

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE REKLAMCILIK ANABİLİM DALI**

**65 YAŞ ÜSTÜ BİREYLERİN PANDEMİ DÖNEMİ İLE
DEĞİŞEN İLETİŞİM PRATİKLERİ (SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ)**

GÖKHAN ÖZSİRKECİOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Nesrin AKINCI ÇÖTOK

OCAK - 2022

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**65 YAŞ ÜSTÜ BİREYLERİN PANDEMİ DÖNEMİ İLE
DEĞİŞEN İLETİŞİM PRATİKLERİ (SAKARYA İLİ
ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökhan ÖZSİRKECİOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: Halkla İlişkiler ve Reklamcılık

“Bu tez 11/01/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Kerim KARABACAK	Başarılı
Doç. Dr. Ayda İNANÇ	Başarılı
Doç. Dr. Nesrin AKINCI ÇÖTOK	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Gökhan ÖZSİRKECİOĞLU

11/01/2022

ÖNSÖZ

2019 yılında Çin’ de ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi Türkiye’de de etkili olmuştur. Bu çalışma, 65 yaş ve üstü bireylerin Covid-19 pandemisi döneminde uygulanan sosyal izolasyon süreci bağlamında yaşlı bireylerin değişen ve dönüşen iletişim pratiklerini tespit ve analiz etmek amacıyla yapılmıştır.

Bu araştırmanın fikir aşamasından oluşturulmasına, ortaya çıkmasına ve tamamlanması sürecinde emeği geçen herkese teşekkürü borç bilirim. Başta lisansüstü eğitim hayatımda engin birikimlerinden yararlandığım, bizlere bir abi kardeş sıcaklığını sunan kıymetli hocam Prof. Dr. Metin IŞIK olmak üzere, Sakarya Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı’ndaki bütün hocalarıma şükranlarımı arz ederim. Bu çalışmanın hayata geçiş sürecinde beni destekleyen ve her daim bilgi ve birikimlerinden yararlandığım danışman hocam Doç. Dr. Nesrin AKINCI ÇÖTOK’ a çok teşekkür ederim. Araştırmanın hayata geçiş sürecinde varlığıyla bana yaşam kaynağı olan oğluma sonsuz teşekkür ederim.

Bu çalışmanın, tüm öğrenci ve öğretmenlere faydalı olması dileğimle sevgi ve saygılarımı arz ederim.

Gökhan ÖZSİRKECİOĞLU

11/01/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii

GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: YAŞLI VE YAŞLILIK	5
1.1. Yaşlı ve Yaşlılık Süreci	5
1.2. Sosyal Gerontoloji	8
1.3. Yaşlılık Üzerine Teoriler	10
1.3.1. Aktivite (Etkinlik) Kuramı	11
1.3.2. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı	11
1.3.3. Modernleşme Kuramı	12
1.3.4. Süreklilik Kuramı	13
1.3.5. Rol Kaybetme Kuramı.....	14
1.3.6. Sembolik Etkileşim Kuramı	15
1.3.7. Kaynak ve Alışveriş Kuramı	16
1.3.8. Alışveriş ve Güç İlişkisi	17
1.3.9. Alt Kültür Teorisi	18
1.4. Yaşlılık, Aile ve Türk Toplumu	19
 BÖLÜM 2: YAŞLILARDA İLETİŞİM VE PANDEMİ	23
2.1. İletişim Süreçleri	23
2.2. İletişim Türleri.....	33
2.2.1. Kişi İçi İletişim	33
2.2.2. Kişilerarası İletişim	34
2.2.3. Kültürlerarası İletişim.....	35
2.2.4. Sözlü İletişim.....	35
2.2.5. Yazılı İletişim	35
2.3. Yaşlılık Psikolojisi ve İletişim.....	36
2.3.1. Yaşlı Bireylerde Emeklilik ve Sosyo Psikolojik Etkileri	38

2.3.2. Yaşlı Bireylerde Ölüm Korkusu	40
2.3.3. Yaşlı Bireylerde Konum (Statü) Değişikliği	41
2.4. Dünyada ve Türkiye’de Pandemi	42
2.5. Covid-19 Pandemisi ve Yaşlılık	46
2.6. Türkiye’de Pandemi Sürecinde 65 Yaş Üstü Bireylere Getirilen Kısıtlamalar	48

BÖLÜM 3: 65 YAŞ VE ÜSTÜ BİREYLERİN COVID 19 PANDEMİSİ İLE DEĞİŞEN İLETİŞİM PRATİKLERİ (SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ).....

3.1. Varsayımlar	52
3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	52
3.3. Metodoloji	52
3.3.1. Araştırmanın Modeli	53
3.3.2. Veri Toplama Araçları.....	54
3.3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	54

BÖLÜM 4: ARAŞTIRMA BULGULARI.....

4.1. İletişimde Hangi Teknolojileri Kullandıkları	58
4.1.1. Pandemi Sürecinde İletişim Teknolojileri Cihazı Alımı	58
4.1.2. Pandemi İletişim Teknolojisi Cihazı Kullanımının Hayatlarına Etkisi	58
4.1.3. Sokağa Çıkma Yasaklarında En Çok Kullanılan Uygulamalar.....	60
4.2. Pandemi Sürecinden Önce ve Sonra Hangi İletişim Biçimlerini Kurdukları	62
4.2.1. Yasaklardan Önce İletişim Kurma Biçimleri	62
4.2.2. Pandemi Sürecinde Aile İçi İletişim.....	65
4.2.3. Pandemi Sürecindeki Engellenen İletişim ve Etkiler	67
4.3. Ortaya Çıkan Yeni Duruma Nasıl Adapte Oldukları.....	71
4.3.1. Sokağa Çıkma Yasaklarından Fiziksel Açıdan Etkilenme Durumu	71
4.3.2. Yasaklardan Duygusal Etkilenme	73
4.3.3. Pandemi Sosyal Destek Aldınız mı?	76
4.3.4. Pandeminin Etkileri	77
4.4. Pandemi Öncesi ve Sonrası Kitle İletişim Araçları Kullanımında Farklılık.....	81
4.4.1. Sosyal Medya Kullanımı	81
4.4.2. Sosyal Medya Kullanım Amacı	83
4.4.3. Yasaklarda Sosyal Medyada Geçirilen Süre	84
4.4.4. Pandemi Sürecinde Geleneksel Medya Kullanımında Farklılık	86

SONUÇ	89
KAYNAKÇA.....	95
ÖZGEÇMİŞ.....	101

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AKT	: Aktaran
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	: World Health Organization

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Yaşlılık Süreçleri	7
Şekil 2: Gerontolojide Temel Sorular	8
Şekil 3: Yaşlanma Teorileri	10
Şekil 4: Yaşlı Bireylerin Statülerindeki Düşüş Nedenleri	13
Şekil 5: Sembolik Etkileşim Kuramı Varsayımları.....	16
Şekil 6: Temel İletişim Süreci.....	23
Şekil 7: İletişim ve Amacı.....	27
Şekil 8: İletişim Sürecinin Öğeleri.....	30

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Pandemi Kronolojisi.....	42
Tablo 2 : Yarı Yapılandırılmış Yüz Yüze Anket Mülakatlarının Katılımcı Özellikleri.....	54
Tablo 3 : Odak Grup Görüşmesi Katılımcı Özellikleri	56
Tablo 4 : Pandemi Teknolojik Cihaz Alım Durumu.....	58
Tablo 5 : Pandemi Teknolojik Cihaz Kullanımının Hayatlarına Etkisi.....	59
Tablo 6 : Sokağa Çıkma Yasağında En Çok Kullanılan Uygulamalar.....	61
Tablo 7 : Yasaklardan Önce İletişim Kurma Biçimleri	62
Tablo 8 : Yaşlı Bireylerin Pandemi Sürecinde Aile ile İletişim Kurma Biçimleri.....	65
Tablo 9 : Pandemi Sürecinde İletişim Kopukluğunun Hissettirdikleri.....	67
Tablo 10 : Yasaklarla Birlikte Yaşamdan Fiziksel Etkilenme	71
Tablo 11 : Sokağa Çıkma Yasaklarından Duygusal Olarak Etkilenme Durumu	73
Tablo 12 : Pandemi Sürecinde Sosyal Destek Alma Durumu	76
Tablo 13 : Pandemiyle Birlikte Yaşlı Bireyleri En Çok Etkileyen Durumlar	77
Tablo 14 : Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanma Durumu	81
Tablo 15 : Yaşlı Bireylerin Kullandıkları Sosyal Medya Uygulamaları	82
Tablo 16 : Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Amaçları	83
Tablo 17 : Sokağa Çıkma Yasakları Sürecinde Sosyal Medyada Geçirilen Süre	84
Tablo 18 : Pandemi Sürecinde Sosyal Medyada Geçirilen Süre	86
Tablo 19 : Pandemi Sürecinde Geleneksel Medya Kullanımında Farklılık	86

ÖZET	
Başlık: 65 Yaş Üstü Bireylerin Pandemi Dönemi ile Değişen İletişim Pratikleri (Sakarya İli Örneği)	
Yazar: Gökhan ÖZSİRKECİOĞLU	
Danışman: Doç. Dr. Nesrin AKINCI ÇÖTOK	
Kabul Tarihi: 11/01/2022	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım)101 (tez)
Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 65 yaş ve üstü bireyler yaşlı olarak tanımlanmaktadır. 65 yaş ve üzeri bireylerin sosyal hayata tutunmaları yani iletişim süreçlerini istikrarlı bir biçimde sürdürmeleri ve kuşaklar arası veri akışının devam edebilmesi gerekmektedir. Yaşlı bireylerde sosyal ilişkileri aktif sürdürme ve sosyalleşme ihtiyacı artmakta sosyal hayatın sürdürülebilirliği hayati önem taşımaktadır. Yaşlı bireylerde sosyal hayatın sekteye uğraması, sosyal izolasyon oluşumu, fiziksel ve ruhsal problemler oluşturma riski taşımaktadır. Günümüzde sosyal izolasyonun Covid-19 pandemisi sürecinde sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte artış gösterdiği bilinmektedir. Bu araştırma 65 yaş üstü bireylerin sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte yaşadıkları iletişim dönüşümünü, sosyal izolasyon durumlarını, teknolojik iletişim boyutlarını ve teknolojiye adaptasyon süreçlerinin evrimini saptamayı amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak çalışmanın evrenini Sakarya’da ikamet eden 65 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu tez çalışmasında yarı yapılandırılmış soru formu ve odak grup görüşmesi yapılmış, verilen cevaplardan elde edilen bulguların içeriği betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin Covid-19 tedbirleri bağlamında sokağa çıkma yasaklarından fiziksel açıdan fazla etkilenmedikleri fakat sosyo-psikolojik açıdan etkilendikleri görülmektedir. Pandeminin getirdiği sokağa çıkma yasağı sonucunda yaşlılarda duyuşal açıdan en fazla yalnızlık, eksiklik, özlem ve kısıtlanmış hissi oluştuğı tespit edilmiştir. Covid-19 pandemisinin 65 yaş ve üzeri bireylerin temel iletişim kurma biçimi olan yüz yüze iletişimi azaltarak telefonla veya sanal iletişime yönlendirdiğı saptanmıştır. Yine bu süreçte yaşlı bireylerin geleneksel ve sosyal medya kullanımında artış yaşandığı görülmüştür.	
Anahtar Kelimeler: Covid-19, Yaşlılık, Teknoloji, Pandemi, İletişim	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Changing Communication Practices of Individuals Over 65 with the Pandemic Period (Sakarya Province Example)	
Author of Thesis: Gökhan ÖZSİRKECİOĞLU	
Supervisor: Assoc. Prof. Nesrin AKINCI ÇÖTOK	
Accepted Date: 11/01/2022	Number of Pages: viii (front part) 101 (thesis)
According to the World Health Organization data, individuals aged 65 and over are defined as elderly. Individuals aged 65 and over need to hold on to social life, that is, to maintain their communication processes in a stable manner and to continue intergenerational data flow. The need for active socialization and socialization is increasing in elderly individuals, and the sustainability of social life is of vital importance. It carries the risk of disruption of social life, social isolation, and physical and mental problems in elderly individuals. Today, it is known that social isolation has increased with the curfews during the Covid-19 pandemic. This research aims to determine the communication transformation, social isolation, technological communication dimensions and the evolution of technology adaptation processes experienced by individuals over the age of 65 with the curfews. Accordingly, the population of the study consists of individuals aged 65 and over residing in Sakarya. In this thesis study, in which qualitative research method was used, semi-structured question form and focus group interview were conducted, and the content of the findings obtained from the answers given was analyzed by descriptive analysis method. In this context, it is seen that elderly individuals are not physically affected by the curfews in the context of Covid-19 measures, but they are affected socio-psychologically. As a result of the curfew brought by the pandemic, it has been determined that the elderly feel the most emotional loneliness, lack, longing and restricted feeling. It has been determined that the Covid-19 pandemic reduces face-to-face communication, which is the basic form of communication of individuals aged 65 and over, and directs them to telephone or virtual communication. Again, in this process, it has been observed that there has been an increase in the use of traditional and social media by elderly individuals.	
Keywords: Covid-19, Aging, Technology, Pandemic, Communication	

GİRİŞ

İnsan canlı bir varlıktır ve diğer tüm canlı varlıklar gibi bir bedene sahip olması nedeni ile doğa yasalarına tabidir. Doğadan gelen insan yine doğaya dönecektir. Bu durum insanın yazgısıdır; doğar, büyür ve ölür. Cansız varlıklar için zaman mefhumunda kat edilen mesafe ‘eskime’ şeklinde tanımlanırken, canlı varlıklar için ise bu süreç ‘yaşlanma’ olarak tanımlanmaktadır.

Yaşlanma, organizmaların sistemler, dokular ve hücreler üzerinde zamanla ortaya çıkan ve herhangi bir şekilde dönüşü olmayan hem yapısal hem fonksiyonel yapıdaki değişikliklerin tamamını kapsayan fizyolojik bir süreç olarak ifade edilebilir. Yaşlanma süreci bireylerde doğum ile birlikte başlayan ve tüm organizmaların bu süre içinde çok sayıda değişikliğe uğrayarak yaşlanması sürecidir. Yaşlanma tüm bireylere arasında farklılıklar gösteren ve asla sabit olmayan bir süreçtir. Bu sürecin en son yaşanan kısmına ise yaşlılık ismi verilmektedir. Yaşlılığın bireylerde başlama zamanı toplumlardan toplumlara hatta toplumların kendi içlerinde birçok faktöre bağlı olarak değişiklikler gösterir. Özellikle cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, ekonomik imkânlar hem fizyolojik hem psikolojik yaşa göre farklılıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (1998) yaşlılık ile ilgili hazırlamış olduğu raporda yaşlılığı; bireylerin başkalarına daha çok bağımlı olduğu dönem ve özürlülük oranlarının artması olarak tanımlamış ve bunun için ise 65 yaşını sınır olarak kabul etmiştir (Aslan ve Hocaoglu, 2017:53).

Demografik bağlamda yaşlı bireylerle ilgili gruplama yapılsa da standart bir yaşlı kavramının bulunmayışı önemli bir husustur. Geleneksel sınıflandırmaya göre 65 yaş ve üzeri bireyler hem sosyal hem de sağlık bağlamında farklı konumlarda olabilirler. Örneğin 65 yaşını geçmiş olsa da herhangi bir fiziksel kısıt yaşamayan, mental olarak kendini iyi hisseden, aktif çalışan, siyaset yapan ya da yönetici pozisyonunda bulunan yaşlı bireyler olabildiği gibi, fiziksel anlamda sorun yaşayan, yaşam standardı kalitesi düşmüş, çok önemli sağlık sorunlarıyla boğuşan yaşlı bireylerde olabilir. Bu kapsamda yaşlılığın bir etiketlenme süreci olduğuna dair eleştiriler mevcuttur.

Ülkemizde yaşlı nüfusun oranı gün geçtikçe artmaktadır. Son dönemlerde büyük oranda azalmalara bağlı olarak düşen doğum ve ölüm oranları nedeni ile ülkemizde 2025 yılına kadar yaşlı nüfusun yaklaşık olarak %117 artış göstererek yaşlı nüfusu sayısının 12,1

milyona rakamına yaklaşacağı varsayılmaktadır. Bu durumun dünya nüfusundaki yansımaları ise paralel olacaktır. 2050 yılında dünyada bulunan yaşlı nüfus oranının dünya nüfus oranının %22'sine ulaşabileceği öngörülmektedir. Bu durum gelişmiş olan ülkelerde 65 yaş ve üzeri nüfusun içindeki büyüme oranı %0,7 iken gelişmekte olan ülkelerde bu oran %2,2'dir (Bulduk, 2014: 55).

29 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan eyaletinde bulunan canlı hayvan pazarını ziyaret eden insanlarda ortaya çıkan ve hastalık belirtileri gösteren bu kişilerden alınan numunelerin incelenmesi sonucunda 7 Ocak tarihinde salgına neden olan bu virüsün SARS ve MERS gibi Coronavirüs ailesinden geldiği anlaşılmıştır. Bu benzerlikten dolayı hastalığa Yeni Coronavirüs ismi verilmiştir. Ancak ilk çıktığı günden bugüne virüs çeşitli mutasyonlara uğrayarak etki gücünü daha da artırmıştır. İnsanlardan insana çok kolay geçme özelliğine sahip olan bu virüs kısa süre içinde Çin dışına yayılmış ve virüs iki ay gibi çok kısa bir sürede Asya, Avrupa ve Amerika kıtasına yayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 11 Mart 2020 tarihinde COVID-19 hastalığını tüm dünyada "Pandemi" olarak ilan etmiştir (Varol ve Tokuç, 2020: 579).

Covid-19 salgını günümüzde ve ilerleyen dönemlerde tüm insanlığın yaşamını birçok yönden köklü olarak değiştirecektir. Ortaya çıkacak bu köklü değişimlerin en önemli yönünü uzun yıllardan beridir tartışılan dijitalleşme ve çok önceleri tahmin edilen bazı eğilimlerin hız kazanması olacaktır. Bireyler, sağlık, iş, eğitim, eğlence, boş zamanları ve online ticaret gibi alanlarda ortaya çıkan acil ihtiyaçlar nedeni ile ortaya çıkan yeni normale uyum sağlamaya teşvik edilmiştir. Salgın sürecince yaşamsal ihtiyaçları karşılamak, bilgi almak ve sosyal bağlantıları devam ettirmek için yaşamın hemen hemen her alanında teknoloji kullanımından büyük bir artış meydana gelmiştir (Bakan, 2021: 16).

İletişim yeteneği insanın doğasında var olduğundan genel manada yaşlanma sürecinin etkisi altında bu beceri halen sürdürülebilirlik taşımaktadır. Yaşlı bireylerde yaşlılıkla birlikte sorumlulukların da azalması sonucunda çevresiyle olan iletişim artabilir. Bu bağlamda iletişim kurma olanağı yaşam kalitesini belirleyici bir durum olarak değerlendirilebilmektedir.

Eş, dost ve çevresindekilerin kaybıyla beraber iletişim kurulabilecek bireylerden oluşan, devamlı kısıtlamaya uğrayan ve daralan çember ve kendileriyle aynı hatıraları ve bilgi

birikimini paylaşım yapabilecek insanların kısıtlanması yaşlı bireylerin iletişimini direkt olarak etkilemektedir. Bununla birlikte devam eden yaşam döngüsü içinde yardıma muhtaç kalma durumunun oluşması ve yaşlı bireyin buna bağlantılı olarak kullandığından daha farklı bir iletişim türüne uyum göstermesini gerektirebilir. Özetle, psiko-sosyal değişiklikler yaşlı bireylerin iletişim ortamları ile beraber iletişim tarzlarını da belirlemektedir. Bu bağlamda sağlıklı iletişim ortamları ve etkileşim yaşlılarda olumlu benlik algısı oluşumuna hizmet eden faktörler olarak değerlendirilebilir. Buradan hareketle bu araştırmanın konusu Covid-19 salgını sürecinde 65 yaş ve üstü bireylerin değişen iletişim pratiklerini ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın Konusu

2019 yılında Çin’de meydana gelen ve çok kısa bir zaman dilimi içinde tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını nedeni ile Dünya Sağlık Örgütü tarafından bu süreç pandemi olarak ilan edilmiş ve virüs çok kısa bir sürede tüm dünyaya yayılmıştır. Pandeminin etkisi ile beraber teknoloji kullanımı giderek artmış ve bireyler daha da dijitalleşmeye başlamışlardır. Sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı süreçte genç yaşlı tüm bireyler evlerine kapanmış ve sanal ortamda gerek zorunlu gerekse gönüllü bir şekilde varlık göstermişlerdir. Bu çalışma 65 yaş üstü bireylere yönelik uygulanan sokağa çıkma yasağının etkisiyle bu yaş grubunun değişen iletişim pratiklerini ve sanal ortamdaki varlık gösteriş biçimlerinin değişimi ve dönüşümünü ele almaktadır.

Araştırmanın Önemi

Covid-19 pandemisi ile ilgili yapılan çalışmaların literatürdeki sayısı oldukça azdır. Buna rağmen, Türkiye’de pandemi ile ilgili olarak yapılan çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Yapılan çalışmalar her ne kadar çok yönlü olsa da bugüne kadar pandemi süreci içerisinde belki de en çok etkilenen yaşlılar ile ilgili yeterli sayıda bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma hem bu alanda ilklerden biri olması hem güncel olması hem de doğrudan ilk elden verilere ulaşarak yaşlıların değişen iletişim boyutlarını ölçmesi bakımından son derece önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 65 yaş ve üstü bireyler yaşlı olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma, bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi sürecinde 65 yaş üstü yaşlı bireylerin pandemi sürecinde dönüşen iletişim alışkanlıklarını

ve adaptasyon süreçlerini incelemek amacıyla yapılmıştır. 65 yaş üstü bireylere getirilen sokağa çıkma yasakları aracılığıyla kitlelerin teknolojiyle kurdukları ilişkinin boyutlarını ve adaptasyon süreçlerinin ne yöne evrildiğini saptamayı amaçlamaktadır. Pandemi sürecinde değişen sosyal hayatları ile birlikte 65 yaş üstü bireylerde teknolojik açıdan davranışsal farklılıkların meydana gelip gelmediğini belirlemek ve günlük yaşam pratiklerinde devam ettirdiği alışkanlık ve aktiviteleri dijital platformlara transfer edip etmediğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma iki aşamalı olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır. Literatüre dayanarak oluşturulan araştırma modeli ve araştırma soruları için yarı yapılandırılmış soru formu yüz yüze görüşme mülakatı olarak ve odak grup görüşmesi olarak yapılmıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formuna verilen cevaplar görüşme şeklinde toplanmış ve yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde, araştırmacı görüşme sorularını önceden hazırlar; ancak görüşme sırasında araştırılan kişilere kısmi esneklik sağlayarak oluşturulan soruların yeniden düzenlenmesine, tartışılmasına izin verir. Bu tür görüşmede, araştırılan kişilerin de araştırma üzerine kontrolleri söz konusudur (Ekiz, 2009:63).

Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanması yaklaşımıdır. Doğrudan alıntılara sık sık yer verildiği bu yaklaşımda görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacı güdülür (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 224).

Sorulara verilen cevaplar belli kategoriler ışığında analiz edilecektir:

- 1. İletişimde hangi teknolojileri kullandıkları*
- 2. Pandemi sürecinden önce ve sonra hangi iletişim biçimlerini kurdukları*
- 3. Ortaya çıkan yeni sürece nasıl adapte oldukları*
- 4. Pandemi sürecinden önce ve sonra kitlesel iletişim araçları kullanımında farklılık*

BÖLÜM 1: YAŞLI VE YAŞLILIK

1.1. Yaşlı ve Yaşlılık Süreci

Yaşlı kavramı, hemen her dönemde belirli bir yaştan üstünde bulunan bireyler için kullanılmış ve halen kullanılmaya devam eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna rağmen hemen hemen her dönemde ve toplumda yaşlı sayılabilmek yaştan farklılıklar gösterebildiğini ve bu yaş kriterinin değişmekte olduğunu görebiliriz. Örnek olarak günümüzde otuz yaş evlenmek için ideal yaş olarak kabul edilirken geçmişte bu yaş evlenme zamanını çoktan geçirmiş bir yaş olarak kabul edilirdi. Bu nedenle değişen toplumsal anlayışların yaşı ve yaşlıyı algılama biçimlerinde de farklılıklar olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bu farklılıklara rağmen tarihte ilk olarak yaşlı nitelemesinin öncelikle yaş temelli olarak yapıldığını söyleyebiliriz (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2005: 24).

DSÖ verilerine göre 65 yaş ve üstünde yer alan bireyler kronolojik olarak yaşlı kabul edilirler. Bununla beraber; fiziksel, sosyal ve ruhsal yeterlilikleri kaybetme durumuna gelen bireyler de yaşlı olarak kabul edilmektedir. DSÖ, 65 yaş ve üzeri bireyleri yaşlı olarak kabul etmekte ve yaşlılığı farklı gruplara ayırmaktadır. Buna göre yaşlılık; genç yaşlılık, ileri yaşlılık, çok ileri yaşlılık olmak üzere gruplara ayrılır. Bu grup içinde yer alan genç yaşlılık 65-75 yaş arasında olan ve genellikle çalışma hayatından emekliye ayrılmayı izleyen dönem arası denk gelen yaşam sürecidir. İleri yaşlılık ise daha çok fonksiyonel kayıpların yaşandığı 75-85 yaş arası dönemdir. Çok ileri yaşlılık adı verilen dönem ise özellikle evde özel bakımı ihtiyaç duyan 85 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır (Bayrak, 2018: 4).

Son zamanlarda; sağlık alanında yaşanan ilerlemeler, sosyoekonomik şartlarda meydana gelen iyileşmeler, giderek azalan doğum oranları ve buna benzer etkenler nedeni ile kişilerin ömrü uzamış ve tüm dünyada yaşlı nüfusu giderek artmaya başlamıştır. Demografik verilere göre gelişmiş toplumlarda 2030 yılında yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının %64'6 ya kadar yükseleceği düşünülmektedir (Karakaş ve Durmaz, 2017: 33). Yaşlılık hayat boyunca gelişmeyi ve olgunlaşmayı takip eden genetik yapı ile çevre arasındaki etkileşimin çok üst boyutlarda görüldüğü ve bireylerde fizyolojik ve ruhsal değişmelerin ortaya çıktığı dönem olarak adlandırılır. Yaşlılık zaman faktörüne bağlı

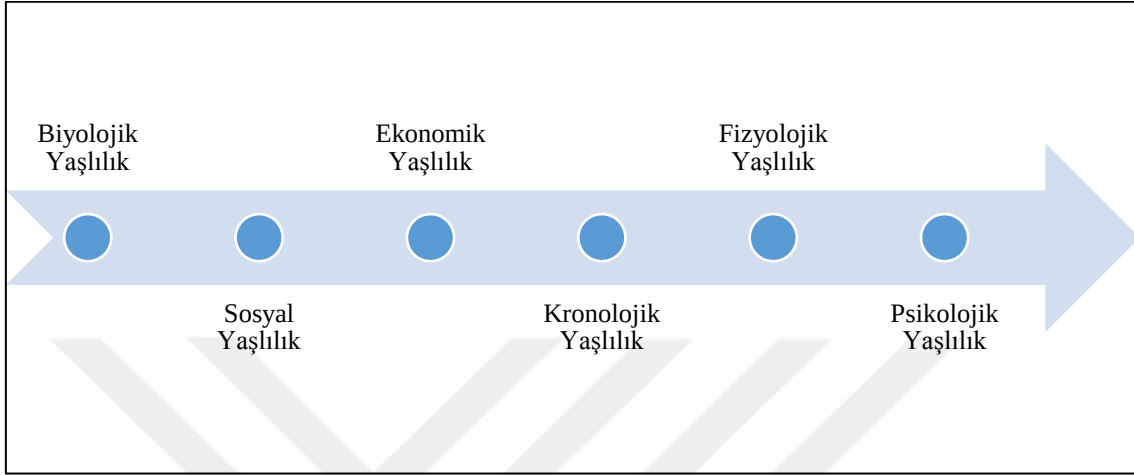
olarak bireylerin hem fiziki hem ruhsal güçlerini tekrar kazanmamak üzere yavaş yavaş kaybetmesi halidir (Özkan, 2017: 3).

Toplum içinde insanların belli bir yaş dönemine geldikleri zaman yaşlı olarak nitelendirilme eğilimleri sıklıkla görülmektedir. Bunun en önemli nedeni yaşlılığın geniş bir kitlede bulunan bireylerin içinde bulundukları yaşlarına bağlı olarak isimlendirilen bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla beraber bu tanımlama sosyo-kültürel ortamlara veya dönemlere göre farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin gününüzde orta yaş olarak ifade edilen kategori eski toplumların büyük bir kısmında yaşlı olarak kabul edilmekteydi. Bu nedenle yaşlılık ve yaşlanma farklı anlamlara neden olan göreceli bir kavram olduğu için yaşlılığın tanımını yapmak ta bir o kadar güçleşmektedir. OECD'nin yapmış olduğu tanımlamaya göre yaşlı denildiği zaman davranışları ve istekleri farklılaşan benzer bir gruptan meydana gelen 65 yaş üstündeki bireyler anlaşılmaktadır. Bireylerin artık eski gücünde olmadığı, kapasitelerinde önceki dönemlere göre belirli bir düşüş olduğu vurgulanır. Sonuç olarak yaşlılık için bireylerin bedensel ve ruhsal yapılarında meydana gelen değişimler ve var olan fiziksel ve mental kapasitelerinin azalmasını anlatan bir dönem olarak kabul edilebilir (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2005: 27).

Buna rağmen kişilerin hayatının son evresi olarak görülen yaşlılığın günümüze kadar halen ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Yaşlılık ile ilgili yapılan tanımlar biyolojik, psiko-sosyolojik, ekonomik, kronolojik ve toplumsal olmak üzere toplam yedin başlık altında toplanmaktadır. Buna göre yaşlılığın tanımları (Durgun, 2015: 16-17);

- **Biyolojik Yaşlılık:** Yaşlılık dönemini ergenlik döneminden itibaren yetişkinlik dönemine de içine alarak çok geniş bir dönem şeklinde açıklayan yaklaşımdır.
- **Sosyal Yaşlılık:** Toplumların bireyleri yaşlı şeklinde nitelediği evredir.
- **Ekonomik Yaşlılık:** Farklı toplumlarda bireylerin iş hayatından ayrılmaları ile başlayan bir dönem olarak kabul eden yaklaşımdır.
- **Kronolojik Yaşlılık:** Yaşlılık başlangıcı için kabul edilen yaş sınırı takvimde tek olarak kabul edilen yaş sınırıdır. Takvimde belirtilen tek yaş sınırı günümüzde 64 yaşının bitimi 65 yaşının başlangıcı olarak kabul edilmektedir.
- **Fizyolojik Yaşlılık:** Yaşlanmanın hastalık, kaza ve benzeri diğer çevresel ve toplumsal etkenlerin kaçınılmaz bir şekilde artmasına sebep olan organizmanın fizyolojik olarak yeterliliğinin azalmasını şeklinde yaşlılığı açıklayan kuramdır.

Psikolojik Yaklaşım: Yaşlılığın psikolojik boyutu yaşlı bireylerin yaşlarının ilerlemesine bağlı olarak bu bireylerde öğrenme, problem çözme, bellek gücü, algılama, hafıza ve kişilik gibi alanlarda ortaya çıkacak uyum sağlama kapasitelerindeki tüm değişimleri içine alır.

Şekil 1: Yaşlılık Süreçleri

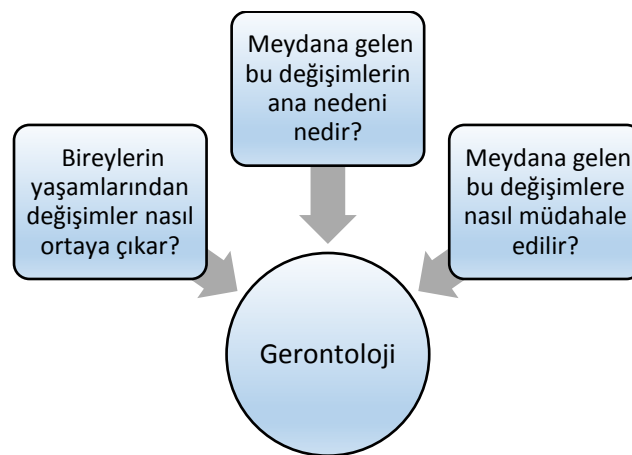
Kaynak: Ceylan, 2016: 2

Yaşlılık; biyolojik, fizyolojik, sosyolojik, kronolojik ve psikolojik boyutları olan ve bireylerin doğumdan itibaren yaşamdan ayrılmasına kadar süren bir süreç olan ve bireylerin kaçınılmaz olan bir büyüme ve gelişme süreci olarak ifade edilebilir. Organizmanın hücrelerinde, dokularında, organlarında, moleküllerinde ve sistem düzeylerinde zamanın ilerlemesi ile beraber ortaya çıkan ve geriye dönüşü olmayan fiziksel ve fonksiyonel değişikliklerin tamamı olarak ifade edilebilir. Bireylerin ölümlerinde birlikte sonuçlanacak hayatlarında canlılık faaliyetlerinde git gide bir azalma meydana gelmektedir. Bireylerde yaşlılığa bağlı olarak dolaşım, solunum, vb. sistemlerin işlevlerinde sürekli olarak bir gerileme meydana gelir. Ancak sistemlerdeki meydana gelen gerileme süreci üzerinde birçok önemli bireysel faktörler vardır. Bazı bireyler ileri yaşlarda olmasına rağmen yaşlılık belirtileri göstermeyebilirler. Buna rağmen yaşı genç olmasına rağmen ileri düzeyde bireysel yaşlılık belirtileri gösteren bireylerde bulunmaktadır. Yaşlanma süreci zihinsel faaliyetlerden, beslenmeye, egzersizlere ve genel sağlık kurallarına uymaya kadar yaşamın her alanında gerekli çabaların gösterilmesi ile belirli bir noktaya kadar yavaşlatılabilir. Yaşlanmanın getirmiş olduğu fiziksel ve psikolojik değişiklikler yıllar içinde yavaşça ortaya çıkar (Ceylan, 2016: 2).

Yaşlanma ve yaşlılık her ikisi de yaş kavramından türemiş ve yaş ile ilgili kavramlar olmasına rağmen bu iki kavram farklı anlamlar içermektedir. Yaşlılık biliminde (gerontoloji) yaşlanma bir süreç iken yaşlılık ise bu süreç ile birlikte ortaya çıkan bir sonuç olarak kabul görmektedir. Yaşlanma bireylerde tüm sistemler üzerinde meydana gelen değişimleri ifade etmektedir. Yaşlılık kavramı ise yaşlı olma halini anlatmaktadır. Bu nedenle yaşlılık yaşlanma sürecinin beraberinde getirmiş olduğu bir süreç olarak kabul edilebilir. Bu noktada önemli olan hangi bireylerin yaşlı olduğunun tespit edilebilmesidir. Genel olarak bireylerin takvim yaşlarına yani diğer bir ifade ile kronolojik yaşlarına göre yaş gruplarına ayrıldığı ve yaşlı nüfusunda buna göre tanımlandığı görülmektedir (Metin, 2016: 5).

1.2. Sosyal Gerontoloji

Gerontoloji yaşlı insan anlamına gelen ‘Geront’ ve ‘logie’ kelimelerin birleşmesi ile meydana gelmiştir. Yaşlanmanın ve yaşlılığın fiziksel, psikososyal, tarihsel ve kültürel yönlerinin tanımı ve açıklanması gibi alanlarını kapsayan Gerontoloji çok geniş bir kapsama sahiptir. Bu nedenle Gerontoloji yaşlılığın değil yaşlanmanın bilimidir. Gerontoloji yaşlılık sürecini toplumsal bir süreç olmakla beraber aynı zamanda yaşlanmanın bireylere özgü süreçler ile ilgili olduğunu da ifade eder. Gerontoloji, zamanda meydana gelen değişimleri inceler fakat bu noktada gerontolojiyi farklı kılan en önemli sebep ise zamanda olmayan değişimler ile ilgilenmesidir. Bu nedenle Gerontoloji üç temel soruyu yanıtlamaya çalışmaktadır. Bu sorular;

Şekil 2: Gerontolojide Temel Sorular

Kaynak: Bektaş, 2017

“Yaşlılığın sosyal anlamının büyük bir bölümü, yaşlanmanın fiziksel ve zihinsel yeteneklere olan etkileri konusundaki yanlış inançlara bağlıdır. İnsanların yaşlanırken yaşadıkları değişikliklerin önemi, anlamı ve etkileri bu 3 değişimlerin meydana geldiği sosyal gerçeklikten oldukça etkilenir, hatta bu sosyal gerçeklik tarafından oluşur. Toplum, yaşı, toplumsal rolün kazanılmasında ve yitirilmesinde, davranış beklentilerinde, kaynakların ve fırsatların toplumsal dağıtımında ve bireyleri sınıflandırmada bir gösterge olarak kullanır. Dolayısıyla sosyologlar yaşı bir sosyal kategori olarak değerlendirir” (Görgün-Baran, 2004).

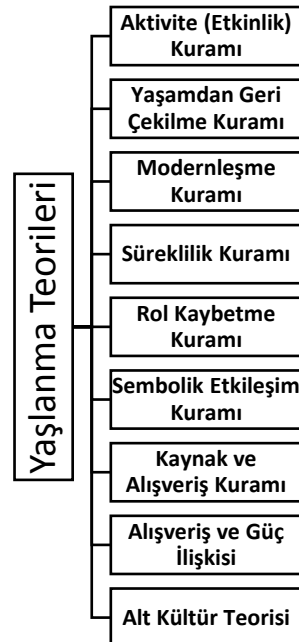
“Yaşlılıkla ilgili yapılan bilimsel çalışmalar, temelde yaşam süresinin uzatılmasına ilişkin olanaklar ve araçların araştırılması tarzında uzunca bir süre tıp biliminin yetki alanı içerisinde sürdürülmüştür. Bu sebeptendir ki, yaşlanmayla ilgili ilk geliştirilen teoriler de genelde biyolojik ve fizyolojik tabanlı olmuştur. Bu geleneksel tutum nedeniyle gerontoloji bilimi, daha ziyade tıp bilimine yardımcı bilim dalları arasında değerlendirilmektedir. Hâlbuki bireyin davranış nedenlerinin hem biyolojik hem psikolojik hem de sosyolojik kökenli olması gerontolojinin, disiplinlerarası karakterde çok boyutlu araştırmalar yapmasını gerektirmektedir” (Koç, 2002).

Sosyal Gerontoloji sosyal çalışma bilgisi ile Gerontoloji bilgisinin birleşmesi ile meydana gelmiş bir alandır. Sosyal Gerontoloji yaşlıların ve ailelerinin yaşam kalitelerini korumak ve artırmak, yaşlı bireylerin psikososyal, fiziksel, kültürel, etnik, ailesel ve ırksal, örgütsel ve toplumsal faktörlerin iyileştirilmesi ile ilgilenen alandır. Yaşlı bireylerin yaşlanmaları ile birlikte ortaya çıkan psikolojik, ekonomik ve sosyal problemlerinin çözümü için bilimsel ilke, teknik ve yöntemleri içine alan mesleki çalışmaları kapsamaktadır. Yaşlı bireylerin bu dönemlerinde karşılaştıkları problemlerin hem sağlık hem de sosyal yönleri içeren karışık bir yapısı vardır. Sosyal Gerontoloji ortaya çıkan bu karmaşık problemlerin çözümü için sosyal çalışmacıların yaşlı bireylerin işlevselliklerini değerlendirdikleri ve yaşlı bireylerin biyopsikososyal ihtiyaçlarının karşılanması için çalışılan bir alandır. Bu çalışmalar hem toplum temelli hem de kurumsal ortamlarda yerine getirilmektedir. Sosyal gerontolojinin en önemli amacı ise yaşlı bireylerin sosyal, duygusal ve fiziksel refahlarını artırarak bu bireylerin hem bağımsız hem de doyurucu bir hayat yaşamalarını sağlamaktır (Birinci, 2020: 3737).

“Sosyal Gerontoloji, toplumsal yaşlanma olgusunun yarattığı problemlere çözümler getirmeye çalışırken, yaşlılık ve yaşlanma olgularıyla ilgili toplumsal ve politik tartışmalara eleştirel yaklaşımlarla refakat etmek görevini üstlenmek zorundadır.” (Koçman, 2006; Klie & Schmidt, 2000).

1.3. Yaşlılık Üzerine Teoriler

Dünyada ve Türkiye’ye yaşlı nüfusunda artışlar yaşanırken, ortaya yalnızca niceliksel bir artış çıkmamakta, bununla beraber yaşlı bireylerin toplumda bulundukları konumları da değişmekte ve içinde bulundukları sosyal çevresiyle olan temaslarında birçok farklılıklar yaşanmaktadır. Yaşlılık ile ilgili kuramlar meydana gelen bu yeni durum karşısında bireylere ve toplumlara yansımalarını incelemeyi hedeflemelerinden kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Yaşlılık kavramını sosyal bir bağlam düzeyinde inceleyen bu kuram sosyolojik yaşlanma kuramları kapsamı içinde değerlendirilmektedir. Bu teoriler mikro ve makro ölçekli sosyolojik yaşlanma teorileri olmak üzere iki kısma ayrılır. Mikro ölçekli teoriler yaşlanmanın sosyal bağlamı ile birlikte yaşlı bireylerin yaşlanma sürecindeki adaptasyonları inceler. Makro ölçekli teoriler ise yaşlılığın sosyal yapılar üzerine olan etkisini inceler (Yuvakgil, 2020: 107).

Şekil 3: Yaşlanma Teorileri

Kaynak: Yuvakgil, 2020

1.3.1. Aktivite (Etkinlik) Kuramı

Aktivite (Etkinlik) kuramı, yaşlı bireylerin hayattan kendilerini geri çekmesi ve çevresiyle ilişkisini kesmesi kuramına bir tepki olarak ortaya atılmıştır. Yaşamda geri çekilme teorisine göre bireylerin yaşlarına paralel olarak zihinsel ve fiziksel kapasitelerinde azalmalar meydana geldiğinden bireylerin yaşama olan istek ve bağlılıklarında bir azalmadan söz edilebilir. Aktivite teorisi ise daha çok sembolik etkileşim kuramına dayanır. Bu kuram bireylerin yaşlılık sürecine pozitif bir şekilde uyum sağlamalarını ifade etmeye çalışırken aynı zamanda bireylerin kaybettiği rollerin yerine daha yeni roller edinmelerini ve toplum içindeki katılımlarını sürdürme isteği içinde olduklarını ifade eder. Bahsi geçen bu katılım bireylerin benlik duygusunu pekiştirir ve bireylerin birbirleri ile iletişim kurmalarına ve sosyal düzenlerini sürdürmelerine yardımcı olur (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2005: 39-40).

Aktivite kuramında insanları birbirinden ayıran nokta aralarında ortaya çıkan yaş farkından ziyade aktif olup olmadıklarıdır. Yaşlılık dönemlerinde bireylerin pasif olmaları onların toplumdan soyutlanmalarına ve bununla beraber mutsuz bir yaşam geçirmelerine neden olur. Bu durum tüm toplumlarda son derece arzu edilmeyen bir durumdur. Bu durumun ortaya çıkmaması için yaşlı bireylerin sürekli olarak aktif olması ve ortaya çıkacak pasifliklerin önlenmesi gerekmektedir. Özellikle yaşlı bireylerin aktif iş yaşamından kopmaları nedeniyle aktifliklerini kaybetmemelerini son derece önemlidir. Aktivite teorisi yaşlı bireylerin mutlu ve huzurlu bir hayat geçirmelerinin ancak toplum içinde aktif olmaları ile mümkün olacağını teorisini savunur (Üçok, 2018: 453).

Toplum içerisinde zamanla kaybedilen rollerin yerine yenisinin eklenmesi, yaşlı bireylerin toplum içine katılma isteklerinin devam ettiğini göstermektedir.

Aktivite teorisinden yola çıkarak, yaşlı bireylerin toplum içine karışma ve sosyal faaliyetlerde bulunma vasıtasıyla kendilerini ifade edebilmelerinin ruhsal sağlıklarına iyi geleceğini ve mutlu olabileceklerini söylemek mümkündür.

1.3.2. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı

Aktivite kuramına bir tepki olarak ortaya çıkan yaşamdan geri çekilme kuramı, yaşlılıkta sosyal etkileşim ve moral konularına ağırlık veren işlevsel bir kuram olarak açıklanabilir.

Modern toplumlarda yaşı bireylerin toplumda bulundukları yerlerini açıklamaya yönelik olarak yapılan kapsamlı çalışmalardan biri yaşlılığın doğal bir sonucu olarak hayata katılmama ya da yaşamdan geri çekilme kuramıdır. Yaşamdan geri çekilme kuramına göre, yaşlılık çalışma ile emeklilikte olduğu gibi hem kişilerin hem de toplumların karşılıklı ayrılma yaşadığı bir süreçtir. Bu süreç yaşamın temel biyolojik ritmini yansıtan hem doğal hem normal bir eğilim olarak kabul edilmektedir (Gök, 2019: 46).

Elaine Cumming ve William E. Henry' nin geliştirmiş olduğu bu kurama göre yaşlılık fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan toplumsal yaşamdan aşamalı geri çekilme süreci olarak kabul edilmektedir. Yaşlılık hem bireyin hem toplumun karşılıklı ayrılma yaşadığı dönemdir. Bu kurama göre yaşı bireylerin fiziksel etkinlikleri azalırken toplumsal olarak da bir uzaklaşma yaşarlar ve buna bağlı olarak etkileşimleri azalırken kendi iç dünyalarına çekilmek zorunda kalırlar. Ortaya çıkan bu durum aynı zamanda rollerin kaybı ya da azalması ile ilgili olup, bireyi toplumdan geri çeker ve toplumsal açıdan yararlı kılan olanakların da giderek azalmasına neden olur. Böyle olunca birey toplumdan geri çekilir toplumda bireyden elini çeker. Yaşanan sosyal değişimler yaşı bireylerin sosyal rollerini etkiler ve yaşı bireye toplumda daha az değer verilir. Daha çok geleceğe yönelik, gence, başarıya daha çok değer veren toplumların kuşaklar arası ilişki kemse çok daha belirgin olmaktadır. Toplum da bu durumda kendi yönünden ilişki kesmeyi destekler böylece yaşlıların geliştirmiş olduğu birtakım işlevler genç bireylere aktarılabilir. Bu kurama göre yaşlılığa uyum sağlamış bireyler sosyal ve psikolojik bağlarının azalması biçimindeki gerçeği zihinsel olarak daha kolay kabul eden, sosyal, bireysel bakımdan ortaya çıkan değişme ve gelişmelere tepki göstermeden uyum sağlayan birey olarak görülmelerini sağlar. Bunun sonucunda da yaşı bireyler sosyal bağları zayıfladığından hayattan giderek kopmaya, ölümü rahatlıkla kabul etmeye, sosyal ve psikolojik olarak ölüme hazırlanan bireyler olurlar (Bölüktaş, 2019: 48-49).

1.3.3. Modernleşme Kuramı

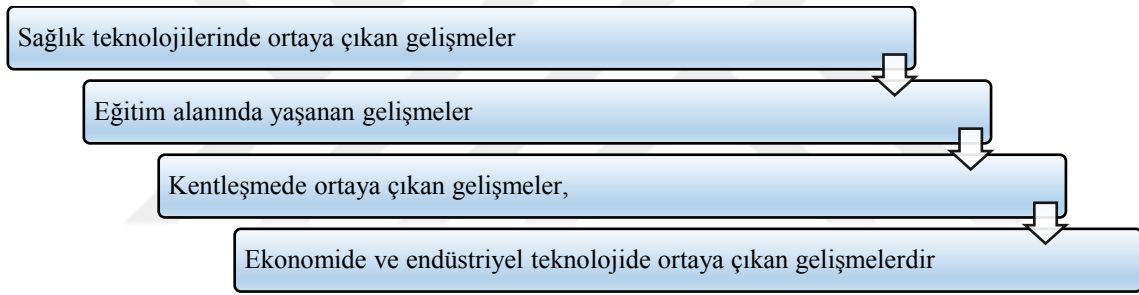
Bu kurama göre gelişen toplumlarda yaşı bireylerin yapabildikleri ile teknolojik gelişim hızı ve olanakları denk olmamaktadır. Bahsi geçen bu değişim hızına yetişemeyen veya beklentilerini karşılayamayan yaşı bireyler de zaman zaman modası geçmiş bulunmaktadır. Bu durum yaşı bireylerin saygı, güvenlik, sevgi, ait olma ve tanınma gibi gereksinimleri tehdit edebilmektedir. Oysa geleneksel toplumlarda yaşı bireylerin bilge olmaları nedeni ile bu durumlarından yararlanılmakta ve yaşı bireylerin sosyal

statülerinin daha yüksek olduğu düşünölmekteydi. Modernleşme kuramı ile birlikte ise toplumlar daha modern hale geldikçe yaşlı bireylerin konumlarında bir gerileme olduğu ve gelişömlere bağılı olarak yaşlı bireylere olan bağılılığın öneminin azaldığı görölmektedir (Göktaş, 2019: 71-72).

Bireyleri teknoloji çağının dışında tutmak, onları sadece tüketici olarak görmek ve onların herhangi bir üretim faaliyetinde bulunmadıklarını düşünmek yaşlıların toplumsal hayattan dışlanmalarına sebep olmaktadır (Tufan 2002: 145).

Kuramı geliştiren Cowgil ve Holmes olmuştur. 1972 yılında geliştirmiş olduğu bu kuram toplumların çağdaşlaşması ve modernleşmesine paralel olarak ortaya çıkan modernizm yansımalarının yaşlıların statülerinde önemli bir düşüşe neden olduğunu vurgular.

Yaşlı bireylerin toplum içindeki statülerinde meydana gelen bu düşüşlerin nedeni olarak da dört temel nokta vurgulanır. Buna göre düşüşlerin nedenleri;

Şekil 4: Yaşlı Bireylerin Statülerindeki Düşüş Nedenleri

Kaynak: Demir, 2016: 21/22

Modernite değişim süreci getirmiş olduğundan değişim süreçlerine kırılgan kategoride yer alan yaş kesimlerinin uyum sağlama süreçleri söz konusu olduğundan bu kuramda yaşlı bireylerin statülerinin düşüşü vurgulanmıştır.

1.3.4. Süreklilik Kuramı

Yaşlılık dönemlerinde bazı rollerde ilişkilerin kesilmesi bazı rollerde ise başarının sürdürölmesine dayanan süreklilik kuramı R.C. Atchley tarafından geliştirilmiştir. Yaşlı bireylerin kaybetmiş olduğu rollerinin yerine yenilerini geliştirerek çevrelerine uyum sağlamaya devam etmelerini sağlayan süreklilik kuramına göre yaşam doyumunun temeli bireylerin başarılı bir şekilde yaşlanmalarına bağılıdır. Hayatları boyunca pasif ya da çekingeni olan ya da içlerine kapanan bireyler yaşlılık dönemlerinde de herhangi bir

şekilde aktif olamazlar. Yine benzer bir şekilde her zaman aktif, iddialı ve sosyal hayata aktif olarak katılan bireyler yaşlılık dönemlerin de sessiz sedasız oturup beklemezler. Bu kuramın temel bakış açısına göre bireyler gençliklerinde nasıl ise yaşlılık dönemlerinde de aynı şekilde olurlar. Yaşlılık ile birlikte belirli kişilik özellikleri daha çok ortaya çıkar ve temel değerler daha çok dikkati çekmeye başlar. Bireyler büyürken olgun ve bütünleşmiş bir kişilik geliştirebilirse başarı bir şekilde yaşlanabilirler. Bu kurama göre bu yaşama doyumunun temeli olmaktadır. Bireyler böylece başarılı bir yaşlanma için hem genel normlara uyum sağlamaktan daha çok kendi standartlarını geliştirme imkânı bulurlar (Gök, 2019: 53-54).

Süreklilik Kuramı, bireyin sosyalizasyon sürecinin önemine dikkat çekerek, çocukluktan itibaren tüm öğrenmeleri bireyin yaşamına pozitif ya da negatif yönde etki edici oluşumlar olarak değerlendirir. Başarılı yaşlanma ise bireyin sağlığını koruyucu önlemler almasını, moral desteği ve sosyal ilişki ağlarının genişliğini ifade eder. “Yaşlı bireyin yaşam kalitesini arttıran faktörler arasında; fiziksel egzersiz, bilişsel açıklık, yaşama katılım ve sosyal ilişki ağının genişliği görülmekte ve bu faktörlere sahiplik, onun daha özgür ve bağımsız bir yaşam sürmesine yol açar görüşü savunulmaktadır.” (Baran, 2008:95).

Bu kuramın temelinde kısacası bireylerin gençlik dönemlerinde nasıl bir hayat tarzı yaşamışlar ise yaşlandıkları zamanda aynı hayat tarzını yaşarlar. Yaşlılık ile beraber bazı kişilik özellikleri daha çok ortaya çıkar ve bazı temel olan değerler daha çok dikkati çeker. Bireyler gelişim sürecinde eğer olgun ve bütünleşmiş bir kişilik geliştirebilirlerse başarı bir yaşlılığı yakalamış olurlar (Demirel, 2017: 12).

1.3.5. Rol Kaybetme Kuramı

Cooley ve Mead tarafından geliştirilen rol kaybetme kuramı benliğin sosyal oluşumu göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Bu kurama Parsons ve Linton tarafından sosyal davranışın fonksiyonu ve yapısı arasındaki ilişki eklenmiştir. Bu kuramın temel felsefesi bireyin tutumlarını, değerlerini ve inançlarının doğrudan o bireyin sosyal çevre içinde oynamış olduğu rol ile ilgili olduğu biçimindedir. Bu anlamda sosyal roller, sosyal çevre ile psikolojik süreçler arasında bir köprü görevi görmüş olmaktadır. Rol kaybetme kuramı bireylerin sosyal yapılar içinde pozisyonlar işgal ettiğini ve her pozisyonunun kendine ait rolleri olduğu ifade etmektedir. Bir rol seti, belirli bir sosyal pozisyon ile birlikte gelen

rollerin birikmesi ile meydana gelmektedir. Bahsi geçen bu rollerin çoğuna ya da birkaçına sahip olmadan o pozisyon yerine getirilmiş olamaz. Yaşlı bireylerin değerleri diğer bireyler tarafından düşünüldüğünde hem benlik tasarımları hem de benlik saygısı azalmış olacaktır. Yaşlı bireylerin statüleri bu bireylere yeni roller sunmamaktadır (Kalınkara, 2016: 37).

Kuramın bir diğer önemli temsilcilerinden olan Blau; bireylerin çalışma hayatlarının sona ermesi ortaya çıkan emeklilik, eşin vefatı ya da herhangi bir sebeple dulluk rolüne bürünülmesinin toplum içinde temel bir kuramsal yapı olan aile ve iş yaşamına katılımın sonlandığını ifade eder. Yine Blau'ya göre yetişkin bireylerin kimliğinin en önemli yapıtaşı olan mesleğin ve evliliğin kaybedilmesi yaşlı bireyler için yıkıcı bir durumdur. Yaşlı bireylerde yapılması istenilen eylemlerin belirleyicisi olan toplumsal normal her zaman yetersiz ve belirsizdir (Yörük, 2019: 12).

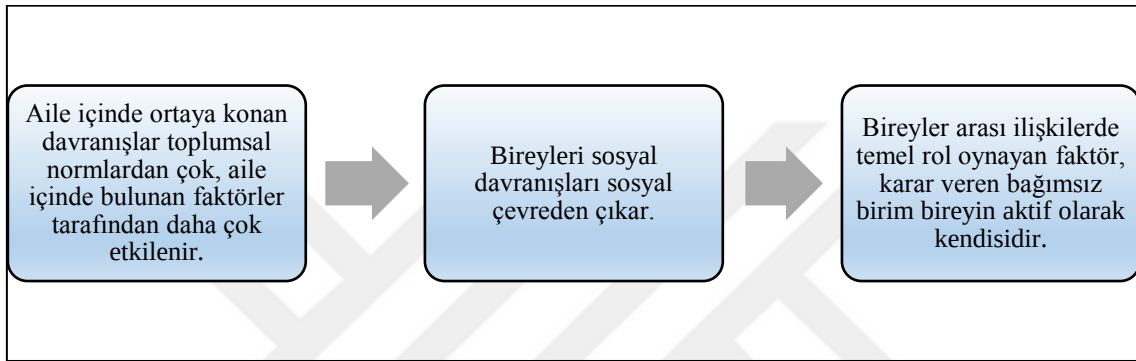
Rosow'un (1974)' un ifade ettiği gibi yaşlı bireylerin statüsü ilk olarak rolsüzlük rolüdür ve yaşlı bireylerin bir şey yapmak isterken diğer bir şey yapmasını ifade eden rol hapsi duygusunu pekiştirir. Yaşlı kişilere atfedilen rol normları genellikle doğasında çatışmalı ve onların performansları için gereken sosyal destekten yoksun olur. Yaşlı bireylerin ekonomik açıdan faydasız görülmeleri, verimlilik ve başarının yüksek değerler olarak kabul edilmesi ve toplumların bunları onaylaması bu toplumlarda emeklilik olgusunu yaşlı bireyler için son derece yıkıcı hale getirmektedir (Kalınkara, 2016: 38).

1.3.6. Sembolik Etkileşim Kuramı

Amerikalı bir filozof olan Mead'in sağlamış olduğu katkı ve destekleri aynı zamanda sosyolojiye olan etkisi nedeni ile gelişme imkânı bulan sembolik etkileşim kuramına göre, bireyler arasında etkileşim dilin kullanımı ve daha çok jestler aracılığı ile meydana gelir. Bu şekilde ortaya çıkarılan semboller ile devam eden bir süreç olarak anlamın taşınmasını sağlar. Böylece bireyler arasında etkileşim meydana gelmiş olur (Yörük, 2019: 23).

Kişiler birbirleri ile etkileşim içindeyken gereken sembollerini öğrenirler ve bu sembolleri uygun ortamlarda kullanarak pekişmesini sağlarlar. Bu şekilde aile bireyleri davranış ve jestleri sembollere verdikleri anlamlar temelinde yorumlar ve değerlendirirler. Bu da demek oluyor ki sembolik iletişim karşındaki bir bireyin davranış ya da sözlerinin anlamının yorumlanması ve tanımlanması sürecine verilen isimdir. Bu

sürece aile içinde yer alan bireyler rol ve statülerin anlamlandırılıp yorumlanması da dâhil edilebilir. Bu şekilde yapılan anlamlandırma sadece bireyin karşısında yer alan diğer birey ile sınırlı kalmaz aynı zamanda kendi davranışlarını da anlamlandırması anlamına gelir. Kişilerin rollerini yerine getirmesi ise karşısındaki bireyin rolünün farkında olmasına bağlıdır. Bireylerin karşısında yer alan bireylerin davranışlarını hesaba katarak rolünün gereklerini yerine getirmeye çalışması gerekir. Bu hali ile anlamlandırma ve yorumlama sürecinin işleyişi ve devamı sağlanmış olur. Bu açıdan sembolik etkileşim kuramının varsayımlarını üç noktada toplamak mümkün olacaktır.

Şekil 5: Sembolik Etkileşim Kuramı Varsayımları

Kaynak: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2005: 35

Bu kuram kapsamında yaşlıların etkileşimleri üzerinden sosyal uyum ve çevre ilişkisi ele alınmaktadır. Davranışların içinde bulunduğu toplumsal yapının özelliklerinden bağımsız olamayacağından hareketle etkileşim kuramı bireyin davranışlarını toplum üzerinden ele alır. Dolayısıyla yaşlı bireylerin aile ve toplumsal yapı ilişkisi içinde eylemde bulunma ve davranış değişiklikleri vurgusu söz konusu olmaktadır.

1.3.7. Kaynak ve Alışveriş Kuramı

Aslında alışveriş kuramının daha iyi anlaşılabilmesi için kaynak kuramının bilinmesi gerekmektedir. Bunun nedeni kaynak olarak belirtilen şey aslında gücü meydana getirecek alışveriş sürecine nasıl dâhil edilebileceği ile anlam kazanacak olmasındandır. Güç kaynakları herhangi bir grup ya da aile içinde bireylerin getirmiş oldukları karşılıklılık temeline dayanmaktadır. Kaynak ise aile içinde bir bireyin diğer bir birey için geçerli ve faydalı olabilecek herhangi bir işi yerine getirmesi anlamına gelmektedir. Buna göre sosyal ilişkilerde karşılıklılık esasına göre aile içinde daha fazla kaynak ortaya koyan bireyler güç dengesi yönünde ağırlıklarını daha fazla hissettireceklerdir. Eğer taraflardan

birinin ihtiyaçları veya katkıları ya da göstermiş olduğu çabaları azalacak olursa karşı tarafa göre gücünde de azalma meydana gelecektir. Bu çerçevede kaynak, alış-veriş sürecinde gücün meydana gelmesini sağlayan unsur olarak kabul edilir. Safilitos-Rothschild'a (Akt. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2005: 37-38) göre aile içinde yer alan kaynaklar;

- Ekonomik ve sosyal kaynaklar; Para, prestij ve sosyal etkinlik.
- şefkate dair olan kaynaklar; aşk, şefkat, sevgi, bireylere ihtiyaç duyma, gerektiğinde hissetme.
- İlgi gösterme; duygusal destekler, anlamak, özel bir şekilde zen gösterme.
- Arkadaşlık; bireylerin boş zamanlarında gerekli olan arkadaşlıklar, konuşmak veya tartışmak.
- Hizmetler; Bireylerin kişisel hizmetleri (amaşır, t, yemek), çocukların bakımı, bireyler arası bağları kuvvetlendirici hizmetler.
- Sosyal ilişkilerdeki g; Aile içinde ya da grup içlerinde yer alan ilişkilerde belirleyicilik, liderlik, yöneticilik gibi.

Bu kuramdan hareketle, yaşlı bireylerin yaşlılık dönemlerindeki alışveriş işteğine hem ekonomik hem sosyal hem de duygusal bağlamda ihtiyaç duymalarına karşılık bir kaynak bulunması gerekmekte ve bu kaynağı meydana getiren gücün hem maddi hem de manevi olarak alışveriş sürecine nasıl dâhil olabileceğine bağlı olarak anamlanabileceği söylenebilmektedir.

1.3.8. Alışveriş ve G İlişkisi

Homans tarafından ortaya çıkarılan bu kuram, Blau ve Skinner tarafından geliştirilerek sosyoloji alanına kazandırılmıştır. Homans kuramında sadece bireylerin içsel faktörlerine ağırlık verirken, Blau ise bireylerin hem içsel hem de dışsal faktörlerini birlikte değerlendirerek bu kuramı bireyler arasındaki ilişki ağının incelenmesini daha olanaklı kılacak hale getirmiştir. Blau, kişilerin birbirleri ile karşı çekiciliğin sağlanması için gereken unsurun, farklı ödüllere duydukları istekler olduğunu belirtir. Kişiler içsel ve dışsal ödüllerin beklentisi ile alışverişe ilgi duyarlar. Sosyal dlleri ve kişisel cazibeyi, sosyal kabul, sosyal onayı, araçsal hizmetleri, malları, bilgiyi, parayı kaynak olarak kabul eder. Fakat bireyler davranışlarının her zaman toplumsal alış-verişe

dayandırılmasına uygun olamayacağını da bilir. Bu ifade grup ya da aile içinde bireyler arası ilişkilerin hem tek yönlü hem de karşılıklı olduğuna işaret etmektedir. İlişkilerin tek yönlü ve karşılıklı olduğu noktasında ise bireyler katkıları oranında ödül aldıklarında ancak alışveriş ilişkisi anlam kazanabilir. Blau, bireyleri insanları toplumsal alış-verişe götürecek olan davranışların olabilmesi için şu iki durumu dikkate alınması gerektiğini ifade eder. Bu durumlar (Akt. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2005: 38-39);

- Davranış yalnızca diğer bireyler ile etkileşim yoluyla gerçekleştirilecek amaçlara doğru yönlendirilmiş olması gerekmektedir.
- Davranışlar bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için daha ileri götürecek araçlara uyarlamaya yönelmelidir.

1.3.9. Alt Kültür Teorisi

Alt kültür adı verilen kavram toplum içinde benzer problemler ve ilgi alanları nedeniyle ortak payda da bir araya gelen bireylerin birbirleri ile daha çok iletişim ve etkileşim içine girmeleri ile inşa edilir. Bu nedenle bu kuram yaşlı bireylerin benlik algılarının oluşturulmasında ve toplum içindeki sosyal kimliklerinin sürdürülebilmesinde alt kültüre sadece üyelikler yolu ile geçeceğine vurgu yapar (Yörük, 2019: 25).

“İnsanlar aynı şekilde davranmazlar; benzer durumda farklı şekilde davranırlar. Çünkü insanların durum ve hareket aracı, davranışların yöneltildiği insanların değer yargılarıdır. Bu bakımdan kültürün iki anlamı vardır; birisi, belirli toplumda sınırlı bir bölge içinde ve belirli tarihte gelişmiş değer yargılarının tümünü kapsar. Diğeri ise, uygarlık anlamında, yaşama stili, düşüncenin, hissedişin ve davranışın tarzıdır; bunlarda beslenmenin, giyimin, ahlakın ve geleneğin tarzı, din içinde ve dil ifade edilir. Kültür bu geniş anlamda davranış ve dilde gözlenebilir; öğrenilir ve kuşaktan kuşağa devredilir; davranış görüntülerinin bütünlüğü olarak tasvir edilebilir” (Demirbaş, 2012: 156).

Alt kültür kuramı, başta psikolojik ve biyolojik kuramlar olmak üzere suç, daha ziyade suçlunun kişisel özelliklerine atıfla açıklayan yaklaşımlara itiraz ederek ortaya çıkmıştır. Alt kültür adı verilen bu kavram toplum içinde benzer problemler ve ilgi alanları nedeniyle ortak payda da bir araya gelen bireylerin birbirleri ile daha çok iletişim ve etkileşim içine girmeleri ile inşa edilir. Bu nedenle bu kuram yaşlı bireylerin benlik

algılarının oluşturulmasında ve toplum içindeki sosyal kimliklerinin sürdürülebilmesinde alt kültüre sadece üyelikler yolu ile geçeceğine vurgu yapar (Yörük, 2019: 25).

Alt kültür teorisine göre yaşlı bireyler kendi düşüncelerini ve sosyal kimliklerini bir alt kültüre üyelikleri sayesinde devam ettirebilirler. Aralarında bulunan ortak yönlerin varlığından dolayı yaşlı bireylerin bir alt kültür meydana getirdikleri ve yaşlı bireylerin diğer toplumdaki kesimlerden çok daha farklı bir hayatın özlemini duyduğunu ifade ederler. Alt kültür teorisine göre yaşlı bireylerin kendilerini sanki bir etnik azınlık grubundaymış gibi ifade ederler. Yaşlı bireyleri daha düşük ekonomik ve sosyal statü, iş alanlarında ise çeşitli fırsat eşitsizlikleri yaşamaktadırlar. Toplum içinde yer alan bireylerin yaşlılara karşı duymuş oldukları önyargıları yaşlı bireylerin kendilerini sevmeme duygularına neden olur (Özkan, 2017: 11).

1.4. Yaşlılık, Aile ve Türk Toplumu

Toplum içindeki en temel kurumlardan biri olarak kabul edilen aile varlığını ve önemini insanlığın dünyada ilk yaşamaya başladığı andan günümüze kadar korumaya devam ettirmektedir. Bireylerin sosyalleşme sürecini yaşamaya başladığı ilk yer olan aile, anne-baba ve çocukların bir araya gelmesi ile meydana gelmektedir. Biyolojik ilişkiler neticesi ile insan neslinin devamını sağlayan toplumsallaşma olgusunun ilk defa ortaya çıktığı ve karşılıklı ilişkilerin belirli normlara bağlandığı o güne kadar toplum içinde meydana getirilmiş hem maddi hem de manevi tüm zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran toplumsal bir birimdir denilebilir. Bu nedenle ailenin psikolojik, ekonomik, toplumsal, biyolojik ve hukuksal olmak üzere çok boyutlu yönleri bulunmaktadır. Aileyi aile üyelerinin sahip olduğu statü ve roller meydana getirmektedir. Aile içinde yer alan üyelerin her bir statüsü bir rol ile birleştirilmiştir. Bu roller statülere dinamiklik kazandıran onu hareket geçiren davranış kalıpları olarak ifade edilebilir. Bu nedenle statü ve rol hak ve sorumlulukla birbirine bağlanmıştır (Ceylan, 2016: 13-14).

Toplumlar sürekli olarak değiştiğinden dolayı yaşlı bireylerin toplum içinde bulunan statüleri ve rolleri de zaman için bir değişime uğramaktadır. Yaşlı bireylerin toplum içindeki statüleri ve rolleri yaşlılık dönemlerini nasıl geçireceklerini ve yani topluma ve aileye ne ölçüde görev düştüğünü anlamak ve öngörmek bakımından son derece önemlidir. İnsanlar içinde yer aldıkları yaşam evresine göre farklı roller ve sorumluluklar üstlenebilirler. Orta yaşta yer alan yetişkinler aile ve işe bağlı çoklu sorumluluklar

alabilirken yaşı bireylerin uğraşmaları gereken durumların sayısı da azdır. Aile bireyleri genç ve yaşı bireylerin yaşamında daha büyük rol oynarken, orta yaşı bireylerin yaşamında bu duruma nazaran daha az rol oynar. Bireylerin yaşı ilerledikçe ilişkilerin niteliği de olumlu yönde bir değişime uğrar. Bu durum bireye verilen ve desteğin arttığını ortaya koyar. Yaşı bireyler yalnızca destek almakla kalmayarak aynı zamanda büyük bir de destek verirler. Sosyal desteğin bu şekilde iki boyutlu olması yaşı bireylerin sağlığına da olumlu anlamda katkı sağlar. (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011: 21-23).

Yaşı nüfusun sosyal demografik değişimlerde hızlı biçimde artması, büyük aile durumları ve aile bütünlüğünün bozulması, kentleşme, geleneksel yapıdaki değişiklikler nedeniyle, yaşlılık sadece bireyleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkıp toplumsal bir sorun haline gelmektedir. Bu nedenle yaşlılara yönelik ulusal politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Ulusal politikaların belirlenmesi yaşı nüfusla ilgili ileride karşılaşılabilecek sorunların en aza indirilmesi konusunda önemli bir katkı sağlayacaktır. Gelişmiş toplumlarda meydana gelen en önemli sosyal risklerin başında, yaşlılığa bağlı bakıma muhtaçlık sorunu gelmektedir (Uslu, 2005).

Son yıllarda yaşlılığın (ve ihtiyarlığın) yalnızca biyolojik bir süreçten ibaret olmadığı, sosyal ve kültürel değerlerin yaşlılık üzerine etkilerinin olduğunu gösteren çalışmaların sayısında artış olmuştur. Her insanda yaşlanmakla ölmek arasında süren mücadelede, toplumsal ve kültürel etmenler önemli rol oynarlar. Yani ‘yaşlılık’ ve ‘ihtiyarlık’ toplumsal bir çevrede sosyal ilişkilerle yoğrularak yaşanır ve inşa edilir. Fakat bu toplumsal ve kültürel etmenlerin etkileşimi yaşlanmanın biyolojik gidişatı üzerine de etkilidir. Yaşlılığı günlük yaşam aktivitelerinin ve ilişkilerinin azaltılması olarak algılayan bireylerin, sosyal bütünlüklerinin yanında biyolojik yapılarının da bundan etkilendiği gözlemlenmektedir. “İlişki azaltımı” kuramı olarak literatürde yer bulan bu kuramda ileri yaşlarda yaşlıların giderek yaşamdan, günlük aktivitelerden ve toplumsal ilişkilerden kendilerini çektiklerini ve bu davranışların ‘normal’ olarak algılandığı vurgulanmıştır. Bu görüşü benimseyen toplumlardaki yaşlılarda başta ruhsal ve sosyal problemler olmak üzere pek çok sağlık sorunları oluşmaktadır. (Hochschild, 1975: 40).

Ülkemizde yaşı bireylerin toplumsal değişimlere bağlı olarak aile içindeki ve toplum içindeki statüsü değişmiştir. Yaşı bireylerin statüsü bulunmuş olduğu ve yaşamış olduğu çevreye göre konumu da etkilemiş ve farklılaştırmıştır. Tüm ülkelerde olduğu gibi

ülkemizde de hayat koşullarının iyileşmesi, sağlık hizmetlerinin kalitesinin artması ve tıp alanında yaşanan gelişmelerin artması buna bağlı olarak eğitim, beslenme ve çevresel faktörlerde meydana gelen ilerlemeler hem yaşlı bireylerin statüsünde değişmelere yol açmış hem yaşlı bireylerin aktif nüfus içerisindeki oranlarının giderek artmasında önemli bir rol oynamıştır (Ceylan, 2016: 15).

Halpern (1987)' ye göre, aile ve toplum, yaşlı bireylerin korunması, bakımı, desteklenmesi ve sağaltımında kilit rol oynar. Yaşlının bakımında en önemli rolün eşe düştüğü, ama eşlerin de yaşlanarak zaman içinde güçsüzleşmesiyle yetişkin çocukların bu görevi üstlendikleri bilinmektedir. Bu görevi üstlenen yetişkin çocuklar yaşlı için en önemli destek ve sosyal iletişim kaynağıdır.

Yaşlı bireylerin çocuklarıyla aynı evde ya da yakın çevrede yaşama istekleri, birçok araştırmada aile bağlarının geleneksel bağlamda korunduğuna ilişkin bir gösterge olarak okunabilir.

21. yüzyılda dünyada ve Türkiye'de çoğu alanda toplumsal değişim görülmektedir. Günümüzdeki bu teknolojik, ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel değişimler aile yapısını da değiştirmekte; geleneksel büyük aile küçük kent ailesine dönüşmektedir. Yaşlılıkla ilgili olarak da ekonomik, sosyal ve kültürel değişimden bahsedilebilir. Yaşlı sorunlarına yönelik geleneksel dayanışma ve yardımlaşma azalırken, bireyselleşme artmaktadır. Dolayısıyla modern kurumlar ve kurumsallaşma da önem kazanmaktadır. Öte yandan yaşlılara verilen hizmetler toplumda yaşlıyla ilgili kültürel ve dini öğelerden, ekonomideki ve aile yapısındaki değişimlerden etkilenmektedir. Yaşlı nüfustaki artış da bazı toplumsal değişimleri beraberinde getirmekte ve yaşlılar hizmet talep etmektedir (Kırdı, Can, Karaduman ve Bayramlar, 2007; Kalınkara, 2011).

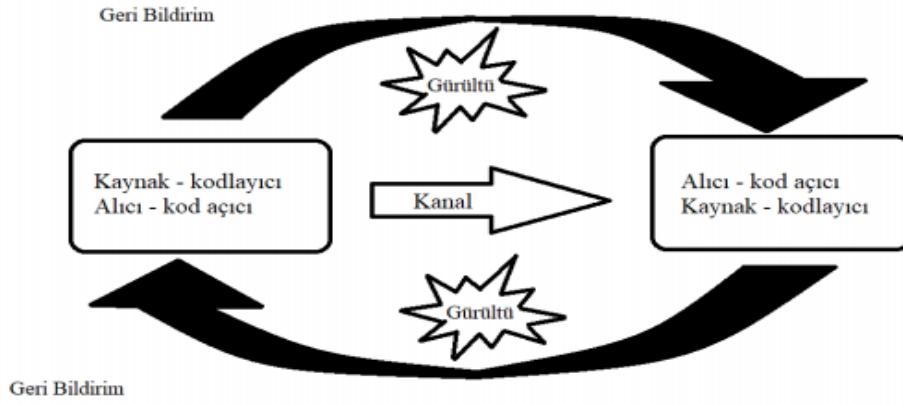
Günümüzde yaşlılar sosyal ve demografik değişimlerle çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Geniş aileden çekirdek aileye geçilmesi aile bütünlüğünün bozulması ekonomik gelişme, sanayileşme ve şehirleşmeyle birlikte kırsal bölgelerden şehirlere göçün hızlanması nüfus yaşlanması ile ilişkili sosyal dönüşüme de yol açmıştır. Dünya yaşlı nüfusu hızla artmaktadır. Yaşlı nüfusun artması sağlık, sosyal ve ekonomik kurumlar üzerinde önemli etkiler göstermektedir. Bu nedenle gelecekte yaşlı nüfusun büyüklük ve karakteristiklerini belirlemek için demografik ve sosyo-ekonomik eğilimlerin incelenmesini gerektirmektedir. Bu durum yaşlıların gelecekteki ilgili sağlık, ekonomik

ve toplumsal politikaları belirlemede ve ihtiyaçları ortaya koymada önemli rol oynayacaktır (Bulduk, 2014). Dünyada gitgide artan ölçüde yaşı dostu kentler projeleri yapılmaktadır. Sağlıklı bir yaşıllık süreci, yaşılanmanın hastalık ve düşkünlük için düşük risk, yüksek fiziksel ve bilişsel fonksiyon ve yaşıama aktif bağlılık olarak tanımlandığı “kaliteli yaşılanma” gibi konulardan bahsederken yaşılanılan ortam ve çevrenin bu değişime göre uyarlanması son derece önem kazanmıştır. Bu amaç çerçevesinde kamusal mekanizmaların, denetlemelerin ve yerel yönetimlerin ciddi ölçüde sorumluluğu aşıkrdır. “Yaşı Dostu Toplumlar”, “Yaşı Dostu şehirler” kavramları da bu gereksinimden dolayı ortaya çıkması yen oluşumlardır. Yaşı Dostu Toplumlar” yaşı bireylerin aktif olarak potansiyellerinin, yeteneklerinin farkına varan, ihtiyaçlarına ve seçimlerine karşılık verebilen, tercihlerine ve yaşıam tarzlarına saygı gösteren, daha kırılgan bireyleri gözetten, toplum yaşıamının her alanına ve anına katılmayı teşvik eden şekilde olmak üzere her tür politika, hizmet, oluşum ve yapının bulunduğu toplumlar anlaşılmalıdır. DSÖ tarafından geliştirilmiş diğer bir yapı ve çaba da “Yaşı Dostu şehirler” kavramıdır. “Yaşı Dostu şehir” ise yaşıllık süreçlerinde yaşıllara imkânlar sunan ve onların gereksinimlerini karşılayabilecek yaşıam alanları oluşturulmasıdır (Caner vd, 2013).

BÖLÜM 2: YAŞLILARDA İLETİŞİM VE PANDEMİ

2.1. İletişim Süreçleri

İletişimin Latince “Communication” sözcüğünden türemiştir. Bu sözcük topluluk, ortaklık, birliktelik gibi anlam alanını kapsayan “Communis” sözcüğünden gelmektedir. Bugün dilimizde “Communication” olarak kullanılan iletişim kavramı daha çok kabul görmüş ve iletişim kavramı haber ve haberleşme kavramlarını da içine alınarak daha yaygın bir kullanım alanına kavuşmuştur. İletişimin kavramının alanının sadece bilgi aktarmak ya geri bildirimsiz tek yönlü bir bilgi iletimi olduğunu söylemek yerine iletişimin daha çok bireylerin tüm yaşam alanlarını sarmalayacak biçimde bireylerin karşılıklı bir ileti paylaşımını, anlam alışverişini, sürdürülebilir bir eylem ya da akışkan bir süreç olduğunu söylemek daha doğru olacaktır (Çamdereli,2008: 13-14).

Şekil 6: Temel İletişim Süreci

Kaynak: Erbaşlı,2020

İnsanoğlu düşünür, konuşur, kaynakları ve araçları kullanır, bununla birlikte üretim sürecine katkı sağlar. Duygularını ve düşüncelerini ifade eder ve bu duygu düşünceleri biriktirir ve karşıdaki bireylere aktarabilir. İnsanoğlu diğer canlılardan farklı olarak hem zaman hem mekân boyutuna ve soyutlama kabiliyetine sahiptir. Farklı işaretler ve sembeler kullanmadan anlam üretme kabiliyetine sahiptir. Anlam parçacıkları olan semboller veya sembeler yardımı ile gelen mesajları kodlar ve onları karşı tarafına gönderir. Aynı zamanda bu mesajları filtreler, algılar ve kodlarını çözerek iletişim adı verilen süreci başlatır. Sembol ya da sembeler aracılığı ile dilin en küçük birimleri olan sözcükler meydana getirir. İşte tüm bunlardan sonra denilebilir ki insanoğlu sembeler ya

da semboller aracılığı ile düşünceleri, bilgileri, duyguları biriktirmesine ve bunları aktarmasına iletişim adı verilir (Tutar ve Yılmaz, 2005: 20-21).

İletişim hem psikolojik hem sosyolojik boyutları olan kapsamlı bir süreçtir. Bu kadar kapsamlı bir sürece sahip olan iletişim kavramının tanımı bağlamında çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Bugüne kadar iletişimin tanımı ile ilgili binlerce tanımlama yapılmıştır. Ancak bu tanımların ortak noktalarını söyleyecek olursak (Işık, 2017: 13);

- İletişim düşüncelerin sözel olarak karşılıklı alış-veriştir.
- İletişim iki bireyin birbirlerini anlaması, bireylerin karşıdaki kişilere kendini anlatabilme sürecidir.
- İletişim bireylerin bilgilerini, becerilerini, duygularını ve düşüncelerinin aktarılması sürecidir.
- İletişim bir bireyin başka bir bireye dönüşme ya da değişme sürecidir.
- İletişim bir bireyin kendinde saklı bulunanın başka bireylere aktararak paylaşılmasıdır.
- İletişim, kaynak olan kişinin hedef kitleyi etkilemeyi amaçladığı düşünülen davranışlarıdır.
- İletişim bireylerin güç-iktidar kaynağı olarak kullandığı bir mekanizmadır.

İletişimin en temel özelliği konuşmanın temel aracı olmasıdır. Ayrıca söyleyeceklerimizi ne şekilde söyleyeceğimizi bilmek de iletişimin bir başka özelliğidir. Karşı taraftaki bireyin duygu dünyasına girerek onunla olan referans alanını genişletmek iletişimin bir diğer özelliğidir. İletişim başka bir özelliği de karşıdaki bireyi olduğu gibi kabul ederek iletişim kurmaktır. İletişim her şeyden önce isteyerek, bilinçli veya bilinçsiz olarak kurulabilir. İletişimin meydana gelmesi için bireylerin uyanık bir şuura sahip olması gerekmez. Kaynak ve hedef kullanılan sembolere farklı anlamlar yüklenebilir. Bu sebepten dolayı iletişimde anlaşamama ihtimali her zaman bulunmaktadır. İletişimin bir diğer özelliği ise kelimeler ile ve beden dili ile hatta dil ötesi ile gerçekleşebilir olmasıdır. Sözel olmayan iletişim tüm duyular ile algılanabilir. Her iletişim geribildirime ihtiyaç gösteren çift yönlü bir eylemdir ve her iletişim gerçekleştiği ortamdan mutlaka etkilenir (Tutar ve Yılmaz, 2005: 32).

Richard ve arkadaşları (1988) “İş iletişimi: Stratejiler ve Beceriler” isimli çalışmalarında iletişimin temel özelliklerini aşağıdaki gibi belirtmişlerdir. Buna göre iletişimin özellikleri (Akt. Kırmızı, 2003: 3);

- İletişim bilinçli veya bilinçsiz olarak gerçekleşebilir,
- İletişim sürecinde kaynak ve alıcı kullanılan sembollere farklı anlamlar yükleyebilirler,
- İletişim sözlü ve sözsüz dil ile gerçekleşebilir,
- İletişim sürecinde sözsüz iletişim duyu organları ile anlaşılabilir,
- İletişim ortaya çıktığı ortamdan etkilenir
- İletişim geri bildirim ihtiyacı sergileyen çift yönlü bir eylemdir
- İletişim bireye değil, bireyle yapılır,
- İletişim sonuçları itibari ile bir eylemdir ve bilgi ise iletişimin içeriğidir, bu nedenle iletişim herhangi bir şekilde bilgi alışverişi değildir,
- İletişim tekrarlanamaz,
- İletişim sırasında bireyler mesajı bütünüyle dikkate alır.

Son dönemde yapılan araştırmalar iletişimin üç temel fonksiyonunun olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu fonksiyonlardan ilki iletişimin dinamikliğinin bireyler tarafından yerine getirilmesidir. Çünkü iletişim bireylerin karşıdaki kişiler ile birbirlerini tanıma ve anlama ihtiyaçları sonucunda ortaya çıkar. İletişimin bir diğer fonksiyonu bireyler arasında belir bir paylaşmayı gerekli kılmasıdır. Bu aynı zamanda iletişimde gönderici ve alıcı mesajın meydana getirdiği ortak bir anlam olarak anlaşılmamalıdır. İletişimin son fonksiyonu ise iletişimin semboller içeren bir sembolik süreç olmasıdır. Bahsi geçen bu semboller sesler, harfler, jestler, kelimeler, mimikler ve herhangi bir şekilde rakamlar olabilir. Hem alıcı hem de gönderici mesaja aynı anlamı yükledikleri andan itibaren iletişim dediğimiz süreçte başlamış olur. Bireyler arasında sosyal bir etkileşim aracı olarak da görev yapan iletişim aynı zamanda bireylerin istek ve ihtiyaçlarından doğan hatta bireylerin en genel faaliyetlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İletişimin birtakım özellikleri bulunmaktadır. İletişimin bu özellikleri (Tutar ve Yılmaz, 2008: 19-20) şöyle açıklanabilir;

- **İletişim bireylerin davranışları sonrası ortaya çıkan bir üründür:** İletişim hiçbir zaman basit bir etkileşim aracı olmamıştır. Dünya üzerinde yaşayan tüm

bireyler varlıklarını ancak iletişim ile devam ettirmişler ve birbirleri olan ilişkilerini iletişim sayesinde gerçekleştirmişlerdir.

- **İletişim dinamikleri olan bir kavramdır:** İletişim durağan değil dinamik bir süreci içermemektedir. İletişim kültürel yapıda meydana gelen değişimlere bağlı olarak değişiklikler gösterir. Ortaya çıkan bu değişimler hem yeni deneyimleri hem de yeni kavramları ortaya çıkarır. Zaman içerisinde ortaya çıkan bu kavramlar yerini farklı kavramlara bırakır. Bilgi işlem sisteminde meydana gelen gelişmeler yeni bir dili meydana getirir. İnsan ile makine arasındaki ilişki iletişimde yeni kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır.
- **İletişim belirli kalıplara bağlı olarak ortaya çıkar:** İletişim ilişkisi belirli kalıplar içinde meydana gelir. İletişimin bahsi geçen bu kalıpları toplum içinde var olan gruplarca kültürel yapıya bağlı olarak ortaya çıkarılır. Bireylerin bu kalıpları benimseme hızına bağlı olarak da belirli bir süreklilik kazanır. İletişim sürecinde kullanılan kelimeler, özel işaretler aynı zamanda bir bölgenin haritası gibidir. Bir bölge için çizilen harita o bölgenin tüm özelliklerini ortaya koymaz ama bazı özellikleri hakkında bilgiler sunabilir.

İnsanoğlu sosyal bir varlıktır. Yaşamını ancak dayanışma içinde sürdürebilir. Bahsi geçen bu dayanışmayı insanoğlu ancak etkili bir iletişim sayesinde gerçekleştirebilir. Diğer bir ifade ile iletişimin temel amacı, iş yapmak, ilişkiler kurmak ve geliştirmek ve bireylerin uyum içinde çalışarak sorunlarını çözmelerine yardımcı olmaktır. Genel olarak iletişim aşağıdaki amaçlar doğrultusunda yapıldığı gözlenmiştir. Bu bağlamda iletişimin amaçları şöyle sıralanabilir (Kılınçarslan, 2016: 16-17):

- **Bilgilendirmek:** Fikir vermek, düşünce oluşturmak amacı ile yapılan her türlü özel eğitimler, ürün tanıtımları, şirketler ya da en basit bir ifade ile sıradan bir uyarı (sigara içmek yasaktır).
- **Pozitif izlenim oluşturma ve özendirme:** Bireyleri motive etme, herhangi bir şey yapmak için yönlendirme, halkla ilişkiler amacı ile kurulan iletişimler, reklamlar gibi.
- **Faaliyete geçmek:** Bireylerde ve çalışanlarda davranış değişikliği oluşturmak için ikna etme.

- **Birliğe, beraberliğe ve ortak çalışmaya yönlendirmek:** Toplum içinde bireylerin birbirleri ile anlaşmaları toplumları birliğe ve beraberliğe götürür. Daha pozitif ilişkiler kurmak, geliştirmek ve duyguları ortaklaşa paylaşmak.
- **İş hayatında daha verimli ve kaliteli sonuçlar elde etmek:** Kitaplar, kurslar, seminerler.
- **Sosyal Amaçlar:** İnsanoğlu sosyal bir varlıktır ve duygularını sürekli olarak paylaşma isteği içindedir.

Mesaj almak → Kanal Yaratmak → Mesajı Göndermek → **Etki Olusturmak**

şekil 7: İletişim ve Amacı

Kaynak: Sağbaş, 2013

İletişim bireylerin birbirlerine karşı duygularını ve düşüncelerini aktardıkları bir süreç olarak ifade edilebilir. İletişim sürecinin başarısı bireylerin özel yaşamlarında mutluluğunun iş yaşamlarında ise tatminlerinin kaynağıdır. Karşımızdaki bireyleri tanımak onların varlıklarını kabul etmek ve bu bireylere gereken önemi ve değeri verdiğimizi göstermek sadece iletişim ile olabilir. Toplumsal, rgtsel ve bireysel yaşam tarzlarında iletişim her zaman için bireylerin vazgeçilmez bir ihtiyaı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum içinde yer alan sosyal yapılar içinde iletişime ihtiyaç duymayacak hiçbir çalışma alanı bulunmamaktadır. Bunun en önemli nedeni bireylerin karşıdaki kişileri anlamaları için gereken köprünün aslında iletişim olmasıdır. Bahsi geçen bu köprü kaynak ve hedef ayakları tarafından ayakta tutulmaktadır. Aslında iletişim kaynak ve hedef arasında meydana gelen bir çeşit mesaj alışverişi olarak kabul edilebilir. İletişimi kaynaktan alıcı ve alıcılara ulaştırılmak istenen mesajların ulaştırılması olarak kabul etmek doğru bir davranış değildir. Bunun nedeni mesajı gönderen kişimin mutlaka bir amaç içinde bulunmasıdır. Kaynak iletilen mesaj doğrultusunda hedefin herhangi bir davranış içinde bulunması beklenir. Hedefin ortaya çıkarmış olduğu davranış mesajı alma biçimlerine ve mesajın alınma derecesine bağlı olarak gerçekleşir. Etkili bir iletişim için mesajı gönderen kişinin istediği davranışın ancak alıcı tarafından gösterilmesi ile olacaktır (Tutar ve Yılmaz, 2005: 30-31).

İletişim kuramcılarından olan John Durham Peters iletişim kavramının anlamını iletişimin köklerine inerek yapılacağını savunmaktadır. Peters iletişimin anlamını dört farklı grup içinde açıklamaktadır (Akt, Dursun, 2013: 11-12);

- Birinci grupta ifade ettiği anlam iletişimin mutlaka etkileşime dayanan veya diyalog içerin bir süreç olmaktan ziyade katılmayı da içinde barındıran ve paylaşmak anlamlarına gelir.
- Bir diğer gruptaki anlamı daha çok fiziksel aktarımlar ya da taşımayla ilgili olan anlamlarını ifade eder.
- Üçüncü gruptaki anlamı ise, daha çok mübadele odaklı ve iletişimin karşılıklı değiş tokuş anlamlarına geldiğini ifade eder. Aslında burada esas olarak bireylerin kendi iç dünyalarına dair olan şeyler değiş tokuş olarak ifade edilmektedir.
- Son grup ise iletişimin sembolik etkileşimin farklı şekillerini anlatan bir şemsiye terimidir.

Sosyal bir varlık olarak insanoğlu dünyada geldiği ilk andan itibaren diğer bireyler ile iletişim kurma isteği duymuş ve hissetmiştir. Bireylerin bu iletişim isteği ise bireylerde doğuştan gelen ve kalıtım yolu ile geçen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak bireyler arasındaki her türlü duygu, düşünce ve bilgi alışverişlerine iletişim ismi verildiğine göre iletişim için paylaşmak, ortaklık kurmak olduğu söylenebilir. İnsanlığın ilk dönemlerinden günümüze kadar devam eden süreçte değişmeyen enden şeylerden biri bireylerin yapısı gereği duygu, düşünce ve bilgilerini başkalarına yani diğer bireylere aktarma isteği duyması olduğunu söyleyebiliriz. İlkçağlardan itibaren ateş ve dumandan yararlanarak ilk sözsüz iletişimi başlatan insanoğlu yaya olarak sözlü mesajı da iletişim yöntemi olarak uzun yıllar kullanmıştır. Sözlü ve sözsüz olmak üzere iki şekilde ortaya çıkan iletişim kavramı yüzyıllar boyunca insanlık için son derece önemli olmuştur (Işık, 2017: 15).

İletişim adını verdiğimiz kavram aslında bir yönelme hareketidir. Bu yönelme, içerinden dışarıya ya da dışarıdan içeriye doğru sürekli ve kesintisiz olarak devam eder. Bireylerin sessizliği ya da susması bile iletişim adını verdiğimiz hareket dâhildir ve iletişime karşı değildir. Aslında sessizlikte ilk bakışta bir şeyleri dile getirdiği ve bir anlam ortaya çıkarması nedeni ile iletişim kapsamına girebilmektedir. (Dursun, 2013: 19);

İletişimin temel fonksiyonlarını altı başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar sırasıyla (Aziz, 2010: 5-6);

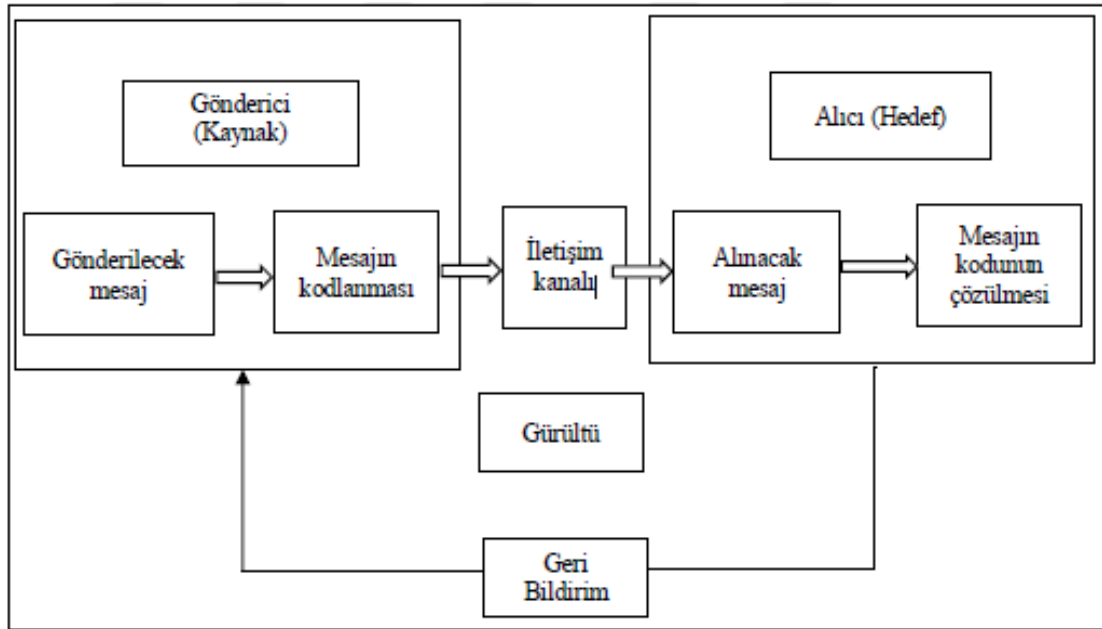
- **İletişim Bilgi Taşır:** Kişiler, gruplar ve organizasyonlar açısından bilgiler son derece önemli bir unsurdur. Bireylerin bir araya gelmesi ile oluşan organizasyonlardaki tüm teknolojik araç ve gereçler aslında bir bakıma bilgiye dayanır. Ayrıca buralarda gerçekleşecek olan tüm yenilikler ve değişimler de bilgiye dayanır. İletişim organizasyonlar içinde bireyler arasında gereken bilgileri taşıyarak hem organizasyonların etkinliğini korumaya hem de varlıklarını devam ettirmelerine yardımcı olur.
- **İletişim Bireyler Arasında Sağlıklı İlişkilerin Kurulmasına Olanak Sağlar:** Kişiler arasındaki ilişkileri iyi hale getiren ya da kötü hale sokan anlamlar iletişim aracılığı iletilir. Kişiler arasında sağlıklı ilişkilerin kurulabilmesi için hem mesajın göndericisi olan kişinin hem de mesajı alan kişinin açık iletişime inanmaları son derece önemlidir.
- **Bireyler Arasındaki Etkileşimin Sağlanması İşlevini Görür:** Tüm yönetsel ve eğitimsel iletişim biçimleri etkileşim amacı taşımaktadır. Herhangi bir birey karşıdaki kişinin davranışlarını değiştirmek veya eyleme geçirmek olarak ifade edilen iletişimi kullanacak olursa karşıdaki kişi burada iletişimi aynı zamanda eğitim ve yönetim anlamlarında kullanmış olur.
- **İletişim Bireyler Arasındaki Kararları Taşır:** İletişim tüm sosyal kurum ve kuruluşlarda hedeflerin ortaya çıkmasını engelleyen problemlerin çözümü için alınacak kararların zamanında ve önemini kaybetmeyecek bir şekilde doğru olarak yerine ulaşmasına imkân tanır.
- **İletişim Bireyler Arasındaki Emirleri Taşır:** Toplumsal hayatta tüm işlerin sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi için iletişim sistemine büyük bir ihtiyaç duyulmaktadır. Organizasyonların amaçlarının, görevlerinin ve işlerinin açıklanmasına ilişkin gereken tüm bilgiler iletişim sayesinde sağlanır.
- **İletişim Bireyler Arasında Geri Bildirime İmkân Tanır:** Toplum içindeki geri bildirimin kaynakları, gözetmenler, alt kademe yöneticileri, çalışanlar, müşteriler ve buna benzer kişilerdir. Geri bildirim aynı zamanda tepe yönetiminden aşağıya doğru iletişimin bir kaynağıdır. Sorunlar, görüşler,

öneriler yapılan işlere dair tüm bilgi ve değerlendirmeler iletişim sayesinde geri bildirimle uğrar.

Tüm iletişim süreçleri ancak bazı öğelerin bir arada bulunması ile gerçekleşmektedir. Bu öğelerin bir arada bulunması ile ancak iletişim işleyen bir süreç dönüşebilir. En basit tabirle iletişim sürecinde üç temel bileşen belirleyici bir rol oynar: Bunlar ilki kaynak, ikincisi kaynağın ortaya çıkardığı ileti ve son olarak da gönderilen iletinin alıcısı ya da muhatabı olan kişidir. İki ya da daha fazla yönlü her anlamı ile dilsel-ileti alışverişlerini gerekli ve öncelikli kılan iletişim süreci aslında kimin, kime hangi kanal ve kodlar kullanarak neyi aktaracağı ya da neleri etkilediği, nelerde etkilendiği gibi sorulara verilecek yanıtlar çerçevesi içerisinde meydana gelir. İletişimsel işlev ve modeller de bu kavramsal sürecin tanımlanması doğrultusunda biçimlenir ve bahsi geçen üç temel öğeye eklenen diğer öğeler ile birlikte iletişim süreci meydana gelir (Çamdereli,2008: 26).

İletişim kavramını bir yerden başlayıp biten olgu olduğunu söylemek son derece yanlış olacaktır. Çünkü iletişim her şeyden önce bir süreci ifade etmektedir. İletişim sürecinin öğeleri ise (Işık, 2017: 13);

*Kaynak   *Kod   *Kanal   *Mesaj   *Hedef Kitle   *Geri Bildirim

Şekil 8: İletişim Sürecinin Öğeleri

Kaynak: Türksen,2020

Kaynak: İletişimde kaynak ögesi iletişim sürecini birinci düzeyde harekete geçiren ve iletişim çevriminin de doğrudan gönderici rolü üstlenen ögesi olarak ifade edilebilir. Kelime olarak kaynak herhangi bir şeyin menşei yanı çıkış noktaları anlamlarına gelmektedir. İletişim sürecinde de kaynak ise mesajın çıkış noktasını anlatmaktadır. İletişim sürecinde kaynak, göndereceği mesajı kendi oluşturabileceği gibi bu mesaj başka birimlerce oluşturulmuş olan bir mesajın alınarak başkalarına iletme görevini de yürütebilmektedir. Bu noktada iletişim sürecinde kaynak denildiğinde aslında anlaşılması gereken anlam mesajın çıkış noktası olmamalıdır. Buradan hareketle aslında kaynak mesajı ortaya çıkaran ve bir kanal vasıtası ile hedef kitleye ulaştıran birim olarak tanımlanabilir (Çamdereli,2008: 27-28).

Mesajı göndermek sureti ile hedef kitleyi etkilemek isteyen kaynağın, hedef kitlenin tutumlarına, davranışlarına ve kanaatlerine göre davranışlarını değiştirmede birinci derecede rol oynayabilmesi, farklı bir ifade ile hedef kitleyi ikna edebilmesi için birtakım özellikleri bünyesinde barındırması gerekir. Bu özellikleri sıralayacak olursak (Işık, 2017: 38);

- Kaynağın güvenilirliği,
- Kaynağın sosyo-demografik özellikleri,
- Kaynağın fiziki görünümü,
- Kaynağın empati yeteneği,

Kod: Toplumsal alanlarda meydana gelen uzlaş sonucunda belirginleşen ve söz konusu düşünce, ifade ve nesneyi tanıyan göstergeler bütünü ya da bu göstergelerin iletişim, edim ve durumlarında ileti olarak kümelendirilebilmesi için kodlanması anlamlarına gelir. İletişim sürecini paylaşan taraflarca kullanılan bir başka ifade ile kaynak ve hedefin birlikte deneyimledikleri ve kullanmış oldukları iletişim dizgesidir. Kaynağın sahip olduğu fakat alıcıda olmayan bilgi ve deneyim ile ortak bir kod meydana getirilemez (Orhon ve Eriş, 2012: 9).

Kanal: Kaynağın kodlamış olduğu ileti hedef alıcı ya da alıcılara bir yol bir araç aracılığı ile ya da daha yaygın bir ifade ile bir kanaldan akar, aktarılır. Kanal, iletiyi hedefe ulaştıran araç fonksiyonu görür ve kitle iletişim araçları kaynaktan hedefe giden iletiye aracı olabileceği gibi resim, yazı, söz, fotoğraf gibi her türlü iletişim aracı da iletiyi ileten bir kanal olma fonksiyonu üstlenebilir. İletişim sürecinde yeğlenen kanalın, iletiyi en iyi

taşıyabilen araç olduğu ya kaynağın iletiyi kodlarken amaçladığı tepkiyi en iyi aktarabilecek bir araç olma özelliği taşıdığı söylenebilir (Çağlar ve Kılıç, 2006: 6).

Mesaj: İletişim sürecinde mesaj paylaşılacak olan duyguların, düşüncelerin, isteklerin ve bilgilerin söz yazı ya da simgesel olarak ifade edilmesidir. Simge ise bir nesnenin işaretler ile ifade edilmesidir. Bahsi geçen işaretlerin ise tek başlarına bir anlamı bulunmamaktadır. Etkili bir iletişim için gönderici ve alıcı tarafından yüklenen bu anlamların ortak olması son derece önemlidir. Her sözcük, her imge aslında bir simgedir. Mesaj kavramı yerine ileti kavramı da kullanılabilir. Aslında iletişim temel ögesi mesajdır. Aslında iletişim sözcüğünün köküne bakıldığında ileti-şim denmesi de bu yüzden olabilir. Mesajlar genellikle bir düşünce, duygu ya da fikirlerin bir araya gelmesi ile oluşur. Bu açıdan duyguları ve düşünceleri aktarmaya yarayan her türlü edim ya da eylemsizlik de aslında bir mesajdır. Bu anlamları ile mesaj için (Kırmızı, 2003: 15);

- Mesajlar sıradan bir günlük selamlaşması ya da daha karışık bir rapor olabilir,
- Herhangi bir işaret ya da resim de olabilir,
- İnsanların giymiş oldukları giyim kuşamları da mesaj olabilir.

Hedef Kitle: İletişim öğeleri içinde yer alan hedef kitle kaynak tarafından gönderilen mesajı alıp hem yorumlayan hem de anlamlandıran bireyler ya da gruplardır. İletişim sürecinin varlığının sebebidir hedef kitle. İletişim sürecinin başarılı bir biçimde gerçekleşmesi alıcının kaynağın göndermiş olduğu mesajı, kaynağın istediği anlamı yüklemesine bağlı olarak gelişir. Gönderilen mesajın etkin olmasında alıcıdan kaynaklanan etkenler vardır. Bu etkenler alıcının (Kılınçarslan, 2016: 26);

- İletişim süreci içindeki alıcının içinde bulunduğu ruh hali,
- Algılama gücü,
- Gelen mesajın içeriği hakkında bilgisi,
- İletilecek konulara ve kaynaklara olan tutumu,
- Kaynağın iyice dinlenmesi,
- Alıcının önyargıları, inançları ve değerleri,
- Toplumsal statüsü,
- Kişiliği mesajın etkinliği olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir.

Geri Bildirim: İletişim olgu ve sürecinde iletişimin tam anlamı ile ortaya çıkabilmesi için gereken öğelerden biri de alıcının mesaja olan tepkisinin kaynağın öğrenmesi ile ilgili kendine vermiş olduğu geri bildirimdir. Bu özelliğın olmaması durumunda iletişimin tek yönlü olarak aktarılmasından söz edilebilir. İletilen mesajın alınıp alınmadığı, derecesi, bu mesaja olan tepkinin bilinmesi için mutlaka geri bildirimde bulunulması gerekmektedir. İletişim olgusunun varlığı geribildirim öğesinin bulunması ile tam olarak ortaya çıkar. Bu nedenle iletişim öğeleri içinde ilk beşi kaynak, kod, kanal, mesaj, hedef kitle bir iletişimin oluşması için zorunlu olan öğeler iken geri bildirim öğesi ise etkili bir iletişim için gerekli olan bir öğedir. Geri bildirim iletişimde bulunan kişinin diğerleri ile olan ilişkisini düzenler. Geribildirim özellikle bireylerin kişilerarası iletişiminde son derece önemli bir yere sahiptir. Bu önem o kadar büyüktür ki iletişimin sürüp sürmeyeceğı ya da hangi içerikte ne kadar süreceğı gibi iletişim olgusundaki özellikler ancak geri bildirim ile belirlenebilir (Aziz, 2010: 28).

2.2. İletişim Türleri

Kişiler kendileri ya da karşıdaki bireyler ile iletişim haline girerken farklı iletişim yollarını kullanmaktadırlar. Bu iletişim yöntemleri, kişi içi iletişim, kişilerarası iletişim, kültürlerarası iletişim, sözlü, yazılı ve sözsüz iletişim türleridir.

2.2.1. Kişi İçi İletişim

Kişi içi iletişim kişinin kendisi ile kurmuş olduğu iletişim türüdür. Örnek olarak bireylerin duygulanması, gözlem yapması, düşünmesi, bireysel ihtiyaçlarının farkına varması veya kendine sorular yönelterek bunlara cevaplar vermesi de bir iletişim olarak kabul edilebilir. İki birey arasında gerçekleşen iletişimin bir benzeri olarak burada sadece kişi iletişimi kendi içinde gerçekleştirilmektedir. Bireyler kendi iç dünyalarında mesajlar ortaya çıkararak ve bunları kendince yorumlayarak kişi içi iletişime girmiş olurlar. Bireylerin çevreleri ile kuracağı iletişim öncelikle bireylerin kendi içinde başlar. Bu iletişim türünde birey hem bilgi kaynağı hem de alıcı konumundadır. Birey bilgi kaynağı olduğunda için bilgi üretmeye, hedef olduğü zaman ise bilgileri yorumlayarak her iki durumda da aslında bir iletişim gerçekleştirilmektedir. Zaten içsel iletişim yoksa kişilerarası iletişim veya diğer bir tür iletişimlerin ortaya çıkması ya da iletişimin farklı düzeylerine geçilmesine beklenmez (Duran, 2019: 8-9).

“Kişi kendisiyle içsel bir iletişim kurmalı ve bunun sonucunda kendisinde anlamdardıkları doğrultusunda başkaları ile iletişime geçmelidir. İçsel iletişim, kişinin kendisiyle olan, kendi yaşam deneyimleri ve sosyal çevrenin etkileri ile şekillenen bir iletişim biçimidir. İçsel iletişim, kişinin kendini anlayıp kavraması, algılaması ile oluşmaktadır.” (Gürüz & Eğinli, 2008).

Kişinin kendisi ile kurduğu iletişim hayat boyunca kesintisiz olarak devam eder. Kişi, kendi başınayken ya da bir başkalarıyla bir ortamda otururken de kendiyile iletişim halindedir. Tanıştığı yeni kişilerle iletişim kurarken de kendi istediği imajı diğer bireylere yansıtabilmek için kendi içindeki iletişimine dikkat eder.

2.2.2. Kişilerarası İletişim

Kaynak ve hedeflerini insan ya da insan topluluklarının ortaya çıkarmış olduğu iletişim türüne kişilerarası iletişim adı verilmektedir. Sürekli olarak iletişim halinde bulunan bireyler çeşitli simgeler, semboller ve bilgiler ortaya çıkararak bunları birbirlerine iletir, yorum kadar ve anlamlandırarak iletişimin devamını sağlarlar. Herhangi bir iletişimin kişiler arası iletişim olarak kabul edilebilmesi önemli olan üç öğenin bir araya gelmesi gerekmektedir (Tekmen, 2019: 20);

- Kişiler arası iletişim içinde girecek olan bireylerin belirli bir mesafe içinde karşılıklı olarak yüz yüze bulunmaları,
- Kişiler arası iletişime dâhil olan tüm bireylerin grubun diğer üyelerine mesaj gönderme ve kendine karşı taraftan gelen mesajları ya da iletileri kabul etmesi,
- İletişimi sağlayan iletilerin ya da mesajların sözlü ve sözsüz ileti veya mesajların bir araya gelmesi ile oluşması.

“Kişilerarası iletişim her zaman iki yönlüdür. Doğrusal iletişim modeli olarak adlandırılan model, kişilerarası iletişimi tanımlamadaki en yaygın yollardan biridir. Bu modele göre, iletişim süreci bir göndericiden alıcıya, yolda birtakım bozulmalar (gürültü) meydana gelse bile, belli kanallar boyunca akan mesajlardan oluşmaktadır.” (Hartley, 2010).

2.2.3. Kùltùrlerarası İletişim

Kùltùrlerarası iletişim gùnlük hayatın ve toplumsal yaşamın farklı alanlarında, değişik coğrafyalarında değişik kùltùrlere ait olan bireyler arasında meydana gelen iletişime verilen isimdir. Bu nedenle kùltùrlerarası iletişim kùltùrel olarak bir farktan söz edilebileceği gibi bahsi geçen söz konusu değişiklikler veya farklı olanlar arasında etkileşimin bulunduğu her iletişim kùltùrlerarası iletişim içinde değerlendirilebilir. Kùltùrlerarası iletişimin en önemli amacı, değişik kùltùrlerin bireyleri arasında meydana gelen iletişimin anlaşılmasını sağlamak ve açıklamak ve iletişim süreçleri ile ilgili tahminler yürütmektir (Gùlen, 2019: 13).

“Kùltùrlerarası iletişim, farklı kùltùrlere üye insanlar arasındaki iletişimi inceleyen bir alandır. Dolayısıyla, kùltùrlerarası iletişim konusunu anlayabilmek için, ilk olarak kùltùr ve iletişim konularını ayrı ayrı ele almak, sonrasında ise kùltùr ve iletişim arasındaki ilişkiye değinmek yararlı görùlmüşür.” (Ökeli, 2014).

2.2.4. Sözlü İletişim

En temel unsuru konuşulan ortak dil olan sözlü iletişim, bireylerin birbirleri bilgi alışverişı yaparken, görüşlerini ve dileklerini dile getirirken dili araç bir araç olarak kullanmaları ile ortaya çıkar. Bireyler arasında meydana gelen sözlü iletişimin en gelişmiş öğesi dildir. Yani farklı bir ifade ile insanların birbirleri ile konuşarak yapmış oldukları iletişim türü sözlü iletişimdir. Sözlü iletişim kişilerin hem duygularını hem davranışlarını değiştirme de kullandığı son derece etkili bir iletişim aracıdır. Sözlü iletişim de bireyler içinde bulunmuş oldukları ortamlarda kişiler ile yüz yüze gelerek iletişim de bulunabilirler. Kişilerin yüz yüze iletişimde kullanacakları beden dilini doğru kullanmaları son derece zengin bir iletişimin ortaya çıkmasında çok önemlidir (Güngörmez, 2020: 30-31).

2.2.5. Yazılı İletişim

Yazılı iletişim insanoğlunun zaman ve mekândan kaynaklanan kısıtlı iletişimini daha geniş alanlara ulaştırmak için aslında kullandığı ilk iletişim türüdür. Bu iletişim türünde mesajlar sözcükler ile kodlanmış durumdadır. Ancak sözlü iletişimin tersine bu iletiler yazılı bir biçimde paylaşılır. Bundan dolayı broşürler, tutanaklar, mektuplar, faxlar, e-mailler, raporlar, bùltenler ve duyurular yazılı iletişim örnekleri arasında gösterilebilir.

Bu iletişim türünde hem somut olması sebebi ile hem de kanıtlanabilir bir iletişim türü olması nedeni ile toplum içinde yer alan örgütlerde genellikle tercih edilmektedir. Yine hem bilgi ve deneyimleri kayıt altına aldığı için hem uzaktan haberleşmeye imkân tanıdığı için son derece güvenilir bir iletişim türüdür. Bunun nedeni ise sözlerin kaybolmasını engelleyen herhangi bir yazınsal araçlar gerçekleştirilmiş olmasıdır. Yazılı iletişimin etkili olabilmesi için genellikle daha basit cümlelerin seçimi, mesajın açık olması, kısa ve öz olması son derece önemlidir (Türk, 2013: 23).

2.3. Yaşlılık Psikolojisi ve İletişim

İnsanların hem iletişime olan ihtiyaçları hem yaşlanma süreçleri aslında anne rahminden beri başlayan bir süreçtir. Bireylerin biyolojik olarak yaşlanmaları neredeyse ömür boyu devam eden bir süreçtir. Bu biyolojik süre içinde bireyler kendilerini hayatta tutacak olan bir takım fiziksel isteklerinin yanı sıra kendilerini gerçekleştirebilmek adına farklı dinamiklere de ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçların içinde yer alan önemli ihtiyaçlardan biri de iletişim ihtiyacıdır. İletişim bireylerin sadece konuşarak ya da yazarak yapabilecekleri kadar değil aslında daha kapsamlı ve dinamik bir süreci barındırmaktadır. Bunun en önemli nedeni bireylerin her ne kadar biyolojik bir varlık da olsa bunun yanında aynı zamanda toplumsal bir varlık olması ve hayatının sonuna kadar da toplumsal bir varlık olarak yaşamını sürdürerek yaşlanmasıdır. Bireylerin iletişim ihtiyaçları tarihi en eski çağlarından beri süregelen ve değişmeyen bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler her ne kadar gelişmiş ve geliştirmişse de hiçbir zaman iletişim ihtiyaçlarını değiştirmemişlerdir.

Bireylerde yaşlanma ile beraber toplumsal rollerde meydana gelen azalmalar ve kişilerin sosyal hayatlarında meydana gelen duraklamalar kişiler arasındaki iletişiminde azalmasına neden olmaktadır. Bu iletişimin azalması özellikle yaşlı bireylerin emeklilik dönemi ile birlikte işlerini kaybetmesi ve bununla beraber çevresinin somut bir şekilde daralmasıyla ortaya çıkar. Eğer bu kayıplara eşlerin de kaybı eklenmişse bu durum yaşlı bireyler için içinden çıkılmaz bir duruma dönüşmektedir. Yaşlı bireylerin iletişim ihtiyaçlarının karşılanmaması bu bireylerde güvensizlik, çaresizlik ve yalnızlık gibi farklı psikolojik duyguların yaşanmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu durum sosyal çevresini ya da aile fertlerinden bir ya da birkaçını kaybetmiş yaşlı bireyler tarafından daha şiddetli yaşanabilmektedir. Bunun yanında toplum içinde sosyal hayatlarını aktif bir

şekilde devam ettiren yaşlılarda bulunmaktadır. Bu yaşlı bireyler toplum içinde rollerini aktif bir şekilde devam ettiren ve rollerini kaybetmesine rağmen kaybettiği rollerin yerine yenisini koyabilen yaşlı kişilerdir. Toplum içerisinde annelik ve babalık gibi rollerini başarıyla yerine getiren bu bireyler yaşlanma ile birlikte büyükbaba ve büyükanne gibi yeni rollerde eklerler. Tabii ki bu yeni roller toplum içinde bireylere toplum içinde yeni statüler de kazandırır. Kazanılan bu roller bireylere kişiler arası ilişkilerini geliştirdiği gibi aynı zamanda yaşlı bireylere yeni bilgiler de kazandırır. Önceleri çalışan rolü yerine getiren bu bireyler artık emekli rolünü yerine getirmektedir. Yaşlı bireylerin yaşlılık dönemlerini aktif geçirmelerinin bu bireylerin sağlık, ekonomik, sosyal ve psikolojik durumları ile ilgili olduğu düşünülse de yaşlı bireylerin ister toplumda aktif olsun ister olmasın bu bireylerin iletişim ve etkileşim ihtiyaçlarında herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Hatta bu bireylerde yaşlılık ile beraber iletişim ihtiyaçlarının daha da arttığı gözlenmiştir. Bu nedenle yaşlı kişiler ile iletişim kurarken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bu hususlar (Baybaş, 2017: 78-79);

- Yaşlı bireyleri oldukları gibi görmek ve kabullenmek,
- Toplum içinde yaşlı bireylerin sahip oldukları rolleri görebilmek,
- Yaşlı bireyler ile kurulacak iletişimde özellikle kullanılacak olan görseller, fotoğraflar ve metinlerde yaşçılıktan ve cinsiyetçilikten uzaklaşmak,
- Bu bireyler için bunamak ve çökmüş gibi yaşçılık ifade eden sözcükleri kullanmaktan sakınmak,
- Yaşlı bireyler için aşağılayıcı, çocuksu ya da dayatmacı ifade kullanmamak.

Yaşlı bireylerde ortaya çıkan hem rol hem statü değişiklikleri, fiziksel güçlerinin kaybedilmesi, sosyal ilişkilerde meydana gelen azalmalar ve her geçen gün ölüme yaklaşma düşüncesi yaşlı bireylerin bu konuları daha çok gündeme getirmesine ve düşünmesine neden olmaktadır. Yaşlı bireyler kendilerini sosyal ortamlara kabul ettirebilmek için daha çok konuşmakta hem geçmiş deneyimlerini hem de yaşantılarında her girdikleri ortamlarda anlatmak ve bunları yakınları ile paylaşmak isterler. Aynı zamanda bu anlattıklarının da karşı taraftaki bireylerin de dikkatle dinlemelerini isterler. Yaşlı bireylerdeki bu her şeyi sürekli anlatma isteği çevresindeki bireyler tarafından sıkıcı ve yorucu bulunabilmektedir. Bunun yanında yaşlı bireylerin sağlık problemleri başta olmak üzere birçok olumsuz durum yaşlıların iletişimlerini olumsuz etkilemektedir (Yaman, 2019: 64).

Yaşlılığın yaşam biçimini değiştirmesi yeni bir sosyal etkileşim ortamını da beraberinde getirmesini mümkün kılmaktadır. Özellikle yaşlılıkta gerçekleşen yaşam biçimi değişimi, emeklilik sürecine onun sosyo-psikolojik etkileri bağlamında kendini göstermektedir. Bu süreç arzu edilen bir süreç olmasının yanında aynı zamanda kişisel yaşamın alışlagelmiş organizasyonunun farklılaşması olarak bireyi son derece etkilemektedir. Bununla birlikte Kesin (2015)'e göre yaşlılarda yaşamın değişmesinde etkili olan değişim faktörleri, emeklilik, emeklilik ile iş yaşamından kopmanın verdiği yalnızlık, eşin vefatı, çocukların uzaklaşması- göçler, fiziksel engel ve hareket güçlüklerinin başlaması, ihtiyaç halinde profesyonel yardım kişi ve kuruluşların olmaması, emeklilik süreci ile birlikte başlaması muhtemel gelir yetersizliği, biri ile yaşama ve yardım alma bağımlılığı en önemli faktörler olarak sıralanabilir. Öte yandan yaşlanma süreçlerinde sosyal izolasyon, ruhsal problemler ki depresyon ve bilişsel süreçlere bağlı bunama ve demans, ilaç kullanımı ve bu süreçte destek ihtiyacı da yaşam biçimindeki değişimlere örnek verilebilecek olumsuz durumlar olarak sıralanabilir.

2.3.1. Yaşlı Bireylerde Emeklilik ve Sosyo Psikolojik Etkileri

Emeklilik terimi, bir işe uzunca bir süre emek vermiş kişinin, daha sonra bu işi sürdüremez duruma gelince çalışma yaşamından çekilmesidir. Kişinin kendisine daha önce sarf etmiş olduğu emeğin ödüllendirilmesi anlamını taşıyan sürekli bir gelir bağlanması ve onun 'emekli' bir kişi olarak yaşamının geri kalan kısmını çalışmak zorunda kalmaksızın geçirmesini ifade eder (Şakar, 1987: 21).

(Tınar, 1996)'ya göre emeklilik yaşamı aslında çalışma yaşamının bir parçası ve uzantısıdır. Çünkü emekli olduktan sonra kazanılan hak aylığı, kişinin çalışmış olduğu işe ait bir gelirdir. Kimi bireyler için emeklilik aslında yeni bir hayatın başlangıcı anlamına gelirken, kimileri için de faydasızlık ve depresyona yol açan bir süreçtir. Yapılan bir araştırmada yüksek statülü çalışanların daha yüksek iş tatmini ve dolayısıyla daha az emekli olma isteği olduğu görülmüştür.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde emeklilerin en sık karşılaştığı sorunlardan bir tanesi maddi güvenceden yoksun olmaktır. Bu durum, aile içindeki genç bireylerin geniş aileden ayrılıp kendi çekirdek ailesini kurmasıyla aile içi dinamiklerde dönüşüme neden olmakta, evden ayrılan genç bireylerin gitmesiyle, yaşlı bireyler artık bakımları için çocuklarına güvenmekten ziyade kendi imkânlarıyla ayakta kalabilmeye yönelmektedir.

Bu noktada bazı yaşlı bireyler huzurevlerine yönelmekte ve bu süreç yaşlı bireylerin hayatında ekonomik ve psiko-sosyal krizlerin yaşandığı bir evre olarak görülmektedir.

İş yaşamındaki durumun ve rolünün sonlandığını kabul edemeyen yaşlılar emeklilik dönemine geçiş yapınca zevk alamazlar. Bu durumda emeklilik aşması zor bir engel, geçmesi zor bir köprü gibi olur. Emeklilik hayatından nefret etme başlar. Yalnızlık, öfke ve suçlu hissetme gibi duygular uzun bir süre devam etmesi halinde depresyona zemin hazırlanmış olur.

(Kesin, 2015) yaşlı bireylerin sosyal hastalık aşamasına gelen gereksinim ve problemleri ana başlıklar altında toplamıştır. Bunlar; ekonomik sorunlar, sosyal sorunlar, psikolojik sorunlar, kültürel sorunlar, yaşlılıkta rutin toplumsal hizmetlere ulaşmakta güçlük yaşanması, kuşak sorunları, yalnızlık sorunu, iletişimsizlik sorunu, sevgisizlik sorunu, sağlık sorunları, umutsuzluk sorunu, cinsel sorunlar, ev işlerini yapmada kendine yetememe ve can sıkıntısı ve zaman geçirememesi sorunu.

Tüm bu sorunlar birtakım belirtilerle kendisini gösterir. Yaşlı bireylerin bu sorunları aşmada zorluklar olabileceği gibi, dışarıdan profesyonel destek alma gereksinimleri de olabilir. Yaşlılık süreçleri için yapılan sosyal hizmet faaliyetlerinde yaşlılığın aktif yaşlanma sürecine dönüştürülmesi mücadelesi söz konusu olmaktadır.

Aktif ve sağlıklı yaşlanma, özellikle Dünya Sağlık Örgütü'nün 2015-2030 yılları arasında yaşlanma konusundaki çalışmalarının odak noktasıdır. Aktif ve sağlıklı yaşlanma çok sayıda sektörde ve yaşlılık sürecinde bireylerin ailelerine, içinde bulundukları topluma ve toplumsal ekonomi de dâhil olmak üzere bireysel ekonomilerine katkı sağlamalarına olanak tanıyacak şekilde etkin ve aktif olmalarını talep etmektedir. Aktif yaşlanma, insanların işgücü piyasasına katılmaya devam etmesinin yanı sıra diğer ücretsiz üretken faaliyetlerde bulunma (aile üyelerine bakım sağlama ve gönüllü olma gibi) ve yaşlandıkça sağlıklı, bağımsız ve güvenli bir yaşam sürdüğü durumu ifade etmektedir. Aktif yaşlanma, üç ana temaya dayanmaktadır;

“İşgücü-emek piyasasına aktif katılım”

“Topluma katılım”

“Bağımsız, muhtaçlık içermeyen yaşam”.

Aktif yaşlanma, kişinin yaşlandıkça sağlıklı, bağımsız ve güvenli bir yaşam sürerken, yaşlı ve yaşlanan kişilerin işgücü piyasasına katılımı ve bakımının sağlanması yanı sıra yaşlanırken aile üyelerinin sağlıkları ile ilgilenmekten gönüllülüğe kadar birçok ücretsiz üretken faaliyetlerde bulunma fırsatını sürdürmeye devam ettiği durumu ifade eder¹

2.3.2. Yaşlı Bireylerde Ölüm Korkusu

Ölüm korkusu insanın doğumundan itibaren var olan ve yaşam döngüsü boyunca devam eden bir kavram olarak insan yaşamında yer almaktadır. Bu kavramı açıklamak için farklı görüşler ortaya atılmış ve birçok araştırmada bu konu üzerine odaklanılmıştır.

Literatürdeki araştırmalar ölüm kaygısının çok boyutlu bir kavram olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmalarda en çok üzerinde durulan boyutları, belirsizlik ve yalnızlık korkusu, yakınlarını yitirme korkusu, kişisel kimliği kaybetme korkusu, ölüm sonrası cezalandırılma korkusu, geride kalanlar için endişelenme, denetimi kaybetme korkusu, acı duyma korkusu, bedenini kaybetme ve yok olma korkusudur (Karaca, 2020: 85).

“Ölüm korkusu; yaşlıların artık yok olma, tükenme ve çaresizlik içinde olma duygusudur. Yaşlılarda ölüm artık gençlere göre soyut bir kavram değil her an yaşanabilecek yakın bir ihtimal olarak algılanmaya başlar. Herkes en çok, kendisinin seyirci olduğu bir dünya hayal eder. Hiç kimse, kendisinin yok olduğu ve öldüğü bir dünya düşleyemez. Bu sebeple yaşlılıkta ölüm kavramı farklı bir anlam kazanır. Aynı yaştaki yaşlılar dünyayı terk ettikçe ölümü daha yakın hissetmeye başlarlar. Kişide ölüm sonrası tekrar yeni bir başlangıca inanç yoksa ölüm korkusu daha keskin hissedilir. Evde yakınları ile beraber vakit geçiren, evlat ve torunları ile oyunlar oynayan, kendisine ait meşguliyetleri olan, yani ölümü düşünmeye fırsat bulamayan yaşlılarda ölüm korkusu daha hafif seyreder. Yine ölümü düşman olarak değil de hayatın bir parçası ve doğal sonu olarak gören yaşlılar ölüm korkusunu çok fazla hissetmezler” (Saygılı, 2013; Akt: Açar, 2020: 78). Öte yandan ölüm korkusunun gençlik süreçlerinde yaşanan belli travmalar nedeniyle gerçekleşebileceğine dair inanışlar da mevcuttur. Bu inanışa göre travma gençlikte bastırılmış fakat daha sonrasında yaşlılık süreçlerinde ortaya çıkmış olabilir. Ayrıca yaşlılığın toplumsal bir kategori olarak nitelendirilmesi içinde ölüme yakınlık anlamı

---

¹ Ayrıntılı bilgi için BKZ: Dünya Sağlık Örgütü, WHO

taşımaktadır. Kültürel olarak bu anlam gereği yaşlıların ölüm korkusu taşıyor olmaları büyük patolojik durumlara sebep taşımadığı sürece normal olarak görülmektedir.

2.3.3. Yaşlı Bireylerde Konum (Statü) Değişikliği

Aile, bireylerin doğdukları andan itibaren içerisinde yer aldıkları, onların yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından gereken her türlü bakımın ve desteğin esirgenmediği sosyal bir ortam olmaktadır. Toplumsal olarak sahip olunan ortak değer yargıları, normatif kuralları ile sosyalleşme olgusunun en ciddi ve yoğun bir şekilde yaşanmakta olduğu toplumsal yapının en önemli birimi ailedir. Toplumda yaşanan değişimle beraber sosyal yapıda ortaya çıkan sosyo-ekonomik farklılıklardan dolayı aile yapısının da zaman içinde değişmesine yol açmıştır. Ancak, ailenin toplumsal hayatta devamlılığın sağlanması açısından oldukça önemli ve evrensel karakter olmasının yanında, aile üyeleri arasındaki ilişkileri duygusal bir temelde şekillendirmesi, üyelerine bazı sorumluluklar yüklenmesi, aile bireylerini şekillendirme özelliğinin olması ve kendine özgü kurallar ile çevrilmiş olması da neredeyse bütün aile tiplerinde görülen ortak özelliklerinden bazıları olmaktadır (Sayın, 1991: 321).

Modernite, refah ve sağlık hizmetlerinin gelişmesini artırarak ortalama yaşam beklentisini yükseltmiş ve toplumsal yaşamı olumlu etkileyen bir katkı sunmuştur. Ancak yaşlanmanın evrensel özellikleri ve genel sorunlarıyla bu dönemde de karşılaşmıştır. Geçmişte toplam nüfustaki payı az olan ve çoğunlukla deneyimi ve büyüklüğü nedeniyle saygı duyulan, ailenin akıl, güç, otorite kaynağı görülen yaşlının modern dönemde aidiyet bağlarının zayıflaması, yaşlının tüketici olarak görülmesi ve modern dönem bireyselliğinin yaşlıları da içine almasıyla statüsünde değişme olmuştur (Aktaş, 2015: 8-9).

Yaşlı bireylerde azalan sosyal etkileşim, bedensel aktivite fonksiyonlarının giderek kötüleşmesi ve hayatın sonuna gelme düşüncesi, onların hayatlarında artık kendi bedensel sorunları ve eski anıları gibi konuların ön plana çıkmasına sebep olabilmektedir.

Elaine Cumming ve William E. Henry (1961)'nin geliştirdiği yaşamdan geri çekilme kuramına göre² yaşlılık hem psikolojik hem de fiziksel açıdan hayattan aşamalı olarak

---

² Ayrıntılı bilgi için BKZ: Growing Old: The Process of Disengagement. By Cumming Elaine and Henry William E.. New York: Basic Books

geri çekilme süreci olarak kabul edilmektedir. R.C. Atchley tarafından geliştirilen süreklilik kuramına göre ise, yaşlılık dönemlerinde bazı rollerde ilişkilerin kesildiği bazı rollerde ise başarıların sürdürüldüğü belirtilmektedir. Bu kurama göre, yaşlı bireylerin başarılı bir şekilde yaşlanmaları kaybetmiş oldukları rollerin yerine yenilerini geliştirerek çevrelerine uyum sağlamaya devam etmelerine bağlıdır.

Uyum süreçleri yaşlılık çalışmalarında yaşlıların büyük çoğunluğunun aktif yaşlanmayı sağlıklı kalmak, yaşamdan memnun olmak, yaşlanma ile ilgili değişikliklere uyum sağlayan aile üyelerinin ve arkadaşların olması ve kendine bakmak gibi bir dizi amaçlarla önem taşımaktadır.

2.4. Dünyada ve Türkiye’de Pandemi

2019 yılı tüm dünya için içinden çıkılması zor bir sürecin başladığı yıl olmuştur. Aralık ayında Çin’in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde sebebi anlaşılamayan zatürre vakaları görülmüş ve vakaların kentin deniz ürünleri pazarı ile ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Yeni bir akut solunum yolu sendromu olan SARS salgını olma ihtimali göz önünde bulundurulmuş ve yeni bir tür koronavirüsün tanımlanmış olmasından bu yana birçok çalışma yapılmış ve aşılar üretilmiştir. Bugün COVID-19 olarak isimlendirilen ve klinik hastalığın kaynağı olan SARS-CoV-2, 2002-2003 yıllarında dünya da büyük bir salgına neden olan SARS-CoV ile %79 benzerlik taşımaktadır (Bakan,2021: 9-10).

Covid-19 pandemisinin ilk çıktığı günden itibaren kronolojik olarak aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

Tablo 1: Pandemi Kronolojisi

Tarih	<i>Dünyada 31 Aralık 2019 – 12 Mayıs 2020 Tarihleri Arasında Pandemi Sürecinde Yaşanan Önemli Gelişmeler Kronolojik</i>
31.12.2019	Çin’de zatürre olarak belirtilen ilk vakalar, Dünya Sağlık Örgütü’ne bildirildi.
05.01.2020	İlk kez Dünya Sağlık Örgütü bu yeni hastalığı salgın olarak adlandırdı.
11.01.2020	Çin, virüsle ilgili genetik bulguları kamuoyuyla paylaştı ve bu hastalıktan ilk ölüm, Çin’de bu tarihte gerçekleşti.
13.01.2020	İlk kez Çin dışında bir ülkede, Tayland’da yeni virüs vakası görüldü.

21.01.2020	ABD, ilk virüs vakasını duyurdu.
02.02.2020	Çin dışındaki virüs kaynaklı ilk ölüm, Filipinler’de gerçekleşti.
11.02.2020	Yayılan hastalık, Covid-19 olarak adlandırıldı.
19.02.2020	İran, ilk Covid-19 vakasını duyurdu.
26.02.2020	Brezilya’da tespit edilen ilk vaka ile virüs, Latin Amerika’da ilk kez görüldü.
05.03.2020	Suudi Arabistan, ilk Covid-19 vakasını açıkladı.
10.03.2020	İtalya’daki karantina, bütün ülkeyi kapsayacak şekilde genişletildi.
11.03.2020	Türkiye’de ilk olarak Covid-19 vakası görüldü ve aynı tarihte, Dünya Sağlık Örgütü, bu yeni gelişen virüsün bir pandemi olduğunu açıkladı. ABD, uçuş yasaklarını, Avrupa’yı kapsayacak şekilde genişletti.
14.03.2020	İspanya’daki vaka sayısında rekor bir artış yaşandı ve ülkede karantina kararı alındı.
16.03.2020	İlk deneysel aşılama yapıldı.
17.03.2020	Avrupa Birliği, 30 günlük seyahat kısıtlamasını yürürlüğe koydu.
21.03.2020	Sri Lanka ve Ürdün, ülke geneli sokağa çıkma yasağı ilan etti. Vuhan’da üç gün üst üste yeni vaka tespit edilmemesi üzerine, bazı işletmelerin açılmasına izin verildi; ancak, eyalet dışına seyahat yasağı kaldırılmadı.
27.03.2020	İngiltere başbakanı Boris Johnson’a Covid-19 teşhisi konuldu. 06 Nisan’da yoğun bakıma kaldırılan Johnson, 12 Nisan’da hastaneden taburcu edildi, 27 Nisan’da ise yeniden iş başı yaptı.
06.04.2020	Avusturya hükümeti, Nisan ortasında başlayacak normalleşme planını açıkladı. Çin’de ilk kez yeni bir vaka görülmediği bildirildi.
07.04.2020	İsrail’de, Hamursuz Bayramı boyunca sokağa çıkma yasağı ilan edilirken, Japonya da hızlı artış görülen vaka sayıları nedeniyle bir ay boyunca olağanüstü hâl ilan etti. Fransa’da ve ABD’de, günlük en yüksek ölüm sayısı görüldü. Aynı gün, salgının ilk ortaya çıktığı Vuhan kentinde, karantina kaldırıldı.
15.04.2020	Dünyadaki toplam vaka sayısı, 2 milyonu aştı. Nisan ortasında, ABD ve Avrupa ülkelerinde sokağa çıkma yasaklarına karşı protesto gösterileri görüldü. Birleşmiş Milletler, Orta Doğu’da 74 milyon insanın virüsle

	mücadele için çok önemli olan temiz su ve sabuna erişimi olmadığını gösterir rapor yayınladı.
28.04.2020	ABD’de tespit edilen vaka sayısı, 1 milyonun üzerine çıktı. Fransa, 11 Mayıs’tan itibaren önlemlerin azaltılacağını açıkladı.
03.05.2020	Afganistan Sağlık Bakanlığı, başkent Kabil’de salgının hızla yayılmasından endişe duyulduğunu bildirdi. Çin, ABD, İngiltere ve Almanya’da Covid-19’a yönelik 11’e yakın aşı çalışmasının deney aşamasında olduğu bildirildi.
12.05.2020	Dünya genelindeki Covid-19 kaynaklı toplam vaka sayısı; 4 milyon 88 bin 848, toplam ölüm sayısı ise 283 bin 153 olarak ifade edildi.

Kaynak: (Budak, F. & Korkmaz, Ş., 2020)

Kısa adı SARS olan şiddetli akut solunum yolu sendromu olarak da bilinen COVID-19’un 10 Mart 2020 yılında Türkiye’de görülmesi ile beraber Sağlık Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Bilim Kurulu ulusal alanda hızlı bir şekilde izolasyon ve karantina tedbirleri alma yoluna gitmiştir. Türkiye’de bilim kurulunun almış olduğu tedbirleri beş başlık altında sayabiliriz (Tetik, 2021: 21-22);

Sosyal izolasyon adı altında alınan tedbirler;

- Sosyal izolasyon tedbirleri dâhilinde 16 Mart tarihinde önce Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullar hemen ardından da YÖK kararı ile üniversitelerde yüz yüze eğitime büyük bir süre ara verilmiştir.
- Restoran ve lokantalar gibi bireylerin bulunmuş olduğu kalabalık alanlarda bireylerin uymaları için yeni genelgeler yayınlanmıştır,
- Kahvehaneler, kuaförler, oyun salonları, spor salonları gibi sosyal ortamların yoğun olarak hissedildiği işletmeler geçici bir süreliğine kapatıldı
- Belediyeler, bankalar, semt pazarları ve toplu taşıma araçları için yeni hizmet kuralları getirildi,
- Tüm alanlarda hem maske zorunluluğu hem de fiziki mesafe kurallarına uyma zarureti getirildi,
- Tüm toplantı ya da törenler ya ertelenmesi ya da online olarak uzaktan yapılması kararlaştırılmıştır,

- Özellikle kamu kurumlarının tamamında çalışma saatlerinde esneklik getirilmiş, özel işletmelerde ise en az düzeyde personel ile hizmet verilmeye başlanmıştır,
- Meydana gelebilecek ekonomik sıkıntıların önüne geçebilmek adına Maliye Bakanlığı tarafından önlem paketleri hazırlanmıştır.

Karantina tedbirleri:

- İlk olarak 14 gün boyunca uygulanacak tam 14 karantina kuralı uygulamasına geçilmiştir.
- Salgın hızının yüksek olduğu ülkelerden gelen kişiler 14 gün karantina uygulamasına tabi tutulmuştur.
- Test sonuçları pozitif çıkan bireylerde karantina uygulaması uygulanmıştır,
- Sağlık çalışanları olası salgın hızının artması nedeni ile bir süre evlerinden uzak tutulmuştur,
- Salgının yüksek olduğu mahalle, kasaba ve köyler karantinaya alınarak giriş çıkışlara kapatılmıştır,
- 20 yaş altı bireylerin taşıyıcı olmaları nedeni ile sokağa çıkma gibi ek tedbirler alınmıştır.
- 65 yaş üstü vatandaşlarımız büyük bir risk grubu içinde bulunmalarından dolayı sokağa çıkma ve birçok ek karantina tedbirlerine uymaları zorunluluğu getirilmiştir,

Yardım ve destek adı altında yapılan kampanyalar:

- Gelir durumu olmayan bireylere doğrudan para yardımı yapılmıştır. Ayrıca iş kayıplarının yaşanmaması için kısa çalışma ödenekleri hazırlanmış ve esnaflara çeşitli kredi destek paketleri sunulmuştur,
- Bakanlık bünyelerinde meydana getirilen Vefa Sosyal Yardım ekipleri oluşturulmuş ve bu sayede sosyal yardımlar sağlanmıştır,
- Belediyelerin sunmuş olduğu sosyal hizmet faaliyetleri genişletilmiştir.

Asayiş ve güvenlik ile ilgili tedbirler,

- Sokağa çıkma yasaklarının uygulanması sırasında oluşacak suçların engellenmesi için ek tedbirler alınmıştır,

Bilgilendirme ve iletişim tedbirleri:

- Alo 184 hattı oluşturulmuş ve vatandaşların ihtiyaçlarına cevap verilmeye çalışılmıştır,
- Tüm ülkede medya kuruluşları hem kuralları hem de alınacak tedbirleri sürekli olarak yayınlamışlardır,
- Sağlık bakanlığı önce gün gün vaka sayıları açıklamış ardından yerinde karar sistemine geçerek tüm illerin durumların haftalık olarak vatandaşlar ile paylaşmıştır.

Türkiye’de, 3 Ocak 2020 tarihinden 7 Aralık 2021 tarihine kadar, Dünya Sağlık Örgütüne bildirilen 78,017 ölümle birlikte 8.921.150 onaylanmış COVID-19 vakası olmuştur. 30 Kasım 2021 tarihi itibarıyla toplam 120.114.498 doz aşı uygulanmıştır. (WHO, 2021).

2.5. Covid-19 Pandemisi ve Yaşlılık

Koronavirüsten kaynaklı Covid-19 hastalığı Dünya Sağlık Örgütü tarafından tüm dünya da bu süreç pandemi olarak ilan edilmiştir. Koronavirüs solunum yolu ile çok hızlı bir şekilde yayılmakta özellikle kronik hastalıkları bulunan bireylerde ve yaşlı bireylerde bu hastalıklar ölümle sonuçlanmaktadır. Meydana gelen bu durum üzerine dünyada birçok ülke farklı önlemler almıştır. Özellikle salgın döneminde sokağa çıkma yasağı ve karantina uygulaması en çok görülen tedbirler arasında olmuştur. Alınan bu tedbirler pandemi sürecinde önemli düşüşleri getirdiyse de normalleşme ile beraber hastalığın seyri tekrar yükselmiştir. Pandemi süreci özellikle yaşlı bireylerin ölümüne sebep olan bir solunum yolu hastalığı olması nedeni ile birçok ülke gelişmişlik düzeylerine göre farklı önlemler, bakımlar, tedaviler ve koruma yöntemleri geliştirmişlerdir. Ancak tüm bu önlemlere rağmen hem pandemi süreci devam etmiş hem yayılma hızı artmış hem de kronik ve yaşlı nüfus ölümlerde büyük artışlar meydana gelmeye devam etmiştir.

T.C Sağlık Bakanlığı verilerine göre Türkiye’de ilk vaka 11 Mart tarihi ile görülmüş ve devam eden süreçte koronavirüsün yayılım hızı hızla artmaya başlamıştır. Türkiye’de dünyadaki tüm diğer ülkeler gibi salgının hızını düşürmek için birçok önlem almıştır. TÜİK 2020 yılı verilerine göre Türkiye nüfus olarak yaşlanmaya başlayan ve ülkede bulunan yaşlı nüfusun oranı %8,2 olan bir ülkedir. Pandemi süreci halen devam etmekte olduğu için Türkiye’de koronavirüs nedeni vaka sayısı ve yaş aralığı konusunda halen net bir bilgi mevcut değildir. Buna rağmen 22 Mart tarihinde uygulanmaya başlayan 65

yaş ve üzeri, kronik hastalığı bulunan bireylere sokağa çıkma yasağı uygulanmış ve yaşlı nüfus büyük bir risk altında olduğundan yaşlı nüfus için birçok tedbir ve önlem alınmıştır.

Covid-19 pandemi süreci başladığından bu yana yapılan araştırmalar salgının yaşlı bireylerde mortalitenin diğer yaş gruplarına oranla daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b; WHO, 2020a; Zhou ve diğerleri, 2020).

Türkiye’de salgının getirdiği etkiler ve salgından korunma ile ilgili uyarıların birçoğu yaşlılar üzerinden yapılmış ve yaşlı bireyler özellikle sosyal medya mecralarında gençler tarafından alay konusu edilmiş ve ötekileştirilmiştir. Pandemi sürecinde Türkiye’deki yerel yönetimler şehir merkezlerinde bulunan ve yaşlıların toplu halde vakit geçirdikleri bankları kaldırmış ve zabıtalardan yaşlı bireyleri tartakladıkları görüntüler televizyon ekranlarına düşmüştür. Ulusal kanallarda bilgilendirme yapan uzmanların en fazla vurguladıkları şey yaş olmuştur.

Dünya genelinde ise, ABD Başkanı Donald Trump’ın “Bu hastalık yaşlı insanları etkileyecek” söylemi Amerikan Toplumunda ve dünyada yaşlı bireylere karşı olumsuz tutumlar oluşturduğu söylenebilmektedir. Covid-19 salgınından en çok etkilenen Avrupa ülkelerinden biri olan İspanya’da huzurevlerinde yaşayan yaşlı bireylerin terk edildikleri ve bazılarının öldükleri görülmüş, konuyla ilgili İspanya Başsavcılığı soruşturma başlatıldığını bildirmiştir. Hürriyet gazetesinde yer alan bir haberde; İtalya’nın Treviso kentinde bulunan Domenico Sartor Huzurevi’nde, pandemi etkisiyle beraber yaşlı bireylerin moral seviyesinin tehlikeli biçimde düşmesi üzerine “Sınırsız Duygular” başlıklı bir proje kapsamında sarılma odaları oluşturulduğu belirtilmiştir. Yaşlı bireyler yaz aylarında açık havada mesafeli olarak görüşürken, havaların soğumasıyla birlikte proje kapsamında oluşturulan sarılma odalarında yerleştirilen cam ve plastik bölmeler eşliğinde el ele tutuşma ve birbirlerine sarılma imkânına kavuştular.

Türkiye’de sokağa çıkma yasakları ve karantina süreçlerinin başlaması ile beraber bu süreçten en çok etkilenen nüfus hiç kuşkusuz yaşlı nüfus olmuştur. Hem karantina sürecinde olmaları hem de sokağa çıkma yasakları yaşlı bireylerin yalnız kalmalarına neden olmuş bu da yaşlı nüfusun özellikle iletişim pratiklerinin değişmesine neden olmuştur. Sevdiklerinden uzak kalan yaşlı bireyler bu özlemlerini hem görüntülü konuşmalarla hem de sosyal medya ile gidermeye çalışmışlardır. Bu da yaşlı bireylerin iletişim pratiklerinin büyük bir değişikliğe uğramasına neden olmuştur.

2.6. Türkiye’de Pandemi Sürecinde 65 Yaş Üstü Bireylere Getirilen Kısıtlamalar

Türkiye’de 65 yaş ve üstü nüfus son 5 yıl içinde yüzde 22,5 artarak 7 milyon 953 bin 555 kişiye ulaştı. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı da 2020 yılı itibari ile yüzde 9,5’e yükseldi. Bu verilere göre; 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişi olan 65 yaş ve üzeri nüfus son 5 yıl³da yüzde 22,5 artarak 2020’de 7 milyon 953 bin 555 kişiye yükseldi. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı aynı dönemde yüzde 8,2’den yüzde 9,5’e çıktı. Yaşlı nüfusun 2020’de yüzde 44,2’sini erkekler, yüzde 55,8’ini kadınlar oluşturdu. (TÜİK, 2020)

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Covid-19 pandemisi nedeni ile 65 yaş ve üzerindeki bireyler riskli gruplarda yer almalarından dolayı yaşanan Pandemi sürecinde bazı kısıtlamalara tabi tutuldular. İlgili bakanlıklar bu kısıtlamaları içeren birçok genelge yayınladılar. Bu genelgeler ile gelen kısıtlamalara bakacak olursak;

- 22 Mart 2020 tarihinde 5762 sayılı Genelge ile 65 yaş ve üstü bireylerin sokağa çıkma ve ikametden ayrılma kısıtlaması getirildi,
- 20 Mayıs 2020 tarihinde 8206 sayılı Genelge ile 65 yaş ve üstü bireylere 21 Mayıs 2020 tarihinden itibaren en az bir ay dönmemek şartı ile tek yön olarak istedikleri yerleşim yerlerine gidiş izni verildi,
- 29 Mayıs 2020 tarih ve 8483 sayılı Genelge ile 65 yaş ve üzeri bireyler arasında herhangi bir işletmeye sahip olan esnaf, tüccar, sanayici, serbest meslek sahipleri ile çalışanların durumlarını (aktif sigortalı olduklarını gösteren SSK Hizmet Belgesi, vergi kaydı, hizmet yetki belgesi, oda ve birlik kimliğinden biriyle) ibraz edenlerin sokağa çıkma kısıtlamasından muaf tutuldukları,
- 10 Haziran 2020 tarih ve 9138 sayılı Genelge ile 22 Mart 2020 tarihinde yürürlüğe giren sokağa çıkma ve ikametden ayrılma kısıtlaması esnetilerek 65 yaş ve üzerindeki bireylere her gün saat 10:00 ve 20:00 saatleri arasında sokağa çıkma izni verildi,
- 24 Haziran 2020’de ise, turizm sezonunun açılması sebebi ile İçişleri Bakanlığı’nın 89780865-153-E.10134 sayılı Genelgesi ile 65 yaş ve üzeri bireylerin turizm amaçlı seyahatlerine izin verildi,

---

³ Ayrıntılı bilgi için BKZ: T.C İçişleri Bakanlığı websitesi / genelgeler

- 30 Kasım 2020 tarihinde 65 yaş üzeri vatandaşların 18.11.2020 tarihli ve 19161 sayılı Genelge ile belirlenen saatler dâhilinde (10.00-13.00, 13.00-16.00 saatleri arası) şehir için toplum ulaşım araçlarını kullanmaları yasaklandı,
- 14 Nisan 2021 tarihinden itibaren 65 yaş üzeri vatandaşlar hafta için 14:00 ve 18:00 arası sokağa çıkabilecek bu saatler dışında sokağa çıkamayacak, hafta sonları 65 yaş ve üzeri vatandaşların sokağa çıkması yasaklandı,
- 16 Mayıs 2020 tarihli İçişleri Bakanlığı Genelgesi ile 17 Mayıs 2021 tarihinden itibaren 1 Haziran 2021 tarihine kadar uygulanacak olan kademeli normalleşme döneminde aşı hakkı bulunmasına rağmen aşı olmayan 65 yaş üstü vatandaşlar hafta içi sadece saat 10:00-14:00 saatleri arasında sokağa çıkabilecek olup, hafta sonları ise tam gün kısıtlamaya tabi olacakları bildirildi.

Yapılmış Araştırmalar

65 yaş ve üstü bireylere yönelik Covid-19 pandemi dönemindeki sokağa çıkma yasaklarının da uygulanması sürecinde yaşlı bireylerin değişen ve dönüşen iletişim alışkanlıklarını ve sürece adapte olup olamadıklarını araştıran, nitel yöntem ve analiz teknikleriyle incelendiği bu çalışmanın içeriği ile ilgili yapılmış, literatürde yer alan makale ve tez çalışmaları bulunmaktadır.

Gerontoloji alanı dâhilinde ve yaşlıları sağlık vb. yönlerden inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Şüphesiz Covid-19 süreci de yaşlılık kategorisinde yer alan bireyler için önemli bir toplumsal kriz süreci oluşturmuştur. Bu süreçten en fazla etkilenen kesimlerin başında gelen 65 yaş üstü yaşlılar ve çocuklar olarak vurgulanmıştır. Yaşlıların ve çocukların sosyal psikolojik süreçlerinin öneminden hareketle Covid-19 sürecinin etkilerinin bu iki dezavantajlı grup üzerinde ölçülmesi ve gözlenmesi hem literatüre katkısı bakımından hem de toplumsal fayda bakımından son derece önem arz etmektedir.

Bu kapsamda bu başlık altında Covid-19 pandemisi ve yaşlılık süreçlerinin bu pandeminin etkilerine dayalı olarak oluşturulmuş araştırmalara değinilmiştir.

Bu çalışmalardan (Obuz vd. 2021)' nin "Covid-19 Pandemisi Konusunda Türkiye' de Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı araştırma makalesinde; pandemi dönemine yönelik genel eğilimi belirlemek amacıyla Ocak 2020-Mart 2021 tarih aralığını kapsayan ve yayımlanmış olan 28 yüksek lisans ve 26 uzmanlık tezi incelenmiş,

çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. İçerik analizi kullanılmış olan araştırma sonucunda, en çok kullanılan veri toplama tekniğinin anket, en az kullanılan veri toplama tekniğinin gözlem olduğu belirtilmiş, tezlerde en çok ele alınan konuların sağlığa yönelik etkiler, en az ele alınan konunun ise sadece 1 çalışma ile olumlu ruhsal belirtiler olduğu belirtilmiştir.

Özdemir (2020); halk eğitimine yönelik bir sosyal sorumluluk projesi olarak bilim kurulu üyeleri tarafından hazırlanan “Covid-19 Pandemi Sürecinde İleri Yaş Grubuna Yaklaşım” isimli kitaptaki ‘Fiziksel İnaktivite’ bölümünde; sarkopeni (yaşlanma ile kas kütlesinde ve kuvvetinde azalma) gelişiminde inaktivitenin rol oynadığını belirtmektedir. Covid-19 salgınını kontrol altına almak için yaşlı bireylere getirilen kısıtlamaların fiziksel aktivitede azalmaya neden olduğu, dolayısıyla yaşlı bireylerin ev içerisinde dahi olsa düzenli olarak egzersiz yapmalarının teşvik edilmesinin önemine dikkat çekmektedir. 65 yaş ve üstü bireyler de dâhil olmak üzere tüm bireylerin haftada en az 150 dakika orta yoğunlukta veya 75 dakika yüksek yoğunlukta aerobik fiziksel aktivite yapmalarını önermektedir.

Yine aynı kitap içerisindeki bir diğer çalışmada Öztürk (2020); bir bilim kurulu üyesi olarak, sosyal izolasyonun ruhsal açıdan riskleri; önleme ve tedavi süreçlerine yönelik tespit ve önerilerde bulunmuştur. Covid-19 vb. bulaşıcı bir salgın hastalığın bulunduğu dönemlerde karantinaya maruz kalan kişilerin, karantina sonrasında ruh sağlığı açısından olumsuz sonuçlarla karşılaştığını belirtmiş, bu kişilerin uzun dönemde yakın temastan kaçınma ve kalabalık ortamlardan kaçma gibi davranış değişikliklerinin geliştiğini ve bazı kişilerinde normale dönemediğinin gözlemlendiğini belirtmiştir.

Yaşar & Avcı (2020)’ nin “Değişen Yaşlılık Algısı: Covid-19 ile Damgalanan Yaşlılar” çalışmasında; 65 yaş ve üstü bireylere getirilen kısıtlamalar ile yaşlı bireylerin gazete haberlerinde nasıl yer aldıklarına bakılmış, kısıtlamalar başladıktan sonra konu ile ilgili 16 haberin içerik analizi Maxqda nitel veri analizi aracılığı ile yapılmış olup, yapılan içerik analizleriyle değişen yaşlılık algısına değinilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda; haber içeriklerinin yaşlı bireylerin genelde mecburi sebeplerle, can sıkıntısından ya da yasakları bilmemesinden dolayı dışarıya çıktığının saptandığı belirtilmiştir.

Ekici (2020), yaşlı bireylerin Covid-19 pandemi sürecinde bakım yönetimine dair Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi’ nde yayımlanan derlemesinde; yaşlı bireylerin

pandemiden etkilenimlerinin tespitinin ve bakımın verilmesi gerektiğini, sorunların erkenden bilinmesinin oluşabilecek komplikasyon ve hastaneye yatışları önlemeye yardımcı olacağını belirtmiştir. Çalışmanın son kısmında sağlıklı yaşamının on anahtarı isimli kategori altında yaşlı bireylere tavsiyelerde bulunmuştur.

Pandemi sürecinde yapılan çalışmalardan bir tanesi de (Okuyan & Karasu, 2019)' nun pandemi sürecinde kronik hastalığı bulunan bireylerin sağlık riskleri ve bu konudaki çözüm önerilerini içeren çalışmadır. Bu çalışmada, Covid-19' dan korunmada en önemli kronik hastalıkların kalp, hipertansiyon, KOAH veya diğer ciğer hastalıkları ve kanser hastalığı olduğuna dikkat çekilmiş, bu hastalıklarla mücadelede alınması gereken önlemler maddeler halinde belirtilmiştir. Alınması gereken bu önlemleri ülkemizde yaşlıların yaşadığı ortamlar ve yaşam koşullarını dikkate alarak yapmıştır.

(Manav vd., 2021)'in çalışmasında; Covid-19 sürecinde yaşlıların bilinçli farkındalığı, başa çıkma tutumları ve kişisel iyi oluşları incelenmiştir. Nisan – Haziran 2020 aylarını kapsayan, Osmaniye merkez ilçesinde gerçekleştirilen ve tanımlayıcı kesitsel tipte olan bir araştırmadır. Veriler; tanıtıcı form, bilinçli farkındalık ölçeği, başa çıkma tutumları değerlendirme ölçeği ve kişisel iyi oluş indeksi yetişkin formu ile toplanmıştır. Araştırma örneklemini 536 yaşlı bireyden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda, yaşlı bireylerin covid-19 sürecinde bilinçli farkındalık düzeyindeki artışın stresle baş etmedeki adaptif tutumlarını ve iyi oluşlarının arttığı bulgularına ulaşılmıştır.

(Kaplan & Bolçay, 2021)' in çalışmalarında ise; Covid-19 sürecinde yaşlı bireylere getirilen sokağa çıkma yasakları bağlamında fiziksel aktivitelere katılan bireyler üzerine nitel bir araştırma yapılmıştır. Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış soru formu oluşturulmuş, 65 yaş ve üzeri 49 katılımcıyla nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji araştırması olarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle, yaşlı bireylerin büyük çoğunluğunun vaktini evde geçirdiği, kısıtlı zamanlarda fiziksel aktiviteye katılmadıkları, pandemi sürecini metafor olarak 12 Eylül Darbesi, açık ceza evi gibi yaşadıkları eski zamanlara benzeterek özgür olmak istediklerinin ifade edildiği belirtilmiştir.

BÖLÜM 3: 65 YAŞ VE ÜSTÜ BİREYLERİN COVID 19 PANDEMİSİ İLE DEĞİŞEN İLETİŞİM PRATİKLERİ (SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ)

3.1. Varsayımlar

Bu araştırmada görüşme yapılan yaşlı bireylerin sorulara samimi yanıt verdikleri varsayılmaktadır.

3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın kapsamını Sakarya ilinde yaşayan 65 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. 65 yaş üstü bireylerin pandemi sürecinde dönüşen iletişim alışkanlıklarını ve adaptasyon süreçlerini incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada, örneklem olarak Sakarya ilinde kendi evlerinde yaşayan 65 yaş üstü bireyler seçilmiştir.

3.3. Metodoloji

Araştırma Covid-19 sürecinde 65 yaş üstü bireylerin sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte yaşadıkları iletişim dönüşümünü, sosyal izolasyon durumlarını, teknolojik iletişim boyutlarını ve teknolojiye adaptasyon süreçlerinin evrimini saptamayı amaçlı olarak nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bir metodoloji üzerine oturtulmuştur. Bu kapsamda Yıldırım ve Şimşek (2005)'e göre; “Nitel araştırma, yorumcu paradigmanın diğer bir ifadeyle anlamacı epistemolojinin bir araştırma yaklaşımıdır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Asıl amaç, araştırılan konu ile ilgili okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır. Olay ve olgular arasındaki ilişkileri açıklarken duyarlı bir ölçümden ziyade yorumlama ve anlam vermeyi ön plana koyduğu için bu amacına hizmet edecek çeşitli araçları nitel araştırmacılar da kullanırlar: Örneğin; görüşme formları, gözlem formları, ses kayıt cihazları, çözümleyici, kâğıt, kalem, çeşitli doküman ve yazılı materyal vb. Ancak burada araçlar birincil olmaktan ziyade ikincil öneme sahiptir. Yorumlamayı ve anlam vermeyi kolaylaştıracak araçlardır.” Yine Merriam (2013:14)'e göre nitel araştırmaların amacı insanların hayatlarını nasıl anlamlandırdıklarıyla ilgili bir anlayış geliştirmek, anlamlandırma sürecinin ana hatlarını çizmek ve insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını tarif edebilmektir. Dolayısıyla söz konusu çalışma da bu amaç doğrultusunda yapılmıştır.

Araştırma iki aşamalı olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır. Araştırma modeli ve araştırma soruları için literatüre dayanarak oluşturulan yüz yüze görüşme mülakatı ile gerçekleştirilen ve katılımcılara cevaplandırılan yarı yapılandırılmış soru formu ile odak grup görüşmesi şeklindedir.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde, araştırmacı görüşme sorularını önceden hazırlar; ancak görüşme sırasında araştırılan kişilere kısmi esneklik sağlayarak oluşturulan soruların yeniden düzenlenmesine, tartışılmasına izin verir. Bu tür görüşmede, araştırılan kişilerin de araştırma üzerine kontrolleri söz konusudur (Ekiz, 2009:63).

Bu kapsamda hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formuna verilen cevaplar görüşme şeklinde toplanmış ve yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Odak grup görüşmesinde ise Sakarya ilindeki bir kahvehane içerisinde 65 yaş ve üzerinde olan 6 erkek katılımcı ile odak grup görüşmesi yapılmış ve görüşmenin “aynı anda” lık ve “etkileşimlilik” özelliği çerçevesinde katılımcıların görüşleri kayıt altına alınmıştır.

Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanması yaklaşımıdır. Doğrudan alıntılara sık sık yer verildiği bu yaklaşımda görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacı güdülür (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 224).

Sorulara verilen cevaplar belli konu kategorileri ışığında analiz edilecektir.

5. *İletişimde hangi teknolojileri kullandıkları*
6. *Pandemi sürecinden önce ve sonra hangi iletişim biçimlerini kurdıkları*
7. *Ortaya çıkan yeni sürece nasıl adapte oldukları*
8. *Pandemi sürecinden önce ve sonra kitlesel iletişim araçları kullanımında farklılık*

3.3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji araştırması olarak yapılmıştır. Fenomenoloji Merriam (2013. 24)’ a göre yaşanmış deneyimlerle ilgilenir ve kimilerine göre her nitel araştırma fenomenolojik araştırma olarak da kabul edilmektedir. Fenomenolojik araştırma insanların kendi yaşam dünyalarının bilinçli deneyimi ve

gündelik hayat ve sosyal eylemlerini anlamaya alışır. Bu kapsamda araştırma yaşlı bireylerin gündelik yaşam içinde Covid-19 sürecinde geçirdikleri iletişim süreçlerini anlamak ve anlamlandırmak üzerine modellenmiştir. Bu model üzerinden toplanan yarı yapılandırılmış görüşme formuna verilen yanıtlar betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Katılımcıların yanıtları görüşme sonrasında kategorilere ayrılmış ve bu kategoriler birbiriyle ilişkilendirilerek sonuçlandırılmıştır.

3.3.2. Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında öncelikle literatür taranmış, sorular oluşturulmuş uzman görüşü ile şekillendirilmiştir. Bu kapsamda oluşan soru formu araştırmacı tarafından 2 kez olmak üzere pilot uygulama yapılmıştır. Yapılan pilot uygulamadan çıkan verilere göre yarı yapılandırılmış soru formu anketi tekrar hazırlanarak 60 katılımcıya uygulanmıştır. Çalışma kapsamında Sakarya ilinde bir kahvehanede 6 katılımcıdan oluşan bir odak grup görüşmesi de yapılmıştır.

3.3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

TÜİK 2020 yılı nüfus verilerine göre Sakarya nüfusu 1.042.649'dir. Bu nüfusun %10,13'ünü 65 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak çalışmanın evrenini Sakarya'da ikamet eden 65 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise huzurevleri, bakımevlerinde yaşamayan Sakarya'da ikamet eden 65 yaş üzeri 34 kadın ve 24 erkek birey oluşturmaktadır. Araştırmada maksimum çeşitlilik adına sağlıklı veri elde etmek için araştırmaya katılan katılımcıların sosyolojik durumları ve yaşam tarzlarının farklılığı nedeniyle Sakarya ilindeki farklı ilçelerden yaşam tarzları ve şartları farklı olan bireyler seçilmiştir. Bu sebeple örneklem seçiminde tabakalı-kasti örnekleme türü seçilmiştir.

Tablo 2: Katılımcı Özellikleri

	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Çalışma Durumu	Covid Geçirdi	Akıllı Telefon Kullanıyor
K1	E	68	Evli	Emekli	Evet	Evet
K2	K	65	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Evet
K3	K	70	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Hayır

K4	E	76	Evli	Emekli	Hayır	Hayır
K5	K	70	Evli	Emekli	Evet	Hayır
K6	E	66	Evli	Emekli	Evet	Evet
K7	E	71	Evli	Emekli	Evet	Hayır
K8	K	67	Bekar	Emekli	Evet	Hayır
K9	K	69	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Evet
K10	K	66	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Hayır
K11	K	69	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Evet
K12	K	78	Bekar	Emekli	Hayır	Hayır
K13	K	73	Evli	Emekli	Hayır	Hayır
K14	K	69	Evli	Emekli	Evet	Evet
K15	K	75	Bekar	Ev Hanımı	Hayır	Evet
K16	K	71	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K17	K	67	Evli	Emekli	Evet	Evet
K18	E	70	Bekar	Emekli	Evet	Hayır
K19	E	67	Evli	Emekli	Hayır	Hayır
K20	K	66	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Hayır
K21	K	69	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K22	E	71	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K23	E	74	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K24	E	66	Evli	Çalışan	Hayır	Evet
K25	E	75	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K26	E	71	Evli	Emekli	Evet	Evet
K27	E	76	Evli	Emekli	Hayır	Hayır
K28	K	66	Bekar	Emekli	Hayır	Evet
K29	K	65	Bekar	Emekli	Evet	Evet
K30	K	78	Bekar	Emekli	Evet	Hayır
K31	E	78	Bekar	Emekli	Hayır	Hayır
K32	E	65	Evli	Çalışan	Hayır	Evet
K33	K	65	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Evet
K34	K	65	Bekar	Emekli	Hayır	Evet
K35	E	65	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K36	K	68	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K37	K	81	Evli	Emekli	Hayır	Hayır
K38	E	72	Bekar	Emekli	Evet	Hayır
K39	E	68	Evli	Emekli	Hayır	Hayır
K40	E	70	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K41	K	70	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Evet
K42	E	66	Evli	Emekli	Evet	Evet
K43	K	65	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Evet
K44	K	71	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Evet

K45	K	75	Bekar	Emekli	Hayır	Hayır
K46	E	72	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K47	K	68	Evli	Çalışan	Evet	Evet
K48	K	77	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K49	K	66	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Evet
K50	E	66	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K51	K	66	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K52	K	65	Evli	Emekli	Evet	Evet
K53	K	66	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Hayır
K54	E	76	Evli	Emekli	Hayır	Hayır
K55	E	67	Evli	Emekli	Hayır	Hayır
K56	K	70	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Hayır
K57	E	66	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K58	E	68	Evli	Emekli	Hayır	Hayır
K59	E	75	Evli	Emekli	Hayır	Evet
K60	K	65	Evli	Ev Hanımı	Hayır	Evet

Tablo 3: Odak Grup Görüşmesi Katılımcı Özellikleri

Odak Grup Görüşmesi (Sakarya)						
	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Çalışma Durumu	Covid Geçirdi	Akıllı Telefon Kullanıyor
K1	E	65	Lise	Emekli	Hayır	Evet
K2	E	71	İlkokul	Emekli	Hayır	Hayır
K3	E	68	Lise	Emekli	Hayır	Evet
K4	E	66	İlkokul	Emekli	Hayır	Evet
K5	E	68	İlkokul	Emekli	Hayır	Evet
K6	E	72	İlkokul	Emekli	Hayır	Hayır

BÖLÜM 4: ARAŞTIRMA BULGULARI

Yarı yapılandırılmış soru formlarına verilen yanıtlar ve odak grup görüşmesi sırasında sesli olarak alınan cevapların incelenmesi neticesinde bulgulara ulaşılmıştır. Ulaşılan bulgular betimsel analiz yöntemiyle 4 kategori altında incelenecektir:

- 1. İletişimde hangi teknolojileri kullandıkları*
- 2. Pandemi sürecinden önce ve sonra hangi iletişim biçimlerini kurdıkları*
- 3. Ortaya çıkan yeni sürece nasıl adapte oldukları*
- 4. Pandemi sürecinden önce ve sonra kitlesel iletişim araçları kullanımında farklılık*

Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların, %56,67'lik oranını kadınlar oluştururken, erkek katılımcıların oranı %43,33'tür. Araştırmaya katılan katılımcıların frekans dağılımı erkek f (26) iken, kadın f (34)'dür.

Araştırmaya katılan katılımcıların yaş frekansı dağılımı şu şekildedir: 81 yaş ve üzeri katılımcı f (1), 76-80 yaş arası katılımcı f (7), 71-75 yaş aralığındaki katılımcı f (13), 65-70 yaş aralığındaki katılımcı f (39)'dur.

Araştırmaya katılan bireylerin medeni durum dağılımında %18,33' ü bekâr, %81,67 ise evli bireylerdir. Katılımcıların frekans dağılımı ise bekâr f (11) iken, evli f (49)'dur.

Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumunun dağılımları şu şekildedir: Emekli f (42), çalışmıyor / ev hanımı f (15) ve çalışıyor f (3)'dür.

Araştırmaya katılan katılımcıların Covid-19 hastalığı geçirip geçirmediğine ilişkin veriler ise şu şekildedir: Evet yanıtını veren katılımcı dağılımı f (15) iken, hayır yanıtını veren f (45)'dir. Covid-19 hastalığı geçirenlerin oranı %25 iken, hastalığı geçirmeyenlerin oranı ise %75' dir.

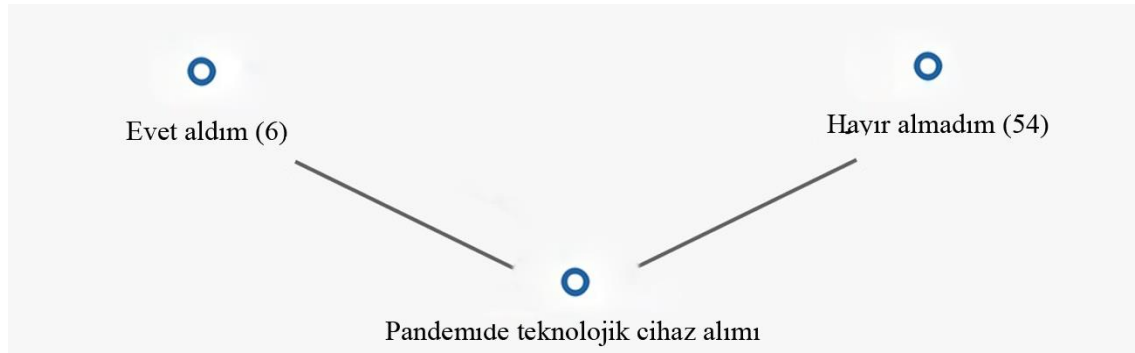
Araştırmaya katılan katılımcıların akıllı telefon kullanımına ilişkin veriler şu şekildedir: Akıllı telefon kullanmadığını belirten bireylerin frekansı f (24) iken, akıllı telefon kullan kişi sayısı f (36)'dır. Akıllı telefon kullanmayan katılımcıların oranı %40 iken, akıllı telefon kullanan katılımcıların oranı %60' dir.

4.1. İletişimde Hangi Teknolojileri Kullandıkları

Bu kategori altında araştırmaya katılan odak grup katılımcıları ve yapılan yüz yüze mülakat katılımcılarında iletişimde hangi teknolojileri kullandıkları ve pandemi süreci ile birlikte kullanılan teknolojilerde herhangi bir artma ya da azalma olup olmadığı ve buna bağlı olarak yaşantılarında olumlu ya da olumsuz etkilerin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

4.1.1. Pandemi Sürecinde İletişim Teknolojileri Cihazı Alımı

Tablo 4: Pandemide Teknolojik Cihaz Alım Durumu

Pandemi sürecinde 65 yaş ve üzeri bireylerin iletişim teknolojisi cihazı alımı yapıp yapmadığına dair yöneltilen sorulara verdikleri cevapların frekans dağılımı şu şekildedir: Evet pandemi sürecinde cihaz satın aldım şeklindeki yanıtların frekans dağılımı f(6) iken hayır bir cihaz almadım cevabına ilişkin frekans dağılımı f(54)'dür.

Yaşlı bireylerin pandemi döneminde iletişim teknolojisi cihazı alımına yönelik verdikleri yanıtlara örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 7: “Evet, sadece televizyon değiştirdim.”

Katılımcı 26: “Evet. Telefonumu akıllı telefon ile değiştirdim.”

Katılımcı 32: “Cep telefonu aldım.”

Katılımcı 42: “Evet. Akıllı telefon aldım ve televizyonu değiştirdim.”

4.1.2. Pandemideki İletişim Teknolojisi Cihazı Kullanımının Hayatlarına Etkisi

Pandemi sürecinde iletişim teknolojisi cihazı kullanımının 65 yaş ve üzeri bireylerin hayatına etkisi sorulduğunda elde edilen frekans dağılımı şu şekildedir: iletişim teknolojisi cihazı kullanımında sadece artış yaşadığını belirten kişi sayısı (f=16), bu

cihazları kullanma sonucundan memnun olduğunu belirten (f =8) iken herhangi bir etki olmadığını belirten (f =36)'dir.

Tablo 5: Pandemideki Teknolojik Cihaz Kullanımının Hayatlarına Etkisi

	<i>Katılımcılar</i>	<i>Frekans</i>
<i>Kullanımda Artış Yaşama</i>	K3, K6, K9, K15, K16, K17, K33, K34, K40, K41, K44, K47, K48, K49, K50,	16
<i>Memnuniyet Duyma</i>	K1, K23, K25, K36, K42, K51, K52, K59	8
<i>Farklılık Yok</i>	K2, K4, K5, K7, K8, K10, K11, K12, K13, K14, K18, K19, K20, K21, K22, K24, K26, K27, K28, K29, K30, K31, K32, K35, K37, K38, K39, K43, K45, K46, K53, K54, K55, K56, K57, K60	36

Pandemi sürecinde teknolojik cihaz kullanımının hayatına olumlu etki yaptığını ve süreçten memnun olduğunu belirten bireylerin açıklamalarına örnek olarak aşağıdaki yorumlar verilebilir:

Katılımcı 1: “Evet arttı. Olumlu olarak; ulaşamadığımız dostlarla görüşme imkânımız oldu. Olumsuzluk yaşamadım.”

Katılımcı 23: “Evet arttı. Bilgilenme yönünde olumlu katkısı oldu.”

Katılımcı 25: “Tabii ki de teknolojik aletlerle uğraşım arttı. Olumlu olarak her şeyden haberdar oluyorum.”

Katılımcı 51: “Evet arttı. Olumlu olarak sevdiklerimden haberdar olmak iyi oldu.”

Covid-19 pandemisi sürecinde teknolojik cihaz kullanımında artışı değerlendiren 65 yaş ve üzeri bireylerin açıklamalarından örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 6: “Kullanımum arttı fakat olumsuz herhangi bir etkisi olmadı.”

Katılımcı 9: “Evet arttı. Daha çok telefonla görüşmeye başladım. Olumsuz tarafı yakınlarımı göremedim, olumlu tarafı ise seslerini duymak güzel oldu.”

Katılımcı 15: “Telefonla ve televizyonla daha çok vakit harcadım.”

Katılımcı 47: “Arttı ama olumlu ya da olumsuz bir etkisi olmadı.”

Katılımcı 49: “Evet arttı. Daha çok vaktimi çalıyor.”

65 yaş ve üzeri bireylerin pandemi sürecinde iletişim teknolojisi cihazı kullanımının hayatları üzerinde bir etkisinin bulunmadığına dair açıklamalarından örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 4: “Hayır olumlu ya da olumsuz bir etkisini görmedim.”

Katılımcı 24: “İşim gereği teknolojik aletlere fırsat ayırmam mümkün değil. Sadece televizyon çok izliyorum.”

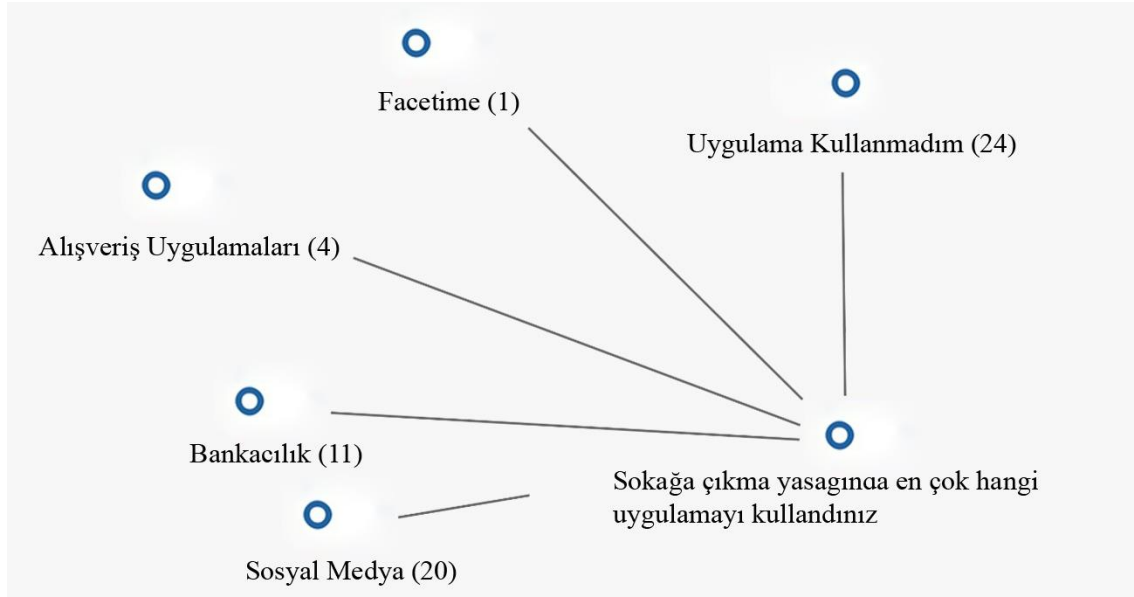
Katılımcı 32: “Aşağı yukarı aynı.”

Katılımcı 49 pandemi sürecinde yeni bir iletişim teknolojisi cihazı satın almamış olmasına rağmen akıllı telefon kullanım oranında artış olduğunu belirtmiştir. Katılımcı 1 de aynı şekilde yeni bir iletişim teknolojisi cihazı satın almamış olmasına rağmen akıllı telefon kullanım oranında artış olduğunu ve olumlu olarak görüşemediği kişilere bu vesileyle ulaştığını belirtmiştir. Katılımcı 25 ise pandemi sürecinde yeni bir iletişim teknolojisi cihazı satın almamış fakat iletişim teknolojisi cihazlarla uğraşının arttığını ve bu durumun hayatına olumlu yansıdığını belirtmiştir. Bu bulgulardan hareketle, pandemi süreci içerisinde 65 yaş ve üstü bireylerin sosyal izolasyonun etkisiyle evlerine kapanmalarına rağmen iletişim teknolojisi cihazlarını satın alma konusunda istekli olmadıkları buna rağmen iletişim teknolojisi cihaz kullanımlarının arttığı ve çevresindeki insanlardan ve dışarıdaki dünyada olan bitenden haberdar oldukları için olumlu buldukları, bu cihazlarla geçen sürenin artmasından dolayı ise olumsuz yönde vakit kaybı yaşadıklarını düşündükleri söylenebilir.

4.1.3. Sokağa Çıkma Yasaklarında En Çok Hangi Uygulamaları Kullandınız?

Sokağa çıkma yasağı sürecinde 65 yaş ve üzeri bireylerin kullandığı uygulamalara dair verilerin frekans dağılımına ilişkin veriler şu şekildedir: Facetime f (1), alışveriş uygulamaları f (4), bankacılık f (11), sosyal medya f (20) iken herhangi bir uygulama kullanmadığını belirtenlerin dağılımı f (24)’dür.

Tablo 6: Sokağa Çıkma Yasağında En Çok Kullanılan Uygulamalar

Covid-19 pandemisi sürecinin devamında gelişen sokağa çıkma yasağı uygulaması boyunca 65 yaş ve üzeri bireylerin en fazla hangi uygulamayı kullandığına ilişkin sorulara verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 6: “Bankacılık ve sosyal medya kullandım.”

Katılımcı 35: “Bankacılık, alışveriş ve sosyal medya.”

Katılımcı 42: “Youtube, bankacılık, whatsapp.”

Katılımcı 49: “Facebook, instagram, whatsapp, trendyol.”

Katılımcı 50: “Alışveriş ve sosyal medya.”

Covid-19 pandemi sürecinde sokağa çıkma yasağının yaşandığı süreç içerisinde herhangi bir uygulama kullanmadığına ilişkin açıklamalarda bulunanların verdiği yanıtlara ilişkin örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 1: “En çok telefon görüşmesi yapıyorum.”

Katılımcı 3: “Telefonu sadece konuşmak için kullanıyorum.”

Katılımcı 17: “Değişen bir şey olmadı.”

Katılımcı 26: “Hiçbirini kullanmadım.”

Katılımcı 37: “Telefon kullanmıyorum.”

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üstü bireylerin sokağa çıkma yasakları sürecinde akıllı telefonlar üzerinden en çok hangi uygulamayı kullandıkları sorulduğunda, akıllı telefon ve uygulama kullanan katılımcıların en büyük kısmı sosyal medya kullandığını belirtmiştir.

Katılımcı 37 pandemi süreci ve sosyal izolasyona rağmen telefon kullanmadığını belirtmiştir. Katılımcı 37' nin soru formuna vermiş olduğu yanıtlardan hareketle, telefon kullanmamasının altında yatan gerekçenin fiziksel anlamda herhangi bir kısıt yaşamadığı için yüz yüze iletişimi tercih ettiği ve aile bireyleriyle düzenli olarak görüştüğü görülmektedir.

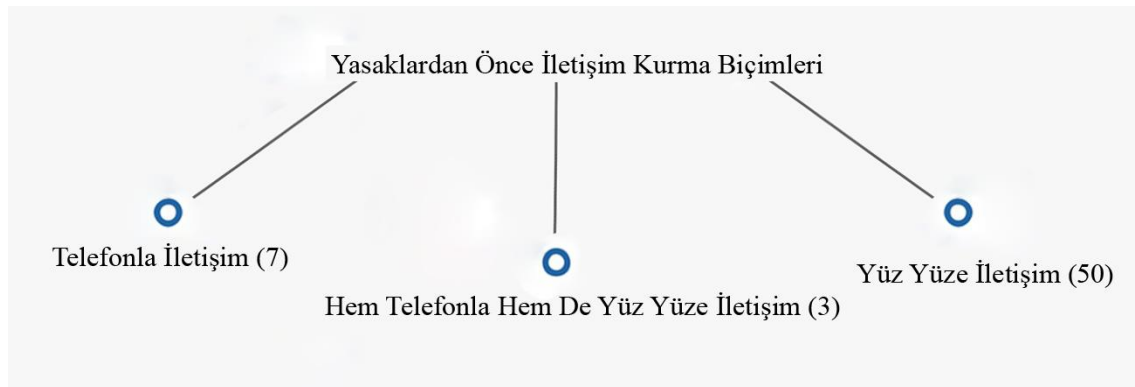
4.2. Pandemi Sürecinden Önce ve Sonra Hangi İletişim Biçimlerini Kurdukları

Araştırmanın bu bölümünde 65 yaş ve üstü bireylere pandemi süreci başlamadan önce ve başladıktan sonra aile bireyleriyle nasıl ve ne şekilde iletişim kurdukları, pandemi süreci başladıktan sonra ise değişen iletişim biçiminin araştırmaya katılan katılımcılarda ne gibi etkiler oluşturduğunu belirlemek amaçlanmıştır.

4.2.1. Yasaklardan Önce İletişim Kurma Biçimleri

Araştırmaya katılan bireylere pandemi süreci içerisinde sokağa çıkma yasakları uygulanmadan önce nasıl iletişim kurduklarına dair soru yöneltildiğinde 65 yaş ve üzeri bireylerin iletişim kurma biçimlerine dair elde edilen bulgular şöyledir: Hem telefonla hem de yüz yüze iletişim f (3), telefonla iletişim f (7), yüz yüze iletişim f (50)'dir.

Tablo 7: Yasaklardan Önce İletişim Kurma Biçimleri

Pandemi yasaklarından önce nasıl iletişim kuruyordunuz, şu an nasıl iletişim kuruyorsunuz sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 16: “Torunlarımı ve kızımı uzakta oldukları için görüntülü görüşüyordum. Maalesef hala gidemediğim için görüntülü görüşüyoruz. Bir nebze olsun özlemimiz gidiyor.”

Katılımcı 25: “Daha önceden çevremdekilerle sık sık görüşüp muhabbet ederdik, şimdi ise telefonla görüşüyoruz.”

Katılımcı 34: “Altın günlerimiz vardı şimdi iptal oldu. Artık telefonla iletişim kuruyorum.”

Katılımcı 48: “Covid hastalığından dolayı gidip gelme kalmadı. Telefon ile görüntülü görüşüyoruz.”

Katılımcı 51: “Önceden yüz yüze görüşüyorduk. Pandemi ile birlikte daha çok telefon ile görüştük.”

Katılımcı 54: “Pandemiden önce çarşıya gidip eşi dostu görebiliyordum. Şimdi ise evde sadece telefonlarla görüşüyoruz.”

Soru formuna katılımcıların verdiği cevaplardan yola çıkarak, araştırmaya katılan yaşlı bireylerin neredeyse tamamının (f=50) Covid-19 pandemi süreci başlamadan önce yakınları ve çevresiyle yüz yüze iletişim kurdukları, bu katılımcılardan bazılarının (K5, K8, K37, K40, K46, K47, K50, K57) kendilerini huzursuz hissetseler de pandemi ve yasaklara rağmen kaçak olarak yüz yüze görüşmeye devam ettikleri belirlenmiştir. Bu süreçte yüz yüze iletişime devam eden katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekildedir:

Katılımcı 5: “Önceden bir araya gelirdik, şimdi daha az geliyoruz. Nadiren bir araya da gelsek hep maskeme dikkat ediyorum.”

Katılımcı 8: “Önceden de yüz yüze görüşüyordum. Gelen yine geldi görüştük.”

Katılımcı 37: “Çocuklarım hafta sonu ziyarete daha az gelmeye başladı. Haricinde sadece markete gidiyordum, gitmeye de devam ettim. İletişimimde değişiklik olmadı.”

Katılımcı 40: “Yakındakilerle yüz yüze görüşüyorduk halen mesafeli de olsa görüşüyoruz. Çocuklar ve torunlar gelirdi önceden, şimdi ise az geliyorlar.”

Katılımcı 46: “Benim için bir değişiklik olmadı. Torunlarım yakın olduğu için onları görmeye gidiyorum.”

Katılımcı 47: “Köydekilerle eskisi gibi devam ettik ama mesafeli oturuyorduk. Uzaktakilere gidip gelemedik, telefonla görüştük.”

Katılımcı 50: “Bire bir görüşerek. Halen aynı.”

Katılımcı 57: “Önceden olduğu gibi aynı. Yüz yüze görüşmeye devam ediyorum.”

Yaşlıların iletişim süreçlerinin onların sosyal yaşama uyum sağlamaları ve kaliteli bir yaşlılık sürecine sahip olmalarını sağladığı gerçeği görülmektedir. Taylor vd (2003)’ne göre daha toplulukçu toplumlarda ilişki kurma, etkileşim ve toplumsal normlara uyma eğilimi bireyci toplumlara göre daha fazladır. Türk toplumunun bu yapısal özelliğinden de hareketle bu kapsamda yaşlı bireylerin de ilişki kurma, etkileşim içinde olma alışkanlıklarının sürdürülebilirliğinin ne denli önem taşıdığı söylenebilir.

Odak grup görüşmesi kapsamında elde edilen bulgular ise şöyledir:

65 yaş ve üzeri bireylerin odak grup görüşmelerindeki verdikleri yanıtlar, soru formu mülakatına katılan katılımcıların verdikleri yanıtlarla örtüşmektedir. 65 yaş ve üstü bireyler, aile bireyleri ve sosyal çevresindeki diğer bireylerle yüz yüze iletişimi tercih etmektedirler. Yüz yüze iletişimi tercih etmelerindeki sebepleri irdelediğimizde, katılımcılar en çok aile bireylerini ve özellikle torunlarını özlediklerini, telefon ile sesli görüşme yapmanın yüz yüze iletişim gibi hissettirmedini belirtmişlerdir. Bu bağlamda camii, kahvehane, park gibi toplu alanlara artık gidemedikleri için kısıtlandıklarını ve bu duruma üzüldüklerini belirtmişlerdir. Bu konuda K1, K4, K5’ in ifadeleri dikkat çekicidir:

Katılımcı 1: “Tabii ki yüz yüze görüşüyorduk herkesle. Her gün düzenli olarak yürüyüşe gidiyordum arkadaşım ile birlikte. Bazen maç izlemek için kahvehaneye giderdim. Koronavirüs salgını başladığından bu yana bunları hiç yapamadım. En yakın arkadaşım ile bile yürüyüşe gidemez olduk, birbirimize virüs bulaştırmaktan korktuk. Beni en çok üzen şey çocuklarımı ve torunlarımı görememek oldu. Onları çok özliyorum. Telefon ile sürekli görüşsek de yerini tutmuyor. Bu virüs bir an önce bitse de kurtulsak.”

Katılımcı 4: “Uzakta yaşayanlar hariç herkesle yüz yüze görüşüyordum. 5 vakit namaz kılan birisiyim ve tüm vakit namazlarımı camide kılıyorum fakat yasaklar ve virüs yüzünden Allah’ ın evine bile gidemez oldum. Camiye gidemediğim için çok üzüldüm.

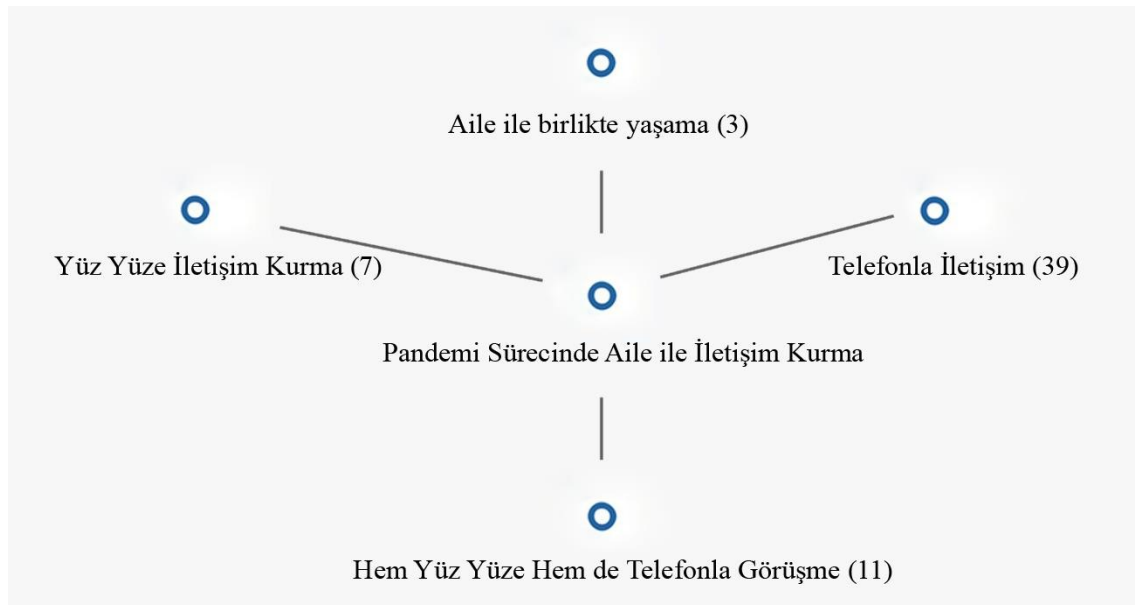
Oğlum her hafta sonu ailesiyle beraber ziyaretime gelirdi. Bu virüs belası yüzünden ne onları ne de torunlarımı göremez oldum. Artık tüm namazlarımın sonunda bu virüsün dünyadan yok olup silinmesi için dua ediyorum.”

Katılımcı 5: “İnsanlarla iç içe olmaya çok alışkınım dolayısıyla hep yüz yüze görüşmeyi tercih ederim. Kendim emekli ilkokul öğretmeniyim. Çocuklara ve gürültülerine çok alışığım. Benim çocuğun bize torun sevdirmeye niyeti yok. Bu süreçte beni en derinden etkileyen unsur mahallemde minik hediyelerle sevindirdiğim çocukları görememek oldu. Eğer hasta olursam virüsü onlara da geçiririm diye çok korktum. Bir yandan da pandemi sürecine olumlu tarafından bakacak olursak teknolojiye daha çok alıştım. Telefonumdan ‘kelimelik’ oyunu oynadım, su doku çözdüm. Bunlarla uğraşıp yeni bir şeyler öğrendikçe mutlu oldum.”

Yaşlılar için en önemli psikolojik ve sosyal destek kaynağı ailedir. Aile içinde ve aile dışında konuşacak, kendilerini anlayacak birilerine ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle alışageldikleri kurulu düzen ve iletişim alışkanlıkları onların sosyal uyumları noktasında oldukça önem arz etmektedir (Kesin, 2015). Bu kapsamda süreçte yaşlıların oyalanmak ve vakit geçirmek açısından yeni alışkanlıklar geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir.

4.2.2. Pandemi Sürecinde Aile İçi İletişim

Tablo 8: Yaşlı Bireylerin Pandemi Sürecinde Aile ile İletişim Kurma Biçimleri

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzeri bireylerin Covid-19 pandemisi sürecinde aile bireyleriyle iletişim kurma biçimlerine ilişkin verdikleri yanıtların frekans dağılımı şu şekildedir: Aile ile birlikte yaşama f(3), yüz yüze iletişim kurma f(7), hem yüz yüze hem de telefonla iletişim kurma f(11), telefonla iletişim f(39)'dur.

65 yaş ve üzeri bireylerin, pandemi ile birlikte değişen yaşam koşullarında aile bireyleriyle nasıl iletişim kurduklarına dair sorulan soruya verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Katılımcı 1: *“Birlikte yaşadığımız için sorun olmadı.”*

Katılımcı 7: *“Çok akrabam yok. Olanlarla da ara sıra telefonla görüştüm.”*

Katılımcı 14: *“Telefonla görüntülü olarak görüştük.”*

Katılımcı 31: *“Onlarla bile hep korkarak görüştüm. Torunlarımı bile içimden geldiği gibi sevedim. Nerdeyse hiç görüşmedim akrabalarım. Hep telefonu kullandım.”*

Katılımcı 53: *“Kapıdan mesafeli olarak ve telefon ile görüştük.”*

Katılımcı 55: *“Telefon ve belirlenen saatler içinde dışarıda yüz yüze görüştük.”*

Katılımcı 60: *“Sosyal mesafeli olarak çocuklarımla ara ara yüz yüze görüştüm.”*

Yarı yapılandırılmış soru formuna verilen cevaplar ışığında yaşlıların zorunlu olarak yüz yüze iletişimi azalttıkları görülmektedir. Bu kapsamda odak grup görüşmesi çerçevesinde elde edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir.

Odak grup görüşmesi kapsamında elde edilen bulgular ise şöyledir:

Katılımcı 1: *“Pandemi süreci başladığından beri ailemdeki kişilerle bile neredeyse sürekli olarak telefonla görüştüm. Ben yaşlı ve risk grubunda olduğum için hem hastalanmaktan hem de hastalanırsam onlara geçirmekten korktum. Bazen aradılar konuştuk, bazen whatsapp’ tan kameralı konuştuk. Ama yine de yüz yüze görüşmenin yerini tutmadı, bu yüzden devletimizin belirlediği gün ve saatlerde iki maske takmak suretiyle sosyal mesafeyi de koruyarak çocuklarımla ve torunlarımla gördüm. Sarılıp öpemesem de bu bile bana iyi geldi.”*

Katılımcı 1’ in belirttiği gibi, sokağa çıkma yasağı olan günlerde 65 yaş ve üstü bireyler aile fertlerinden ayrı kaldıkları için, bu boşluğu çoğunlukla telefon iletişimi ile gidermeyi

tercih etmişlerdir. Bilindiği gibi yaşlıların aile süreçleri sadece altsoyun devamlılığıdır. Bu nedenle hayattaki tek varlıkları çocukları ve torunları ile görüşmek onlar için öncelikli bir durum oluşturmaktadır. Bu soruya verilen yanıtın onların teknolojiyle geçirdikleri sürelerde artışa neden olduğu soru formuna verilen yanıtlarda da görülmektedir.

Katılımcı 2: “Çocuklarımı çok seviyorum. Bu pandemi belası beni onlardan uzaklaştırdı. Önceden sık sık görüşürdük ama pandemi çıktıktan sonra çok az görüşebildik. Cep telefonu kullanmayı da bilmiyorum. Bu yüzden yasaklı olan zamanlarda ara ara kaçak görüştüm çocuklarımla. Ne yapayım evlat özlemi çok başka bir şey.”

Katılımcı 3: “Benim çocuklarım ve akrabalarım bize yakın oturuyorlar. İletişim konusunda çok büyük sıkıntı yaşamadım. Bazen telefonla bazen de yüz yüze görüştük. Tabii ki maske takarak.”

Yapılan form mülakatlarının sonuçları ile odak grup görüşmelerinin örtüştüğü diğer bir nokta katılımcıların pandemi sürecinde yasaklara ve virüse rağmen aile bireylerine olan özlemden dolayı onlarla yüz yüze görüşebilmek için bir arayışa girmeleridir. Ayrıca katılımcı 2'nin de bahsettiği gibi yaşlıların büyük çoğunluğu Covid-19 sürecinden korksalar da devlet tarafından belirlenen saat aralıklarına uymaksızın her fırsatta yüz yüze iletişimi tercih etmişlerdir. Katılımcı 1 ise soru formu mülakatına yanıt veren katılımcıların en büyük çoğunluğunda olduğu gibi telefon ile iletişimi tercih ettiğini, sadece devlet tarafından yasal olarak belirlenen sürelerde sosyal mesafeyi koruyarak yüz yüze iletişime geçtiğini belirtmiştir.

4.2.3. Pandemi Sürecindeki Engellenen İletişim ve Etkiler

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzeri bireylere pandemi sürecinde var olan iletişim kopukluğunun onlara ne hissettirdiğini sorduğumuzda verdikleri yanıtların frekans dağılımı şöyledir: Hayatı sorgulama f (1), ruh sağlığının bozulduğunu hissetme f (3), yalnızlık f (27), eksiklik/özlem f (13)'dür. Bu hissedilen duyguların yanı sıra etkilenme yaşamadığını belirten f (8), baskılanmış hisseden f (6), teknolojikleşmiş hisseden f (2)'dir.

Tablo 9: Pandemi Sürecinde İletişim Kopukluğunun Hissettirdikleri

Katılımcılar	Frekans

<i>Hayatı Sorgulama</i>	K31	1
<i>Ruh Sağlığında Bozukluk Hissetme</i>	K2, K33, K60	3
<i>Yalnızlık</i>	K3, K5, K7, K9, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K24, K26, K27, K28, K29, K35, K36, K37, K44, K47, K48, K52, K53, K54, K55, K56	27
<i>Eksiklik / Özlem</i>	K1, K14, K25, K32, K38, K39, K41, K45, K49, K50, K51, K58, K59	13
<i>Teknolojikleşmiş Hissetme</i>	K6, K57	2
<i>Baskılanmış Hissetme</i>	K9, K22, K23, K30, K34, K40	6
<i>Etkilenme Yaşamadım</i>	K4, K8, K10, K11, K12, K13, K42, K46	8

Pandemide iletişim kopukluğunun kendisinde yalnızlık hissettirdiğini belirten katılımcıların açıklamalarından bazı ilgi çekici örnekler şöyle sıralanabilir:

Katılımcı 33: “Kötü ve yalnız hissettim kendimi.”

Katılımcı 9: “Yaşlıyız oğlum. Zaten yalnızdık iyice yalnız olduk.”

Katılımcı 21: “İnsanları yalnızlaştırdı. Böyle devam edecek diye korkuyorum.”

Katılımcı 29: “Herkes kendi derdine düştü, herkes yalnız kaldı.”

Katılımcı 37: “Biraz yalnız hissettirdi.”

65 yaş ve üzeri bireylerin pandemi ile başlayan iletişim kopukluğunun kendisinde eksiklik ve özlem hissettirdiğini belirten katılımcılar ise şöyledir:

Katılımcı 1: “Eksiklik hissediyorum... Yaşam eksikliği.”

Katılımcı 25: “Biraz burukluk oluyor tabii ki de.”

Katılımcı 49: “Arkadaşlarım ve akrabalarım ile telefonda görüşüyoruz ama normalinin yerinin tutmuyor. Onları çok özliyorum”.

Katılımcı 45: “İnsanlara özlem duyuyorum. Telefon ile görüşmek, yüz yüze görüşmekle bir olmuyor.”

Katılımcıların en büyük çoğunluğu pandemi sürecinde hissettikleri duygunun yalnızlık, eksiklik ve özlem olduğunu ifade etmiştir. En çok iletişim ihtiyacı içinde olan grup olarak değerlendirilen yaşlıların salgın sürecinde sosyal izolasyon etkilerine maruz kaldıkları görülmektedir. Pandemi sürecinde yaşanan iletişim kopukluğunun kendisinde herhangi bir etkilenmeye neden olmadığını belirten yanıtlardan örnekler:

Katılımcı 4: “Kötü hissetmedim.”

Katılımcı 8: “Eksikliğini hissetmedim.”

Katılımcı 11: “Zaten istediğim zaman telefonla görüşüyorum. Bir değişiklik yok.”

Katılımcı 46: “Benim için bir değişiklik olmadı. Temas azaldı ama iletişim aynı kaldı.”

Katılımcı 4 kötü hissetmediğini ifade etmektedir. Katılımcı 4, şair olduğunu ifade etmiş ve evde yalnız kalınca sakın kafayla bol bol şiir yazdığını çoğu katılımcının aksine pandemi sürecinin ona iyi geldiğini ifade etmiştir. Genel-geçer bilinen olarak bireylerde belli bir uğraş-hobi vb. ilgi alanlarının söz konusu sürecin daha rahat atlatılmasına yardımcı olduğu söylenebilir. Benzer şekilde katılımcı 8’ de bu süreçten memnun olduğunu, ev ortamını sevdiğini ve torunlarından yorulduğunu belirten katılımcı olarak pandemi sürecinde yaşanan iletişim kopukluğundan etkilenmediğini ifade etmiştir. 65 yaş ve üzeri bireylerin pandemi ile başlayan iletişim kopukluğunun kendisini baskılanmış hissettirdiğini belirten açıklamalarından bazı örnekler vermek gerekirse:

Katılımcı 22: “Psikolojik baskı yapıyor. Kendimi survivor gibi hissediyorum”.

Katılımcı 23: “Rahatsız ediyor. Moral bozucu.”

Katılımcı 34: “Kötü hissettiriyor. İnşallah bir an önce normale döner yasaklar.”

Katılımcı 40: “Ben misafire gitmeyi, misafir ağırlamayı çok severim. Şimdi gidip gelememek üzüyor. Davet etmek istiyorum ama korktuğum için edemiyorum.”

Pandemi sürecinde iletişim kopukluğunun kendisinde teknolojikleşme, ruh sağlığında bozulma ve hayatı sorgulama hissettirdiğini belirten katılımcıların açıklamalarından bazı örnekler vermek gerekirse:

Katılımcı 6: “Akıllı telefon kullanım sürem arttığı için daha teknolojik hissettiriyor.”

Katılımcı 31: “Bazı şeyleri unutturdu desem yeri var. Her şeyden uzak kalınca unuttuk eskiden yaptıklarımızı. Sosyallikten uzaklaştım. O günlerin özlemini yaşıyorum. Sanki o günleri hiç yaşamamız gibi, böyle robot gibi bir durum var.”

Katılımcı 60: “Psikolojimin bozulduğunu hissediyorum. Bence bu hastalık tüm insanlığa ders olmalı.”

Katılımcı 2: “Bu hastalık benimle beraber birçoğumuzun psikolojisini bozduğunu düşünüyorum. Bir yandan da yaşadığımız hayatın kıymetini bilmeyen birçok insana da bu hastalığın ders olduğunu düşünüyorum.”

Araştırma esnasında yapılan yarı yapılandırılmış mülakatta sorulan ‘var olan iletişim kopukluğunun onlara ne hissettirdiği’ kategorisi altında verilen yanıtlardan yola çıkarak, hayatlarında herhangi bir etkilenme olmadığını belirten katılımcıların (K4, K8, K10, K11, K12, K13, K42, K46) varlığı dikkat çekicidir. Yalnızlık, eksiklik, özlem gibi yoğun duygulara yönelen katılımcıların frekans dağılımına baktığımızda ise çoğunlukta ($f=40$) olduklarını söylemek mümkündür. Buradan hareketle, pandemi sürecindeki iletişim kopukluğunun yaşlı bireylerin hayatlarında olumsuz bir durum oluşturduğu, onları karamsarlığa ittiği ve hatta ruh sağlığında bozulmaların meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Pandemi süreci yaşlıların gündeme fazlaca gelmesi ve beraberinde yaşlılığın fazlasıyla altının çizilmesine sebep olmuştur. Uysal ve Eren (2020)’ ye göre Covid-19 pandemi sürecindeki yaşlı ayrımcılığı konusunda Twitter söylemleri üzerinden yaptıkları çalışmada; “alay etme, küçümseme, aşağılama, hakaret etme ve nefret söylemleri gibi yaşa dayalı ayrımcı tutum, söylemler” tespit etmişlerdir. Altın (2020)’ye göre ise salgının etkileri ve salgından korunma ile ilgili birçok uyarının yaşlılar üzerinden yapılması, yerel yönetimlerin yaşlıların toplu vakit geçirdikleri alanlardan bankları kaldırması, zabıtarların yaşlıları zorlaması vb. durumların ekranlarda yer alması, televizyonlarda korona hakkında bilgi vermek amacıyla çıkan hekimlerin sürekli yaşlıları vurgulaması, can kayıplarına “yaşlılar” denilmesi, yaşa dayalı etiketlemeye sebep olmuştur. Yaşlılık kategorisinin söz konusu süreçte yaş ayrımcılığına sebebiyet verdiği söylenebilir. Şüphesiz bu durum yaşlılarda daha fazla olumsuz duygu durumuna sebebiyet vermektedir.

4.3. Ortaya Çıkan Yeni Duruma Nasıl Adapte Oldukları

Covid-19 pandemisi tüm dünyada etkisini göstermeye başladıktan sonra oluşan yeni perspektifte diğer tüm bireylerde olduğu gibi yaşlıların hayatlarında da değişiklikler meydana gelmiş ve bu yeni duruma adaptasyon süreci yaşamışlardır. Bu kategori altında 65 yaş ve üstü bireylerin oluşan yeni duruma nasıl adapte oldukları belirlenmeye çalışılmıştır.

4.3.1. Sokağa Çıkma Yasaklarından Fiziksel Açıdan Etkilenme Durumu

Araştırmaya katılan katılımcıların f (41)'ı, sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte gündelik yaşamdan etkilenmediğini belirtirken, fiziksel aktivite kısıtı yaşadığını belirten kişi sayısı f (19)'dur.

Tablo 10: Yasaklarla Birlikte Yaşamdan Fiziksel Etkilenme

Yarı yapılandırılmış görüşmeye katılan katılımcıların fiziksel aktivite kısıtı yaşadığını belirttiği yanıtlardan bazıları şöyledir:

Katılımcı 1: “Önceden günlük olarak spor yapıyordum. Yasaklar gelip dışarı çıkamayınca spor yapamadığım için fiziksel olarak etkilendim.”

Katılımcı 14: “Evet yaşadım. Hareket etmem kısıtlandığı için ayaklarımda hantallık oluştu.”

Katılımcı 17: “Evet. Normalde zaten ayağım topallıyordum. Evin içinde kalıp yürüyemeyince iyice topallamaya başladım.”

Yasaklardan herhangi bir şekilde etkilenmediğini belirten katılımcıların yanıtlarından bazıları ise şu şekildedir:

Katılımcı 13: “Hayır yaşamadım. Normal hayatıma devam ediyorum.”

Katılımcı 14: “Bir farklılık olmadı fakat iki kalçamda protez olduğu için hareketlerimin kısıtlanmasıyla birlikte biraz problem yaşadım ve zor hareket etmeye başladım. Benim için olumsuz bir durum oldu.”

Katılımcı 47: “Hayır herhangi bir fiziksel sorun yaşamadım. Zaten köyde yaşadığım için çiftçilik ile uğraşıyorum. Dolayısıyla zaten devamlı hareket halindeyim.”

Covid-19 pandemisi ile beraber yaşlı bireylere getirilen sokağa çıkma yasağının etkisiyle eve kapanan ve araştırmaya katılıp herhangi bir fiziksel aktivite bağlamında sorun yaşamadığını belirten katılımcıların çoğunlukta olması (f=41) oldukça dikkat çekicidir. Araştırmaya katılıp fiziksel bağlamda sorun yaşayan katılımcıların (f=19) ise, günlük rutin bir sosyal yaşam tarzı olduğu, spor egzersizleri, yürüyüş, bahçe işleri gibi vücut fonksiyonlarını fiziksel olarak destekleyecek işlerle meşgul oldukları belirlenmiştir.

Odak grup görüşmesi kapsamında elde edilen bulgular ise şöyledir:

Katılımcı 1: “Hayır fiziksel olarak herhangi bir problem yaşamadım çünkü zaten normal zamanda da günlük rutin olarak yürüyüş yapıyordum. Belki de o kurtarmıştır beni. Artık yaşımız ilerledi, hareketsiz kalmak bizim için iyi değil.”

Katılımcı 4: “Çok şükür normal hayatta da fiziksel olarak bir problemim hiç olmadı. Çok hareketli bir insanım. Sürekli bir şeylerle meşgul oluyorum. Hem zaten günde 5 defa spor yapıyorum, tüm Müslümanlara tavsiye ederim.”

Katılımcı 6: “Pandemi başladıktan sonra yasaklarda gelince köydeki evime gittim. Uzun bir süre de orada kaldım. Köyde yasak falan yok. Herkes günlük yaşamına devam etti. Ama virüs artınca herkes daha az görüşmeye, birbirinden çekinmeye başladı. Bende zaten bah bahçe işleriyle uğraşmayı seviyorum. Yaşlılıktan dolayı eskisi gibi iş yapamasam da bahçede yaptığım işler bana spor gibi geliyor. Bu yüzden fiziksel olarak bir sıkıntı yaşamadım.”

65 yaş ve üzeri bireylerin odak grup görüşmelerindeki verdikleri yanıtlar, soru formu mülakatına katılan katılımcıların verdikleri yanıtlarla örtüşmektedir. Katılımcı 1, Katılımcı 4 ve Katılımcı 6 gibi, pandemi sürecinde fiziksel aktivite bağlamında sorun yaşamadığını belirten yaşlı bireylerin pandemiden önceki süreçte günlük rutin olarak

bahçe işleri, ibadet etmek, yürüyüş yapmak vb. aktiviteler sayesinde fiziksel aktivite kısıtı yaşamadıkları söylenebilir.

Daha önce bahsedilen yaşlı dostu şehirler veya yaşlı dostu toplum projelerinde yaşlıların spor faaliyetlerini gerçekleştirecek ortamların hazırlanması kamunun ve yerel yönetimlerin sorumluluğundadır. Çalışmada yaşlıların kendi imkânları dâhilinde fiziksel hareket için çaba harcadıkları görülmektedir. Bu kapsamda şehirlerde yaşlılara uygun hazırlanacak fiziksel aktivite ve egzersiz ortamları yaşlı bireylerin sosyal uyum ve nitelikli yaşlanma süreçlerine katkı sağlayacaktır.

4.3.2. Yasaklardan Duygusal Etkilenme

Yarı yapılandırılmış soru formunda, katılımcıların Covid-19 Pandemisi döneminde getirilen yasaklardan duygusal bağlamda nasıl etkilendiklerine dair elde edilen bulgular:

Tablo 11: Sokağa Çıkma Yasaklarından Duygusal Olarak Etkilenme Durumu

	<i>Katılımcılar</i>	<i>Frekans</i>
<i>Kısıtlanmış Hissetme</i>	K3, K7, K9, K15, K16, K21, K22, K23, K25, K27, K30, K33, K34, K35, K37, K42, K44, K46, K47, K49, K50	21
<i>Nefret Etme</i>	K26	1
<i>Yalnızlık Hissi</i>	K14, K18, K19, K20, K28, K29, K48, K53, K55, K56, K60	11
<i>Özlem</i>	K2, K17, K31, K51, K52, K54	6
<i>Acı ve Üzüntü</i>	K1, K5, K40, K58	4
<i>Memnuniyet</i>	K6, K8, K24, K32	4
<i>Korku ve Endişe</i>	K38, K50	2

Araştırmaya katılan katılımcılara yöneltilen sokağa çıkma yasaklarından duygusal olarak etkilendiniz mi sorusuna verilen yanıtların frekans dağılımı şu şekildedir:

Kısıtlanmış hisseden f (21), etkilenme hissetmediğini belirten f (11), yalnızlık hissi olan f (11), özlem hisseden f (6), acı ve üzüntü hisseden f (4), yasaklardan memnuniyet hisseden f (4), korku ve endişe hisseden f (2) iken yasaklardan nefret eden f (1)'dir.

Sokağa çıkma yasaklarından nasıl etkilendiniz sorusuna kısıtlanmış hissediyorum cevabını veren katılımcıların cevaplarına ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 33: “Korkuyorum polis yakalayacak diye yoksa çıkacağım dışarıya. Ablam inanmıyor evde oturduğuma. Sıkıldım evde. Çok daraldım.”

Katılımcı 49: “Özgürce yaşamamın kıymetini anladım.”

Katılımcı 35: “İnsan sosyal yaratılmıştır. Dışarıya çıkamamak olumsuz etkiledi. Sevdiklerimi, arkadaşlarımı görememek sıkıntı. Ama sağlık için sabır gerekli.”

Sokağa çıkma yasaklarından nasıl etkilendiniz sorusuna etkilenme hissetmedim cevabını veren katılımcıların cevaplarına ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 4: “Kendim şairim. Evde yalnız kalınca sakın kafayla bol bol şiir yazdım. Bana iyi geldi.”

Katılımcı 12: “Benim için bir şey fark etmedi.”

Katılımcı 41: “Zaten dışarı çıkan bir insan değildim. Pek sıkıntı yaşamadım.”

Sokağa çıkma yasaklarından nasıl etkilendiniz sorusuna yalnız hissettim cevabını veren katılımcıların cevaplarına ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 14: “Yalnızlık hissettim. Çocuklarımı ve torunlarımı göremedim.”

Katılımcı 56: “Eşimle beraber yalnızdık. Ölürsem ya da hasta olursam yanımda kimse olamaz diye düşündüm. Eski özgürlüğüm geldi hep aklıma.”

Katılımcı 29: “Eve tıklıp kaldık. Gelen yok giden yok. Yalnızım.”

Sokağa çıkma yasaklarından nasıl etkilendiniz sorusuna özlem cevabını veren katılımcıların cevaplarına ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 2: “İstediğin zaman veya bir ihtiyacını karşılamak gerektiğinde dışarı çıkamamak çok zor. Yakınlarını aileni görememek çok zor. Herkes üstüne düşen görevi yapması gerekiyor.”

Katılımcı 51: “Çocuklarım ve sevdiklerimden uzak kalmak beni üzdü.”

Katılımcı 17: “Kötü hissettirdi. Çocuklarımı özledim.”

Sokağa çıkma yasaklarından nasıl etkilendiniz sorusuna acı ve üzüntü cevabını veren katılımcıların cevaplarına ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 1: “Acı ve üzüntü hissettirdi. Yaşanılan süreç bize ders niteliğinde oldu.”

Katılımcı 5: “Dışarıya çıkamamanın, insanlarla görüşmemenin hüznünü yaşadım. Sevgiyi saygıyı hepsini unuttuk.”

Katılımcı 58: “Sevdiklerimi ve çocuklarımı görememek çok üzücüydü.”

Sokağa çıkma yasaklarından nasıl etkilendiniz sorusuna memnuniyet duydum cevabını veren katılımcıların cevaplarına ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 8: “Ben memnun oldum. Ev ortamını sevdiğim için etkilenmedim. Torunlardan yorulduk oğlum, dinlendik biraz.”

Katılımcı 24: “Ancak dinlenebildim. Bu durum bana iyi geldi.”

Katılımcı 32: “Yapacak işlerim vardı. Benim için bir dinlenme fırsatı oldu.”

Sokağa çıkma yasaklarından nasıl etkilendiniz sorusuna korku/endişe duydum cevabını veren katılımcıların cevaplarına ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 38: “Korkmuş hissettim. Böyle bir dönem geçireceğim hiç aklıma gelmezdi. Bu yüzden biraz korktum ve endişelendim.”

Katılımcı 50: “Huzursuz oldum ve üzüldüm.”

Sokağa çıkma yasaklarından nasıl etkilendiniz sorusuna nefret duydum cevabını veren katılımcıların cevaplarına ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

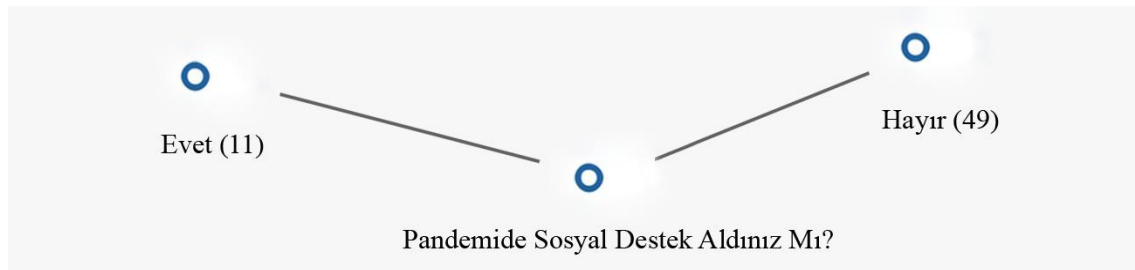
Katılımcı 26: “Allah onu kahretsin. Bizi helak etti.”

Araştırma esnasında yapılan yarı yapılandırılmış mülakatta sorulan ‘Pandemi Sürecinde Hissedilen Duygular’ kategorisi altında verilen yanıtlardan en dikkat çekici olanı pandemi sürecinden memnuniyet duyan katılımcıların (K6, K8, K24, K32) bulunmasıdır. Süreçten memnun olan katılımcıların, yaşlarına göre yoğun tempoda iş yaptıkları, torunlarıyla ilgilendikleri, kendilerine dinlenmek için zaman bulamadıkları ve dolayısıyla sokağa çıkma kısıtlamasıyla beraber kendi kendilerine kalıp dinlenebildikleri için memnun oldukları belirlenmiştir. Bu kapsamda yaşlıların kendi özel durumlarına, çevresel koşullarına bağlı olarak ihtiyaçlarının belirlenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Yarı yapılandırılmış soru formunu yanıtlayan katılımcıların içerisinde pandemi sürecinde ‘korku ve endişe’ duyanların sadece iki katılımcı (K38, K50) olması dikkat çeken diğer bir bulgudur. Bu bağlamda yaşlı bireylerin, bütün dünyayı etkisi altına alan pandemi sürecindeki kısıtlamalardan dolayı daha duygusal hissettikleri ve özlem, yalnızlık, kısıtlanmış hissetme gibi duygulara yöneldikleri görülmüştür. Bu duyguların hissedilmesi yaşlıların, söz konusu olumsuz sürece teslim olma algısını taşıdığı şeklinde okunabilir.

4.3.3. Pandemide Sosyal Destek Aldınız Mı?

Tablo 12: Pandemi Sürecinde Sosyal Destek Alma Durumu

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzeri bireylerin pandemi sürecinde sosyal destek alıp almadığı sorusuna istinaden, destek alan bireylerin frekans dağılımı f (11) iken, süreç içerisinde destek almayanların frekans dağılımı f (49)’dur.

Sosyal destek almayan katılımcıların ihtiyaçlarını genellikle komşuları, çocukları ya da yakın akrabaları vasıtasıyla giderdikleri, bazılarının ise yasal olarak belirlenen saat aralıklarında dışarıya çıkarak kendi kendilerine giderdikleri tespit edilmiştir.

Pandemi sürecinde sosyal destek almadığını belirten katılımcılardan örnekler şu şekildedir:

Katılımcı 2: “Herhangi bir sosyal destek almadım. Bütün ihtiyaçlarımızı çocuklarımız yapıp getirdiler.”

Katılımcı 3: “Hayır destek almadım. Marketimiz yakın. Çocuklarımız alıp getirdi.”

Katılımcı 4: “Yakında market olduğu için kendim gidip aldım.”

Katılımcı 5: “Hayır destek almadım. Birlikte yaşadığımız için günlük alışverişlerimi oğlum ve torunum yapıyor.”

Katılımcı 6: “Yasak olmayan saatlerde alışverişimi kendim yaptım. Yasak olan zamanlarda ise çocuklarımdan yardım istedim.”

Katılımcı 15: “Maske, mesafe ve hijyen kurallarına uyarak kendim gittim markete.”

Katılımcı 20: “Hayır destek almadım. Bize yakın oturan komşularımın yardımları ile ihtiyaçlarımızı marketten karşıladık.”

Katılımcı 28: “Komşumun çocuğu ekmeğimi aldı. Başka bir komşumda pazar ihtiyacımı giderdi.”

Katılımcı 39: “İhtiyaçlarımı kendim karşıladım. Markete kendim gittim geldim.”

Katılımcı 42: “Hayır destek almadım. Market alışverişimi Allah razı olsun çocuklarımız yaptı.”

Katılımcı 57: “Destek almadım. Her zamanki gibi normal bir şekilde kendim karşıladım.”

4.3.4. Pandeminin Etkileri

Araştırmaya katılan bireylerin pandemi ile birlikte değişen yaşam koşullarından en çok etkilendikleri şeyin ne olduğuna dair sorulan soruya verdikleri cevapların frekans dağılımları şu şekildedir:

Sosyal hayattan kopmak f (25), aileden ayrı kalmak f (14), maske kullanmak f (6), yalnızlık f (5), etkilenme yaşamadım diyen f (5) ve ölüm veya ölüm korkusu f (5)’dir.

Tablo 13: Pandemi ile Birlikte Yaşlı Bireyleri En Çok Etkileyen Durumlar

<i>Katılımcılar</i>	<i>Frekan s</i>

<i>Sosyal Hayattan Kopma</i>	K4, K7, K9, K14, K16, K19, K20, K23, K24, K27, K28, K33, K34, K35, K38, K40, K43, K44, K46, K47, K50, K53, K54, K56, K57	25
<i>Aileden Ayrı Kalma</i>	K2, K3, K13, K22, K30, K36, K37, K42, K45, K51, K52, K55, K58, K60	14
<i>Maske Kullanımı</i>	K25, K39, K41, K48, K49, K59	6
<i>Yalnızlık</i>	K15, K18, K21, K26, K31	5
<i>Ölüm veya Ölüm Korkusu</i>	K1, K5, K6, K8, K29	5
<i>Etkilenme Yaşamadım</i>	K10, K11, K12, K17, K32	5

65 yaş ve üzeri bireylere yöneltilen pandemiyle birlikte değişen yaşam koşullarından en çok etkilendiğiniz şey nedir sorusuna sosyal hayattan kopmak olarak verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Katılımcı 4: “Sosyal hayattan mahrum kaldık.”

Katılımcı 19: “İstediğim zaman dışarı çıkamamak ve sevdiklerimi istediğim zaman görememek.”

Katılımcı 23: “Pandemiye ev hapsi diye algılıyorum. Hayatın tadı tuzu kalmadı ve moraller bozuk.”

Katılımcı 40: “Camiye ve kahveye gidememek. En çok da eşimle daha çok vakit geçirmek. Çok kavga ettik.”

Katılımcı 46: “Dışarı çıkma izni ile uykudan uyanma saatim aynı olduğu için en çok bu konuda zorlandım.”

Araştırmaya katılan katılımcılardan ‘pandemi ile birlikte sizi en çok etkileyen şey ne oldu’ sorusuna, ‘aileden ayrı kalma’ cevabını veren katılımcıların sayısı (f=14) iken, ‘sosyal hayattan kopma’ cevabını veren katılımcıların sayısının (f=25) olması son derece

dikkat çeken bir bulgudur. Bu bulgudan hareketle araştırmaya katılan 65 yaş ve üstü bireylerin sosyal hayata son derece önem verdikleri belirlenmiştir.

Pandemi ile birlikte değişen yaşam koşullarından en çok etkilendiğiniz şey nedir sorusuna 65 yaş ve üzeri bireylerin ailemden ayrı kalmak şeklinde verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Katılımcı 30: “Sevdiklerimden ayrı kalmak. Torunlarımı göremiyorum, çocuklarıma gidemiyorum. Onları çok özledim.”

Katılımcı 45: “Hasretlik... Akrabalara özlem duydum. Misafirlğe gidememeye üzıldüm. Üzüntü iyi değil hastalık getirir.”

Katılımcı 58: “Sevdiklerimden ayrı kalmak.”

Katılımcı 60: “Sevdiklerimle özellikle de torunlarımla görüşmemek.”

65 yaş ve üzeri bireylerin, pandemi ile birlikte değişen yaşam koşullarından en çok etkilendiğiniz şey nedir sorusuna maske kullanmak şeklinde verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Katılımcı 25: “Artık sürekli maske ile dolaşmak.”

Katılımcı 41: “Maske ile yaşamak beni çok rahatsız etti. Korkuyla yaşamak strese soktu.”

Katılımcı 49: “Maske takmak ve dışarı çıkamamak.”

Katılımcı 59: “Artık sürekli maske takmak zorunda kalmak.”

Pandemi ile birlikte değişen yaşam koşullarından en çok etkilendiğiniz şey nedir sorusuna 65 yaş ve üzeri bireylerin yalnızlık şeklinde verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Katılımcı 15: “Mevcut şartlarda beni en derinden etkileyen şey yalnız kalmak oldu.”

Katılımcı 21: “Yalnızlık duygusu çok ağır bastı. Kendimi kötü hissetmeme sebep oldu.”

Katılımcı 31: “Yalnızlık. En yakın arkadaşını dahi görememek. Görsen bile uzaktan merhabalaşmak.”

Pandemiyle birlikte değişen yaşam koşullarından en çok etkilendiğiniz şey nedir sorusuna 65 yaş ve üzeri bireylerin hiçbir şekilde etkilenme yaşamadım şeklinde verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Katılımcı 10: “Hayatımda herhangi bir değişiklik olmadı.”

Katılımcı 11: “Hiçbir şey değişmedi.”

Katılımcı 32: “Hayatımda beni etkileyen herhangi bir değişim olmadı.”

Katılımcı 10 pandemi sürecinin kendi hayatı üzerinde herhangi bir etkiye neden olmadığını belirtmiştir. Bunun sebebini incelediğimizde ise soru formuna verdiği yanıtlardan hareketle, normal zamanda da dışarı çıkmayan evine düşkün bir insan olduğu ve aile bireyleri ile birlikte ikamet ettiği görülmektedir. Katılımcı 11 ise pandemi sürecinde kendisini en çok etkileyen şeyin ne olduğu sorulduğunda hayatında hiçbir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Katılımcı 11’ in soru formuna verdiği diğer yanıtlardan hareketle, sokağa çıkamama konusunda şikâyetçi olmadığı ve bu durumun duygularında herhangi bir değişikliğe yol açmadığını belirttiği görülmüştür. Aile bireyleriyle daha önce de telefonla görüştüğü için yeni oluşan süreçte de telefonla görüşmeye devam ediyor olması hayatına bir farklılık katmadığını göstermektedir. Bu bulgulardan hareketle, Katılımcı 11’ in normal yaşantısının pandemi sürecindeki yaşantısıyla örtüştüğü için süreçten etkilenmediği söylenebilir.

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üstü bireylerden pandemi ile birlikte hayatında herhangi bir değişim olmadığını belirten katılımcıların (K10, K11, K12, K17, K32) ortak özelliklerine baktığımızda, hayatlarında değişim olmamasının altında yatan sebeplerin aile ile birlikte yaşama ya da aile bireyleriyle daha önceden olan iletişimlerinde bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Pandemi ile birlikte değişen yaşam koşullarından en çok etkilendiğiniz şey nedir sorusuna katılımcıların, ölüm veya ölüm korkusu şeklinde verdiği cevapların bazıları şu şekildedir:

Katılımcı 1: “Kaybettiğimiz dostlarımız.”

Katılımcı 5: “İnsanların ölümü.”

Katılımcı 8: “Ölüm korkusu.”

Katılımcı 29: “Cenazelere bile gidilemiyor, herkes hemen defnediliyor.”

65 yaş ve üstü bireylerin yarı yapılandırılmış soru formuna verdikleri yanıtlardan hareketle, değişen yaşam koşullarında en çok etkilendikleri durumun “ölüm – ölüm korkusu” olduğunu belirten katılımcıların (K1, K5, K6, K8, K29) tamamının Covid hastalığı geçirdiği görülmektedir. Bu bağlamda Covid hastalığı geçiren yaşlı bireylerin

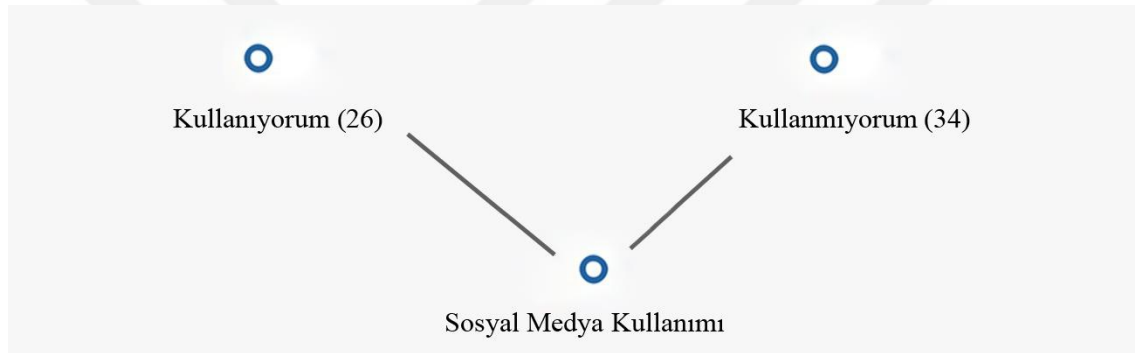
“ölüm – ölüm korkusu” duygularını diğer bireylere göre daha fazla hissettiği ve bu durumu içselleştirdiği söylenebilir.

4.4. Pandemi Öncesi ve Sonrası Kitlesel İletişim Araçları Kullanımında Farklılık

Bu kategori altında 65 yaş ve üstü bireylerin kitlesele iletişim araçlarını kullanım durumlarını ve kitlesele iletişim araçlarını ne amaçla kullandıklarını, hangi uygulamaları tercih ettiklerini ve pandemi süreci ile birlikte kitlesele iletişim araçlarını kullanmada azalma ya da artma olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

4.4.1. Sosyal Medya Kullanımı

Tablo 14: Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanma Durumu

65 yaş üzeri bireylerin sosyal medya kullanıp kullanmadığına ilişkin sorulara verdikleri cevap dağılımları incelediğinde: Sosyal medya kullanıyorum şeklinde cevap verenlerin frekans dağılımı f (26), kullanmıyorum yanıtını verenlerin frekans dağılımı f (34)'dür.

Araştırmaya katılan katılımcıların sosyal medya kullanıp kullanılmadığına dair sorulan soruya kullanıyorum cevabını veren katılımcılardan bazı örnekler şu şekildedir:

Katılımcı 21: “Evet tabii ki kullanıyorum. Özellikle de Instagram. Eşi dostu takip ediyorum, nerelere gittiklerine bakıyorum.”

Katılımcı 33: “Evet Instagram kullanıyorum.”

Katılımcı 44: “Evet 6 yıldır Facebook kullanıyorum.”

Katılımcı 51: “Evet vakit geçirmek ve haberdar olmak için kullanıyorum.”

Katılımcı 57: “Evet kullanıyorum. Vakit geçirmek için bire bir.”

Şentürk (2017)' ye göre yaşlıların bir gruba dâhil olabilmek, fiziksel yetersizlikler önemli olmaksızın arkadaşlarıyla her an etkileşim içinde olabilmek ve eski arkadaşlarıyla iletişim kurabilmek, toplumsal gelişmelere duyarsız kalmama, modern zamanların getirdiği

sosyalleşme yeniliklerine ayak uydurma, haber ve bilgi edinimi motivasyonlarından dolayı yaşlıların sosyal medyayı kullandıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda odak grup görüşmesine ve soru formu mülakatına katılan katılımcılardan elde edilen bulgular literatürü destekleyici niteliktedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların sosyal medya kullanıp kullanılmadığına dair sorulan soruya kullanmıyorum cevabını veren katılımcılardan bazı örnekler şu şekildedir:

Katılımcı 7: “Hayır kullanmıyorum. Teknoloji bana çok uzak.”

Katılımcı 10: “Hayır kullanmıyorum tabii ki, eşimin hoşuna gitmez.”

Katılımcı 32: “Kullanmıyorum ama takip ediyorum.”

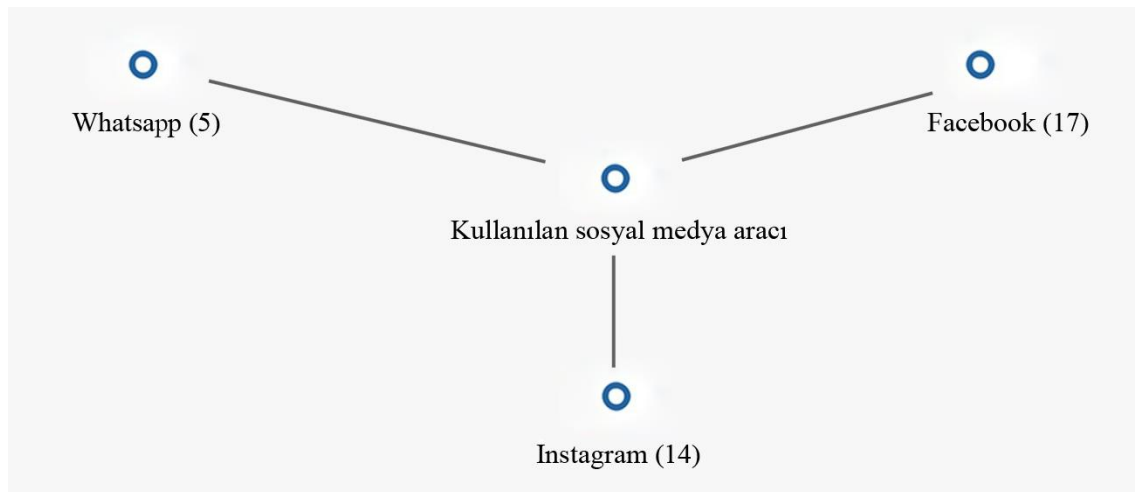
Katılımcı 45: “Hayır kullanmıyorum, gözlerim görmüyor.”

Sangwan (2005)’ e göre bireylerin internet kullanımını doğuran gereksinimlerini üç sınıfa ayırılır: Bunlar gerçek bilgi arama temeline dayanan işlevsel ihtiyaçlar; sosyal etkileşim üzerine inşa edilen duygusal ihtiyaçlar; eğlence, sohbet sitelerinde vakit geçirme gibi boş zaman aktiviteleri üzerine temellendirilen içeriksel ihtiyaçlardır.

Soru formu mülakatına katılıp bu ihtiyaçları duymayan katılımcıların, sosyal medyayı neden kullanmadığını belirlemek için diğer sorulara vermiş olduğu yanıtlardan hareketle teknolojiye fazla hâkim olmadıkları, sosyal medya kullanımının ilgilerini çekmediği gibi bulgulara ulaşılmıştır.

65 yaş ve üzeri bireylerin kullandığı sosyal medya araçlarının dağılımına yönelik veriler ise şu şekildedir: Whatsapp f (5), Facebook f (17) son olarak Instagram f (14)’dür.

Tablo 15: Yaşlı Bireylerin Kullandıkları Sosyal Medya Uygulamaları

Araştırmaya katılan katılımcıların yarı yapılandırılmış mülakatta verdikleri cevaplardan yola çıkarak, sosyal medya kullanan yaşlı bireylerin en çok (f=17) Facebook platformunu tercih ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte Instagram kullanan katılımcıların sayısı da (f=14) Facebook kullanan katılımcılara oldukça yakındır. Her iki platformu da kullanan katılımcılar (f=10)' dur.

4.4.2. Sosyal Medya Kullanım Amacı

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin sosyal medya kullanım amaçlarına ilişkin verdikleri bilgilerin frekans dağılımı ise şu şekildedir: Zaman geçirmek f (2), ticaret/alışveriş f (3), akraba ya da arkadaş takibi f (8) son olarak haber ve bilgi almak f (13)' dür.

Tablo 16: Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Amaçları

	<i>Katılımcılar</i>	<i>Frekans</i>
<i>Zaman Geçirmek</i>	K6, K52	2
<i>Ticaret / Alışveriş</i>	K24, K35, K50	3
<i>Akraba-Arkadaş Takibi</i>	K1, K11, K14, K16, K21, K29, K32, K34	8
<i>Haber-Bilgi Alma</i>	K2, K23, K25, K36, K41, K42, K44, K47, K49, K51, K57, K59, K60	13

65 yaş ve üzeri bireylerin sosyal medya kullanım amacına yönelik sorulara zaman geçirmek olarak yanıt veren bireylerin açıklamalarına örnekler:

Katılımcı 6: “İletişim ve vakit geçirmek için.”

Katılımcı 52: “Vakit geçirmek için.”

65 yaş ve üzeri bireylerin sosyal medya kullanım amacına yönelik ilişkin sorulara alışveriş/ticaret için biçiminde yanıt veren bireylerin açıklamalarına örnekler:

Katılımcı 24: “Sosyal medya ve e-ticaret.”

Katılımcı 50: “Alışveriş ve sevdiklerimden haberdar olmak için.”

Katılımcı 35: “İletişim, haber alma, alışveriş.”

65 yaş ve üzeri bireylerin sosyal medya kullanım amacına yönelik ilişkiler sorulara arkadaş takibi için biçiminde yanıt veren bireylerin açıklamalarına örnekler:

Katılımcı 1: “Eş ve dostu takip ediyorum.”

Katılımcı 16: “Yakınlarımla yaşantısını ve sağlığını merak ediyorum. Bu benim özlemimi bir şekilde bir nebze de olsa geçiriyor.”

Katılımcı 33: “Eş dostu takip ediyorum, örgü sayfalarına bakıyorum.”

Katılımcı 34: “Eş dostla görüşmek, haberleşmek adına kullanıyorum.”

Katılımcı 32: “Takip amaçlı.”

65 yaş ve üzeri bireylerin sosyal medya kullanım amacına yönelik ilişkiler sorulara bilgi ve haber almak amaçlı biçiminde yanıt veren bireylerin açıklamalarına örnekler:

Katılımcı 2: “Yakınlarımdan bilgi ve haber almak için.”

Katılımcı 23: “Haberleşme ve bilgi transferi için.”

Katılımcı 42: “Canlı haber kanallarını takip ediyorum.”

Katılımcı 59: “Haber okuma amaçlı.”

Yarı yapılandırılmış mülakata katılan ve sosyal medya kullanımını benimseyen katılımcıların, sosyal medya kullanım amaçları sorulduğunda en çok (f=13) güncel gelişmelerden haberdar olmak, bilgi almak için sosyal medyaya yöneldikleri belirlenmiştir. Sosyal medyayı benimseyen katılımcılardan bazıları (f=8) ise akraba ve arkadaş takibi yapmak için sosyal medya platformlarında bulunduklarını belirtmişlerdir. Söz konusu kullanımın etkileşim odaklı olduğu bilgi ve haber alma ihtiyacının da daha çok tanıdıklardan bilgi ve haber alma üzerine odaklı olduğu görülmektedir.

4.4.3. Yasaklarda Sosyal Medyada Geçirilen Süre

65 yaş ve üzeri bireylerin pandemi sürecinde sosyal medyada zaman geçirme sürelerine ilişkin elde edilen bulgular:

Tablo 17: Sokağa Çıkma Yasakları Sürecinde Sosyal Medyada Geçirilen Süre

<i>Katılımcılar</i>	<i>Frekans</i>

<i>Kullanım Süresi Arttı</i>	K1, K6, K14, K16, K23, K32, K35, K42, K47, K50, K51, K52	12
<i>Kullanım Süresi Değişmedi</i>	K2, K11, K21, K24, K25, K29, K34, K36, K41, K44, K49, K57, K59, K60	14

65 yaş ve üzeri bireylerin pandemi sürecinde sosyal medyada zaman geçirme sürelerine ilişkin elde edilen bulgular yorumlandığında günlük ortalama 2 saat sosyal medyada zaman geçirdikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak katılımcıların bu süre zarfına ilişkin açıklamalar aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 29: “Günlük 1-2 saat. Pandemi sürecinde de süre çok değişmedi.”

Katılımcı 36: “2-3 saat vakit geçiriyorum. Pandemi sürecinde bir değişiklik yaşamadım.”

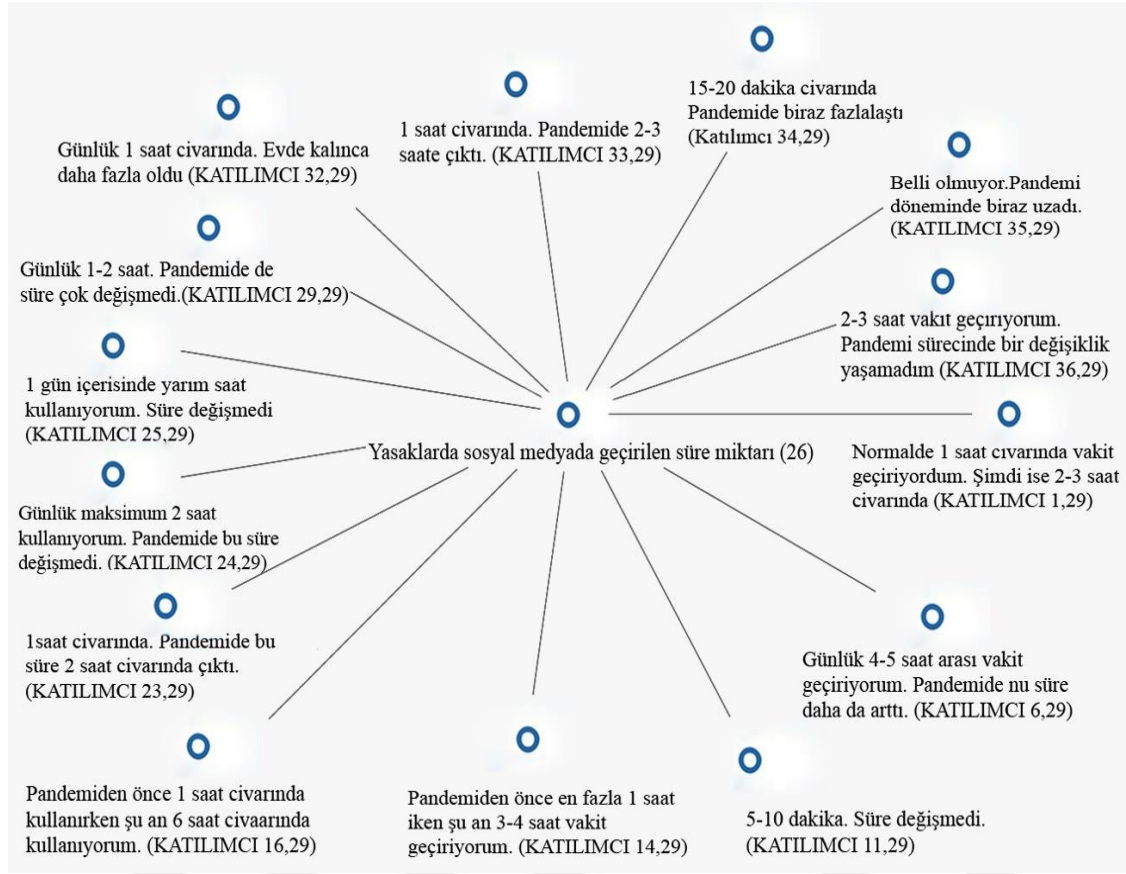
Katılımcı 42: “Eskiden 1 saati geçmezdi, şimdi 2-3 saati buluyor.”

Katılımcı 49: “Normalde 1-2 saat, pandemide ise 4-5 saate çıktı.”

Katılımcı 52: “Normalde 1-2 saat, pandemiden sonra ise 3 saat civarında.”

Bu kategori altında yarı yapılandırılmış soru formuna yanıt veren katılımcıların sosyal medyada zaman geçirme konusunda verdikleri yanıtlardan hareketle, araştırmaya katılıp sosyal medya kullandığını belirten katılımcıların pandemi döneminde sosyal medya kullanım sürelerinde hiç azalma olmadığı dikkat çekmektedir.

Tablo 18: Pandemi Sürecinde Sosyal Medyada Geçirilen Süre

4.4.4. Pandemi Sürecinde Geleneksel Medya Kullanımında Farklılık

Tablo 19: Pandemi Sürecinde Geleneksel Medya Kullanımında Farklılık

	<i>Katılımcılar</i>	<i>Frekans</i>
<i>Kullanımda Azalma</i>	K16, K18	2
<i>Farklılık Yok</i>	K2, K5, K11, K13, K19, K21, K23, K24, K26, K31, K32, K34, K35, K38, K41, K47, K48, K49, K55, K57, K60	21
<i>Radyo Dinleme Oranında Artış</i>	K7, K8, K44, K45	4
<i>Gazete Okuma Oranında Artış</i>	K25, K59	2

TV İzleme Oranında Artış

K1, K3, K4, K6, K9, K10, K12, K14,
K15, K17, K20, K22, K27, K28, K29,
K30, K33, K36, K37, K39, K40, K42,
K43, K46, K50, K51, K52, K53, K54,

31

65 yaş ve üzeri bireylerin pandemi sürecinin başlamasıyla birlikte geleneksel medya ortamları kullanımına ilişkin sorulara verdikleri cevapların frekans dağılımı şu şekildedir:

Geleneksel medya kullanımında azalma f (2), herhangi bir farklılık bulunmuyor f (21), radyo dinleme oranında artış f (4), gazete okuma oranında artış f (2), son olarak televizyon izleme oranında artış f (31)'dir.

Pandemi sürecinde geleneksel medya kullanımında azalma olduğunu belirten 65 yaş ve üzeri bireylerin açıklamalarından bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 16: “Evet fark var. Azaldı diyebilirim. Televizyon bile izlemek istemiyorum.”

Katılımcı 18: “Gidip alamadığım için daha az gazete okuyorum.”

Pandemi sürecinde geleneksel medya kullanımına yönelik gazete okuma oranında artış olduğunu belirten 65 yaş ve üzeri bireylerin açıklamalarından bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 25: “Evet var. Pandemi döneminde gazete okuma ve tv izleme arttı.”

Katılımcı 59: “Evet var. TV izleme sürem arttı ve daha fazla gazete okuyorum.”

Pandemi sürecinde geleneksel medya kullanımına yönelik radyo dinleme oranında artış olduğunu belirten 65 yaş ve üzeri bireylerin açıklamalarından bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 7: “Önceden de çok gazete okurdum hala okumaya devam ediyorum. Radyo dinlemem arttı.”

Katılımcı 44: “Eşimin gözleri görmüyor. Ondan dolayı TV ve radyodan haber dinliyoruz. Gazete okumuyoruz.”

Katılımcı 45: “Radyo ve TV dinliyorum.”

Pandemi sürecinde geleneksel medya kullanımına herhangi bir değişim olmadığını belirten 65 yaş ve üzeri bireylerin açıklamalarından bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 5: “Çok fazla kullanmıyorum. Genellikle kuran okuyorum. Benim için bir değişiklik olmadı.”

Katılımcı 21: “Hayır, bir değişiklik olmadı.”

Katılımcı 24: “Fark yok. İşyerinde televizyon var. 18 saat açık.”

Katılımcı 31: “Pek fark yok. Önceden de okuyup izliyordum şimdi de aynı.”

Pandemi sürecinde geleneksel medya kullanımına yönelik televizyon izleme oranında artış olduğunu belirten 65 yaş ve üzeri bireylerin açıklamalarından bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 1: “Özellikle televizyonda haberlere daha fazla bakıyorum.”

Katılımcı 14: “Evet, fark var. Şu anda çok daha fazla televizyon izliyorum.”

Katılımcı 22: “Evet var. Önceden her gün gazete alırdım. Şu an alamadığım için ancak TV izliyorum.”

Katılımcı 39: “TV eskisinden daha fazla izliyorum. Radyo kullanan artık kalmadı zaten.”

Katılımcı 40: “Kahvede gazete okurdum, kapandığında okuyamadım. TV daha çok izliyorum artık.”

SONUÇ

Yaşlılık kavramının evrensel bir tanımının bulunmamasına rağmen yapılan bu tanımların biyolojik, ruhsal, sosyo-kültürel ve psikolojik perspektifle değerlendirmeye alındığı bilinmektedir. 65 yaş ve üzeri bireylerin geleneksel kitle iletişim araçlarının yanı sıra yeni medya kullanımına ilişkin atılımlarda bulunduğu görülmektedir (Atakişi vd., 2020). Bu bağlamda yeni medyanın yaşlı bireylerin kültürel değişimlere, yeni medya araçlarının yaygınlaşması ve iletişim araçlarının değişimine ek olarak boş zaman aracı aktivitesi rolünü üstlenmesi de etkili olmaktadır (Kalınkara ve Sarı, 2019: 9). Her yaş grubu tarafından kullanılan yeni medya araçlarının kullanım motivasyonları farklılık göstermekle birlikte iletişim kurma, haber alma ve eğlenme amaçlı kullanılmaktadır (Şişman Eren, 2014:231). Sosyal bir varlık olan insanın etkileşim kurması her yaş grubu açısından önemli olmakla birlikte 65 yaş ve üzeri grupta yer alan bireylerin sosyal etkileşim kısıtı yaşadığında sorun yaşadıkları bilinmektedir (Şahin ve Yıldırım, 2019). Yaşlı bireylerin sosyal etkileşiminde azalma meydana geldiğinde sosyal izolasyonda artış oluşmaktadır. Buna bağlı olarak, sosyal-toplumsal bağlanabilirlik tartışmaları önem kazanmaktadır (Faruk ve Özgün, 2020). Kalınkara ve Sarı'ya göre (2019:9), sosyal bağlanmanın 65 yaş ve üzeri bireylerin psiko-sosyal ve bilişsel niteliklerinde etkili olduğu gibi bu bağlanmanın teknolojik yaşam üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Dolayısıyla yaşlı bireylerin çok azının yeni medya ortamlarını kullanmaktadır.

65 yaş ve üstü bireylerin pandemi dönemi ile değişen iletişim pratiklerini ele alan bu çalışma, 2019 yılında Çin' de başlayan ve çok kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi döneminde Türkiye' de yaşlı bireylere getirilen kısıtlamalar bağlamında kitlelerin teknolojiyle kurdukları ilişkinin boyutlarını ve adaptasyon süreçlerinin ne yöne evrildiğini saptamayı hedefleyen ve bu durumun altını çizen bir çalışmadır.

65 yaş ve üzeri bireylerde artan sosyal ağ kullanımını, zihin sağlığını korumaya ek olarak yalnızlığı azaltma veya yok etmeye destek olduğu düşünülmektedir. Yaşlı bireylerin deneyimlediği sevdiği bir yakınının hayatını kaybetmesi, genel sağlık durumunun yitirilmesi, gelir düzeyinin gerilemesi ve sosyal hayattaki hareketliliğin azalması vs. durumlar sosyal izolasyon ve yalnızlığı artıran etmenlerdir (Akbaş vd., 2020). Bu sebeple yaşlı bireylerin yeni medya araçlarına adaptasyon sağlaması oldukça önemlidir. Bu tez

alışmasında yarı yapılandırılmış mülakat sonucunda ortaya çıkan ve 65 yaş ve üzeri bireylerin sosyal izolasyon yaşadığı Covid-19 pandemisi sürecinde elde edilen bulgular şöyledir:

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzeri bireylerden akıllı telefon kullanmadığını belirten bireylerin frekansı (f=24) iken, akıllı telefon kullan kişi sayısı (f=36)'dır. Yaşlı bireylerin akıllı telefon kullanıp kullanmama oranı her ne kadar birbirine yakın olsa da akıllı telefon kullanma oranının yüksek olması dikkat çekicidir.

Sokağa ıkma yasakları uygulanmadan önce 65 yaş ve üzeri bireylerin nasıl iletişim kurduklarına dair sorusuna hem telefonla hem de yüz yüze iletişim (f=3), telefonla iletişim (f=7), yüz yüze iletişim (f=50)'dir. Bu bağlamda sokağa çıkma yasağı öncesinde yaşlı bireylerin sosyalleşme açısından yüz yüze iletişimi tercih ettiği söylenebilir. Yasakların hayatımıza girmesiyle birlikte 65 yaş ve üzeri bireylerin iletişim kurma biçimlerine ilişkin cevapları ailemle birlikte yaşıyorum (f=3), yüz yüze iletişim kurma (f=7), hem yüz yüze hem de telefonla iletişim kurma (f=11), telefonla iletişim (f=39)'dur. Bu bağlamda pandeminin 65 yaş ve üzeri bireylerin temel iletişim kurma biçimi olan yüz yüze iletişimi azaltarak telefonla iletişim kurmaya yönelttiğini söyleyebiliriz.

Yarı yapılandırılmış görüşmeye katılan katılımcıların (f=41)'ı, sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte gündelik yaşamdan etkilenmediğini belirtirken, fiziksel aktivite kısıtı yaşadığını belirten kişi sayısı (f=19)'dur. Bu bağlamda yaşlı bireylerin Covid-19 tedbirleri bağlamında sokağa çıkma yasaklarından fiziksel açıdan etkilenmediğini söylemek mümkündür. Araştırmaya katılıp fiziksel bağlamda sorun yaşayan katılımcıların (f=19) ise, günlük rutin bir sosyal yaşam tarzı olduğu, spor egzersizleri, yürüyüş, bahçe işleri gibi vücut fonksiyonlarını fiziksel olarak destekleyecek işlerle meşgul oldukları belirlenmiştir.

Yine araştırmaya katılan katılımcılara yöneltilen sokağa çıkma yasaklarından duygusal olarak etkilendiniz mi sorusuna, kısıtlanmış hissetme (f=21), etkilenme hissetmeme (f=11), yalnızlık hissetme (f=11), özlem hissetme (f=6), acı ve üzüntü hissetme (f=4), yasaklardan memnuniyet duyma (f=4), korku ve endişe hissetme (f=2) iken yasaklardan nefret etme (f=1)'dir. Bu bağlamda pandemi ile birlikte sokağa çıkma yasağının 65 yaş ve üzeri bireylerde oluşturduğu sosyal izolasyonun duygusal açıdan çeşitli etkilenmelere yol açtığı ve elde edilen bu sonucun literatürü desteklediği görülmektedir.

Araştırma esnasında yapılan yarı yapılandırılmış mülakatta sorulan ‘Pandemi Sürecinde Hissedilen Duygular’ kategorisi altında verilen yanıtlardan en dikkat çekici olanı pandemi sürecinden memnuniyet duyan bazı katılımcıların bulunmasıdır. Süreçten memnun olan katılımcıların, yaşlarına göre yoğun tempoda iş yaptıkları, torunlarıyla ilgilendikleri, kendilerine dinlenmek için zaman bulamadıkları ve dolayısıyla sokağa çıkma kısıtlamasıyla beraber kendi kendilerine kalıp dinlenebildikleri için memnun oldukları belirlenmiştir. Bu noktada her yaşlı bireyin kendi kişisel yaşamı ve farklılıkları dâhilinde farklı ihtiyaçlara sahip olduğu görülmektedir. Bu farklı ihtiyacın saptanması ve farkına varılması onlara daha iyi bir yaşam sunmanın temel anahtarıdır.

Katılımcıların içerisinde pandemi sürecinde ‘korku ve endişe’ duyanların sadece iki katılımcı olması dikkat çeken diğer bir bulgudur. Bu bağlamda yaşlı bireylerin daha çok dünyayı etkisi altına alan pandemi sürecindeki kısıtlamalardan dolayı daha duygusal hissettikleri ve özlem, yalnızlık, kısıtlanmış hissetme gibi duygulara yöneldikleri görülmüştür. Yaşlılık sürecinin içinde bulunduğu sosyo-psikolojik temeller düşünüldüğünde söz konusu durum anlaşılır bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzeri bireylere pandemi sürecinde var olan iletişim kopukluğunun onlara ne hissettirdiğine dair elde edilen bulgular analiz edildiğinde hayatı sorgulama (f=1), ruh sağlığının bozulduğunu hissetme (f=3), yalnızlık (f=27), eksiklik/özlem (f=13)’dür. Bu hissedilen duyguların yanı sıra etkilenme yaşamadığını belirten (f=8), baskılanmış hisseden (f=6), teknolojikleşmiş hisseden (f=2)’dir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin pandemi sürecinde yaşadığı sosyal izolasyon ve iletişimsizlik onlarda en çok yalnızlık, eksiklik, baskılanmış hissettirirken bu süreçten etkilenme yaşamayan yaşlı bireylerin varlığı da oldukça ilgi çekicidir.

65 yaş üzeri bireylerin pandemi ile birlikte değişen yaşam koşullarından en çok etkilendikleri şeyin ne olduğuna dair yanıtları sosyal hayattan kopmak (f =25), aileden ayrı kalmak (f =14), maske kullanmak (f =6), yalnızlık (f =5), etkilenme yaşamadım diyen (f =5) ve ölüm veya ölüm korkusu (f =5)’dir. Dolayısıyla pandemi sonucunda değişen hayat koşullarından etkilenen yaşlılar için en etkileyici sonuç sosyal hayattan kopmaktır. Sosyal hayattan kopmakla ilişkili bir diğer sonuç ise bireylerin pandemi sürecinde vefa timleri vb. sosyal yardım kuruluşlarının sağladığı sosyal yardımlardır. Bu konu ile ilgili elde edilen verilerin dağılımına ilişkin frekans dağılımları şu şekildedir: Destek alan

bireylerin frekans dağılımı (f=11) iken, süreç içerisinde destek almayanların frekans dağılımı (f=49)'dur. Sonuç olarak, yaşlı bireylerin sosyal hayattan kopmamak için sosyal yardım almayarak sosyal hayatta var olma çabasında oldukları söylenebilir.

65 yaş üzeri bireylerin sosyal medya kullanıp kullanmadığına ilişkin veri dağılımı dağılımları incelediğinde sosyal medya kullanıyorum şeklinde cevap verenlerin frekans dağılımı (f=26), kullanmıyorum yanıtını verenlerin frekans dağılımı (f=34)'dür. Dolayısıyla araştırmaya katılan yaşlı bireylerin sosyal medya kullanıp kullanmama oranları her ne kadar birbirine yakın olsa da araştırmaya katılan 65 yaş üzeri bireylerin çoğunluğu sosyal medya kullanmamaktadır. Bu sonuca bağlı olarak yaşlı bireylere en çok hangi sosyal ağları kullandıkları sorulduğunda Whatsapp (f=5), Facebook (f=17) son olarak Instagram (f=14)'dür. Yaşlı bireylerin bu mecraları kullanım amaçlarına ilişkin bilgilerin frekans dağılımı ise şu şekildedir: Zaman geçirmek (f=2), ticaret/alışveriş (f=3), arkadaş takibi (f=8) son olarak haber ve bilgi almak (f=13)'dür. Sonuç olarak yaşlı bireylerin sosyal ağ olarak en fazla Facebook ve Instagram kullandığını, bu mecraları kullanım motivasyonlarını ise haber, bilgi akışını sağlamak ve arkadaşlarını takip etmek oluşturmaktadır.

Yaşlı bireylerin pandemi sürecinde sosyal medyada zaman geçirme süreleri günlük ortalama 2 saat civarında olduğu görülmektedir. Bu kategori altında yarı yapılandırılmış soru formuna yanıt veren katılımcıların sosyal medyada zaman geçirme konusunda verdikleri yanıtlardan hareketle, araştırmaya katılıp sosyal medya kullandığını belirten katılımcıların pandemi döneminde sosyal medya kullanım sürelerinde hiç azalma olmadığı tespit edilmiş olup, dikkat çeken bir bulguya ulaşılmıştır.

Yaşlı bireylerin pandemi sürecinin başlamasıyla birlikte geleneksel medya ortamları kullanımına ilişkin veri dağılımı ise geleneksel medya kullanımında azalma (f=2), gazete okuma oranında artış (f=2), radyo dinleme oranında artış (f=4), herhangi bir farklılık bulunmuyor (f=21) son olarak televizyon izleme oranında artış (f=31)'dir. Dolayısıyla pandeminin 65 yaş üzeri bireylerde geleneksel medya kullanımını arttırdığı söylenebilir. Bu süreçte internet ve sosyal medya kullanımına ilişkin elde edilen bulgular ise kullanım oranında artış olduğunu belirten bireylerin frekansı (f=16) iken herhangi bir farklılık olmadığını belirten bireyler (f=23)'dür. Sonuç olarak yaşlı bireylerde pandemi sürecinde

geleneksel medya kullanımı artarken bu artış internet veya sosyal medya kullanımında etkisini hissedilir şekilde göstermemiştir.

Pandemi sürecinde 65 yaş ve üzeri bireylerin teknolojik cihaz alımı yapıp yapmadığına ilişkin veri dağılımı frekansı: Evet pandemi sürecinde cihaz satın aldım şeklindeki yanıtların frekans dağılımı (f=6) iken hayır bir cihaz almadım cevabına ilişkin frekans dağılımı (f=54)'dür. Yaşlı bireylerin pandemi sürecinde iletişim amaçlı cihaz alımına yönelmediği görülmektedir. Yine bu süreç içerisinde teknolojik cihazların hayatlarına etkisi sorulduğunda cihaz kullanımında sadece artış yaşadığını belirten kişi sayısı (f=16), bu cihazları kullanma sonucundan memnun olduğunu belirten (f=8) iken herhangi bir etki olmadığını belirten (f=36)'dır. Dolayısıyla pandemi sürecinde yaşlı bireyler teknolojik cihazların hayatlarına etkisi olmadığını düşünmektedir.

Sokağa çıkma yasağı sürecinde 65 yaş ve üzeri bireylerin kullandığı uygulamalara dair verilerin frekans dağılımıysa Facetime (f=1), alışveriş uygulamaları (f=4), bankacılık (f=11), sosyal medya (f=20) iken herhangi bir uygulama kullanmadığını belirtenlerin dağılımı f (24)'dür. Buna bağlı olarak, yaşlı bireylerin sokağa çıkma yasağı sürecinde en fazla sosyal medya uygulamalarını kullandığı görülmektedir. Sonuç olarak, pandemi sürecinde 65 yaş ve üzeri bireylerin hayattan izole biçimde yaşamamak için sosyal medya ortamlarına yöneldiklerini ve gündelik iletişim pratiklerini bu yolla sağladıkları görülmektedir. Yaşlı bireylerin sokağa çıkma sürecinde geleneksel ve sosyal medya kullanımda artış yaşadığı ve pandemi öncesi yüz yüze sürdürdükleri iletişimi dijital ortama aktardıkları tespit edilmiştir.

Yaşlanma ve yaşlılık süreçlerini inceleyen Gerontoloji bilim alanı disiplinler arası bir alan olarak son yıllarda oldukça gelişim göstermektedir. Bu alanda yapılan ve yapılacak çalışmalar tüm dünyada ülkelerin sosyal refah düzeylerinin doğrudan artışı olarak yorumlanmaktadır. Bu kapsamda yaşlılık süreçlerinin devlet tarafından desteklenerek daha kapsamlı ve bütüncül sosyal politikaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. En başta yaşlı bireyleri düzenli olarak bir araya getirebilecek onların kendi grupları ile aktif olarak vakit geçirebilecekleri sağlıklı ve açık mekânların-ortamların yaratılması önemlidir. Yaşlı bireylerin dezavantajlı grup olduğu unutulmamalıdır. Bu kapsamda sadece sağlık hizmetlerinin sunulması dışında yaşlıların psiko-sosyal yapıları önemslenmeli ve gerek STK'lar gerekse resmi kuruluşlar ile oluşacak iş birlikleri ile spor,

beslenme, iletişim grupları oluşturmak adına altyapı ve planlamalar yapılmalıdır. Ayrıca yaşlıların hayata bağlanacak iş, uğraş ve hobi arayışı içinde oldukları gözlenmiştir. Bu bağlamda yaşlıların öğrenmeye teşvik edilmesi, kendi yaş grup kategorilerinde yeni uğraş alanları sunulması ve onların ilgi duydukları alanlara veya onların meraklandırılmasına yönelik projeler yapılması hayat amaçları oluşturmalarına destek olacaktır. Bu şekilde sağlanacak imkânlar sosyal destek sistemi oluşturacak bu da yaşlı bireylerin söz konusu yaşam süreçlerini daha nitelikli ve kaliteli geçirmelerine imkân oluşturacaktır.

Öte yandan “yaşlı dostu toplum” ve “yaşlı dostu kentler” projelerinin daha fazla hayata geçirilmesi özellikle Covid-19 salgını gibi toplumsal kriz dönemlerinde böyle dezavantajlı gruplar için kurtarıcı bir adım oluşturacaktır. Bu kapsamda yaşlıların iş gücü piyasasından çekilmesi değil de onlara uygun ortamlarda ve kendi becerilerine yeterliliklerine uygun olarak iş kolları oluşturulması ideal olabilecektir. Bununla birlikte kuşaklararası iletişimi sağlayabilecek, yaşlıların deneyimlerini aktarabilecekleri faaliyetler düzenlenerek, yaşlıların-gençlerin-çocukların iletişimlerinin güçlendirilmesi sağlanması her yaş kategorisi adına etkili ve işlevsel olabilecektir.

Sonuç olarak, Covid-19 pandemi sürecinde 65 yaş ve üstü bireylere yönelik araştırmalar devam etmekte ve yaşanan süreçte sokağa çıkma yasakları bağlamında bir diğer yasaklara maruz kalan yaş grubu olan 18 yaş altı bireylerin de süreçten etkilenme durumları, teknolojiye bağımlılıkları ve pandemi sürecine adaptasyon durumları gibi konularda araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- AĞAR, A. (2020). Yaşlılarda Ortaya Çıkan Psikolojik Değişiklikler. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 3(2), 75-78
- AKBAŞ, E., YİĞİTOĞLU, G. T., & ÇUNKUŞ, N. (2020). Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4540-4562.
- AKTAŞ, A. M. (2015). *Yaşlılık Yaşlanma ve Sosyal Hizmet*. Ankara: Nobel Yayınları
- ALTIN, Z. (2020). Covid-19 Pandemisinde Yaşlılar, *Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi* 30 (Ek sayı):49-57
- ARISOY, A. & ÇAY, M. (2021). Yaşlı Bireylerde Koronavirüs (Covid-19) Korkusu: Yetişkin Bireylerle Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 2021; 6, 94.
- ASLAN, M. & HOCAOĞLU, Ç. (2017). Yaşlanma ve Yaşlanma Dönemiyle İlişkili Psikiyatrik Sorunlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2017; 7(1): 53-62.
- ATAKİŞİ, B., ORHAN, Ş. F., YILDIRIM, B., AYKOL, B. G., ŞENTÜRK, G., ARSLAN, M., ... & TOTAN, T. (2020). Orta Yaş ve Üstü Yetişkinlerin Günlük Yaşamda İnternet Kullanma Durumlarının İncelenmesi. *Educational Research*, 5(1), 1-26.
- AZİZ, A. (2010). *İletişime Giriş*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- BAKAN, P. (2021). Özel Gereksinimli Çocuk Sahibi Annelerin Covid-19 Pandemi Deneyimlerine İlişkin Görüşlerin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- BARAN, A. G. (2008). Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2008 (2): 86-97
- BAYBAŞ, B. K. (2017). Huzurevinde Kalan Yaşlı Bireylerin İletişim İhtiyaçlarının Karşılanmasında Huzurevi Çalışanlarının Rolü: Eskişehir’de Bir Huzurevi Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir.
- BAYRAK, F. (2018) Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elâzığ.
- BEKTAŞ, O. E. (2017). Postmodern Dünyada Yaşlı Olmak. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 9-18.
- BİRİNCİ, E. (2020) Gerontolojik Sosyal Çalışma Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt:6, Ekim.

- BÖLÜKTAŞ, R. P. (2019). *Yaşlanma Teorileri ve Geriatrik Değerlendirme*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- BUDAK, F. & KORKMAZ, Ş. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 1: 62-79.
- BULDUK, E. Ö. (2014). *Yaşlılık ve Toplumsal Değişim*. TSA / Yıl: 18 S: 2, Ağustos, 2014.
- CANER Ö, GÖZÜN G. C. HİLWAH A. GÖKÇEK M. (2013), *Yaşlı Dostu Şehirler: Kavramsal Çerçeve ve Örneklerle Değerlendirmeler*, Güneş Tıp Kitabevi, Ankara
- CEYLAN, H. (2015). *Modern Hayat ve Yaşlılık*. Ankara: Nobel Yayınları.
- CEYLAN, H. (2016). *Yaşlılık Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- ÇAĞLAR, İ. & KILIÇ, S. (2006). *Genel İletişim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- ÇAMDERELİ, M. (2008). *İletişime Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- CUMMING E ve WILLIAM E. H. (1961). *Growing Old: The Process of Disengagement*. By Cumming Elaine and Henry William E.. New York: Basic Books
- DEMİR, M. S. (2016). Yaşlanma Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Yaşam Kalitesine Olan Etkileri: Elâzığ İli Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elâzığ.
- DEMİREL, M. N. (2017). Yaşlılarda Psiko-Sosyal Güçlükler ve Sosyal Hizmet İhtiyacı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- DURAN, S. (2019). Sağlık Çalışanlarının İletişim Becerilerinin ve Göçmenlerle Yaşadıkları İletişim Zorluklarının Belirlenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yozgat.
- DURGUN, B. (2015). *Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Hizmetler*. Ankara: Yalın Yayıncılık.
- DURSUN, Ç. (2013). *İletişim, Kuram, Kritik*. Ankara: İmge Yayınları.
- EKİCİ, E. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Yaşlı Bireylerin Bakım Yönetimi. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2020; 3(3) 145 – 152.
- EKİZ, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERBAŞLI, E. (2020). Yeni İletişim Araçlarının Kullanım Sıklığı ile Dönüşen Kişiler Arası İletişim Biçimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- FARUK, A. Y. & ÖZGÜN, G. B. (2020). Yaşlı Bireylerde Sanal Ortam Yalnızlığı, İnternet Bağımlılığı ve Yaşam Doyumu. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 13(1), 27-35.

- GÖK, H. (2019). Türkiye’de Yaşlılık Olgusu ve Yaşlılara İlişkin Tutumları Kültürel Temelleri Üzerine Bir Alan Araştırması: Van-Muğla Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van.
- GÖKTAŞ, H. (2019). Ankara İlinde Yaşayan 45 Yaş ve Üzeri Kişilerin Yaşlılık Beklentisi ve Algılarının Sosyo-Demografik Özellikler İtibariyle İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- GÖRGÜN BARAN, A. (2004). Yaşlılık Sosyolojisi, Yaşlılık: Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler (ed: Velittin Kalinkara), Odak Yayınları, Ankara.
- GÜLEN, D. Ö. (2019). Kültürlerarası İletişim Kapsamında Yabancı Dil Öğretim Yolu İle Kültür Aktarımı ve Duyarlılık Kazanımı: Örnek Kitap İncelemesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- GÜNGÖRMEZ, T. K. (2020). Ortaöğretim Okul Müdürlerinin İletişim Yeterliliklerine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Karma Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük.
- GÜRÜZ, D. & EĞİNLİ A. T. (2008). İletişim Becerileri. 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 2008, s.3
- HALPERN, J. (1987). Helpin Your Aging Parents. Mc. Graw Hill Book Company: Boston.
- HARTLEY, P. (2010). Kişilerarası İletişim, Ülkü DOĞANAY (çev.) Ankara: İmge Kitabevi, 2010, s. 45.
- HOCHSCHILD, A. R. (1975). *Disengagement theory: A critique and proposal*. Am Sociol Rev. 1975; 40: 553-569
- İŞİK, M. (2017). İletişim Bilimine Giriş. Konya: Eğitim Yayınları.
- KALINKARA, V. (2016). *Temel Gerontoloji ve Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- KALINKARA, V. & SARI, İ. (2019). Yaşlılarda sosyal ağ kullanımı ve yalnızlık ilişkisinin belirlenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1), 8-19.
- KAPLAN, K. ve DEMİR BOLÇAY, D. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Kısıtlı Serbest Zamanda Fiziksel Aktiviteye Katılan Yaşlı Bireyler Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi* 2021; 5(2).
- KARACA, F. (2000). *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- KARAKAŞ, S. A. & DURMAZ, H. (2017). Yaşlılık Dönemi Psikolojik Özellikleri ve Moral. *Kocatepe Tıp Dergisi*. 18:32-36/Ocak/2017
- KESİN, F. (2015). *Yaşlılar Aile ve Toplum İlişkisi*, Safa Yayın, İstanbul
- KILINÇARSLAN, S. (2016). *İletişime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.

- KIRDI, N., CAN, F., KARADUMAN, A., BAYRAMLAR, K. vd. (2007). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. (Ankara, Devlet Personel Teşkilatı, 1-113).
- KIRMIZI, H. (2003). *Başarı Anahtarı “Genel ve Teknik İletişim”*. Bursa: Teknik Yayınları.
- KOÇ, M. (2002). Yaşlılık Psikolojisi ile İlgili Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü Üzerine Bir Araştırma. *Cumhuriyet Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi* C:6, S: 2.
- KOÇMAN, A. (2006). Sosyal Gerontoloji ve Görevleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 2006; 17(1).
- MANAV, A. İ., ATİK, D., COŞKUN, E., BOZKURT, A. (2021). Yaşlılarda Covid-19 Pandemi Sürecinde Bilinçli Farkındalık, Başa Çıkma Tutumları ve Kişisel İyi Oluş. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care* 2021; 15(1).
- MERRİAM, S.B. (2013) *Nitel Araştırma*, çev: Selahattin Turan,(*Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. John Wiley & Sons Inc., New York), Ankara: Nobel Yayınevi
- METİN, B. (2016). *Dünyada ve Türkiye’de Yaşlanma Sorunu: Yaşlanan Toplum ve Aktif Yaşlanma*. Ankara: Gazi Yayınları.
- OBUZ, A. T., GENCER, N., BABAHANOĞLU, R. (2021). Covid-19 Pandemisi Konusunda Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Değerlendirme. *Selçuk Sağlık Dergisi*, 2(1), 42-64
- OKUYAN, B. C. & KARASU, F. (2019). Covid-19 Pandemi Sürecinde Kronik Hastalığa Sahip Olan Yaşlıların Sağlık Riski ve Bu Süreç İçin Öneriler. *Sağlık Akademisi Kastamonu (SAK)*.
- ORHON, N. & ERİŞ, U. (2012). *İletişim Bilgisi*. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ÖKELİ, H. (2014). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Bir Alt Kültür Grubu Olan Çerkeslerin Hâkim Kültürle İletişimi. Yüksek Lisans Tezi s.10.
- ÖZDEMİR, O., vd. (2020). Fiziksel İnaktivite. *Covid-19 Pandemi Sürecinde İleri Yaş Grubuna Yaklaşım*. Ankara: Hangar Marka İletişim Reklam Hizmetleri Yay. Ltd. Şti.
- ÖZKAN, M. (2017). Yaşlılarda Mekân Aidiyeti: Yaşlılık ve Mekân İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya.
- ÖZTÜRK, H. M., vd. (2020). İzolasyonun Ruh Sağlığı Açısından Riskleri; Önleme ve Tedavi Süreçleri. *Covid-19 Pandemi Sürecinde İleri Yaş Grubuna Yaklaşım*. Ankara: Hangar Marka İletişim Reklam Hizmetleri Yay. Ltd. Şti.
- SAĞBAŞ, N. Ö. (2013). İletişim, Örgütsel İletişim ve Okul Yönetimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

- SANGWAN, S. (2005). "Virtual Community Success: A Uses and Gratifications Perspective". Proceedings of the 38th Hawaii International Conference on System Sciences, 1-10.
- SAYIN, Ö. (1990). Aile Sosyolojisi (İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1990), s. 2; ERDENTUĞ, A., Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri, Aile Yazıları I, Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, (Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991), 321.
- ŞAHİN, B. & YILDIRIM, A. (2019). Yaşlı Bireylerde İnternet Kullanımı ile Yaşam Doyumu, Algılanan Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(2), 97-106.
- ŞAKAR, M. (1987). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlıların Korunması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ŞENTÜRK, Ş. D. (2017). "60 Yaş Üstü Bireylerin Sosyal Ağlarda Yer Alma Motivasyonları: Facebook Örneği", *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1(2), 192-193.
- ŞİŞMAN EREN, E. (2014). Sosyal Medya Kullanım Amaçları Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Kişisel Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (4), 230- 243
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri Örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları: Ankara.
- TAYLOR, S. E., PEPLAU, L.A.ve SEARS, D. O. (2015), *Sosyal Psikoloji*, Çeviren: Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- TEKMEN, T. (2019). Kişilerarası İletişim Bağlamında Yeni İletişim Teknolojilerinin Rolü: Lise Düzeyi Öğrencileri Örneğinde Anlık Mesajlaşma Programları Üzerine Bir Uygulama (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gümüşhane.
- TETİK, S. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Spor Bilimleri Öğrencilerinde Fiziksel Aktivite ve Yaşam Kalitesine Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- TINAR, M. Y. (1996). *Çalışma Psikolojisi*. İzmir: Necdet Bükey AŞ.
- TUFAN, İ. (2002). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık 'Sosyolojik Yaşlanma'* İstanbul, Aykırı Yayınları, 2002
- TUTAR, H. & YILMAZ, M. K. (2005). *Genel İletişim "Kavramlar ve Modeller"*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- TUTAR, H. & YILMAZ, M. K. (2005). *İletişim "Genel ve Örgütsel Boyutuyla"*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- TÜRK, Ö. (2020). Yer Değişikliği Yapan Öğretmenlerin İletişim Kaygılarının İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Burdur.

- USLU, A. (2005). Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi ve Sosyal Etkileşimin Sağlanması İçin Dış Mekân Tasarımının Rolü, III. Ulusal Yaşlılık Kongresi.
- ÜÇÖK, A. (2018). Yaşlılıkta Aktivite Kuramı ile Yaşamdan Kopma Kuramının Karşılaştırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 56.
- YAMAN, S. (2019). Aile Sağlığı Merkezi Çalışanların Yaşlılar İle İletişimlerinin İncelenmesi ve İletişim Becerilerinin Yaşlı Memnuniyetine Etkileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- YILDIRIM, A. & ŞİMŞEK, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YAŞAR, Ö. & AVCI, N. (2020). Değişen Yaşlılık Algısı: Covid-19 ile Damgalanan Yaşlılar. *Turkish Studies*, 15(4), 1251-1273.
- YÖRÜK, A. (2019). Yaşlıların Dini ve Sosyal Yaşantıları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Karaman Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karaman.
- YUVAKGİL, Z. (2020). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığa İlişkin Yaklaşımlar ve Teoriler*. Ankara: Ekin Yayınları.
- ZHOU, P., YANG, X.-L., WANG, X.-G., HU, B., LEI ZHANG, L., ZHANG, W., ... SHI, Z.-L. (2020). A Pneumonia Outbreak Associated With a New Coronavirus of Probable Bat Origin. *Nature Research*, 579, 270-289. <http://dx.doi.org/10.1038/s41586-020-2012-7>

İnternet Kaynakları

- http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/%C4%B0leti%C5%9Fim%20S%C3%BCreci.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2021)
- <https://ailevecalisma.gov.tr/> (Erişim Tarihi 15.02.2021)
- <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-ile-mucadele-kapsaminda-sokaga-cikma-kisitlamalari---yeni-kisitlama-ve-tedbirler-genelgeleri> (Erişim Tarihi 26.04.2021)
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54943521> (Erişim Tarihi 25.10.2021)
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslılar-2020> (Erişim Tarihi 26.04.2021)
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2020-37210> (Erişim tarihi 26.06.2021)
- <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/aysegul-domanic-yelce/pandemi-surecinde-65-yas-ustu-bireyler-41571617> (Erişim Tarihi 26.04.2021)
- <https://covid19.who.int/region/euro/country/tr> (Erişim Tarihi 07.12.2021).

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Gökhan ÖZSİRKECİOĞLU	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İktisat
Bölümü	Uluslararası İlişkiler
Makale ve Bildiriler	
1. ÖZSİRKECİOĞLU, G. (2021). Bir Sosyal Medya İletişim Aracı Olarak Instagram. <i>Atlas Journal Dergisi</i> , 7 (39), 1515-1531.	